

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

A KSH Könyvtár elektronikus referáló lapja

2016/2.

Demográfia

51/2016

A menekültek bevándorlásának pénzügyi vonatkozásai Svédország példáján keresztül

Joakim Ruist: The fiscal cost of refugee immigration: the example of Sweden

Population and Development Review, 2015. 4. sz. 567–581. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2015.00085.x/abstract>

DOI: 10.1111/j.1728-4457.2015.00085.x

2015 nyarán az egész világot bejárták az Európai Unióba áramló „menekülteket” ábrázoló képek, és a róluk szóló jelentések. Németország egy év alatt több mint nyolcszázezer embert fogadott be, sokkal többet, mint amennyit 2014-ben az egész EU (627 000 fő). A probléma megoldását illetően a közvélemény, de az egyes államok politikusai is megosztottak voltak.

A szerző vélekedése szerint a befogadást ellenzők a menekültek jóléti rendszerekre gyakorolt negatív hatásai miatt nem támogatják a bevándorlók nagyszámú integrációját és letelepítését. Ehhez kapcsolódik még a korábbi években Európába érkezett menekültek körében megfigyelhető alacsony foglalkoztatottsági ráta, és magasabb részesedésük az államok jóléti és szociális juttatásaiból. A tanulmány szerzője ezért azt vizsgálja meg elsősorban, hogy mennyire helytállóak ezek az adatok Svédország esetében, azaz a menekültek segítése, ellátása mennyire terheli le az államkasszát, és azon belül is mennyivel növeli meg a szociális kiadásokat.

A témában már több cikk és tanulmány is született, azonban a munkák jelentős része a teljes bevándorló lakosságra vonatkozik. Ez azt jelenti, hogy nincsenek külön csoportosítva a gazdasági bevándorlók, a családgyegetítés keretében érkezők és a menekültek. A szerző a vizsgálat „alanyaként” Svédországot jelölte meg, abból a megfontolásból, hogy a nyolcvanas évektől kezdve ebben az országban a legmagasabb egy főre vetítve a bevándorlók létszáma, de egyúttal itt van az

TARTALOMJEGYZÉK

Demográfia	1
Társadalom	19
Gazdaság	26
Általános kérdések.....	44

egyik legkiterjedtebb jóléti-szociális rendszer is Európában.

A vizsgálathoz a szerző a Svéd Statisztikai Hivatal 2007. évre vonatkozó LINDA adatbázisát használta fel. Azért éppen ezt, mert a következő évtől a hivatali törvény értelmében sokkal kevésbé részletes adatok álltak (és állnak ma is) a kutatók rendelkezésére az egyének – így a bevándorlók – származását illetően is. Az említett adatbázis a következőkről nyújt információt: az egyének jövedelme, befizetett adója, igénybevett jóléti-szociális szolgáltatások értéke, nem, kor, végzettség, születési hely és a bevándorlás időpontja. Az adatbázis nagyjából a teljes bevándorolt népesség 20%-ának adatait tartalmazza, arra vonatkozóan viszont nem közöl információt, hogy az adott bevándorló menekült-e vagy sem. A kitűzött cél érdekében szükséges volt egy olyan mintát összeállítani, amelyben szinte csak és kizárólag menekült személyek szerepelnek. A tanulmány alapjául szolgáló mintában végül 79 724 egyén adatait foglalták keretbe.¹

A cikk több táblázatot is tartalmaz, amelyek a menekülteket származási ország és a bevándorlás időpontja szerint bontják le. Ezekből kiolvasható, hogy a legtöbb menekült a korábbi Jugoszlávia területéről, Irakból és Iránból érkezett. A menekültek között több a férfi (52,3%), nagy részük (77%) a 20–59 éves korosztályba tartozik.

Gazdasági helyzetüket tekintve jelentős különbségek vannak köztük és a svéd átlag között, ezt táblázatokkal is érzékelteti a szerző. Átlagjövedelmük a teljes népességéhez viszonyítva csupán 60%, ellenben jóval nagyobb arányban veszik igénybe a különböző szociális juttatásokat (több mint ötszörösen).

¹ Egyúttal megbecsülték a teljes menekült népességet a 2007. évre vonatkozóan is. Körülbelül 470 000 főre tették a számukat, ami a lakosság 5,1%-ának felel meg.

Érdekes tény továbbá, hogy míg a szomáliai menekültek 40,2%-a részesül támogatásban, addig a kelet-európaiaknak csupán 3,2%-a van erre rászorulva. A szerző egy összefoglaló táblában, konkrét összegekkel azt is bemutatja, hogy a menekültek (az általuk végzett munka, fizetett adó révén) mennyivel járulnak hozzá a svéd büdzséhez, és hogy az egyes kormányzati kiadások mekkora részét fordítják rájuk. Az eredmények alapján elmondható, hogy a menekültek a hozzájárulás terén (lakosságarányukhoz viszonyítva) alulreprezentáltak; a teljes állami bevételek csupán 3,4%-át „állítják elő”. A fogyasztást és a szociális támogatást illetően viszont számarányukhoz képest sokszorosan több pénzt költenek rájuk. Ez utóbbi esetében a teljes költségvetés több mint 55%-át. 2007-ben mindent egybevetve 32,5 milliárd koronát fordítottak a menekültekre, ami a svéd GDP 1%-ának felel meg.

A tanulmány lezárásaként a szerző felhívja a figyelmet a későbbi időszakra vonatkozó becslések szükségességére és az esetlegesen itt felmerülő hibalehetőségekre is. Kiemeli, hogy mindenképpen számításba kell venni a bevándorlók munkaerőpiaci integrációjára szánt időszak (jelenleg néhány évre becsülik) csökkenését, valamint jövedelmüknek az átlagéhoz történő közeledését is. Bizonytalanságra ad okot viszont, hogy míg a korábbi bevándorló tömegek esetében már a kezdeti foglalkoztatottsági arány is viszonylag magas volt, addig a jelenlegi menekültek esetében ez jóval 50% alatt van. A szerző ezért végkövetkeztetésként elsődleges politikai célkitűzésként határozná meg a menekültek foglalkoztatási szintjének emelését.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlás, menekültek, foglalkoztatottság, jövedelem, szociális ellátás, Svédország

HORVÁTH BALÁZS

52/2016

Áruba bocsátható menekültbefogadási kvóták, a szíriai válság és az új európai migrációs agenda

Jesús Fernández-Huertas Moraga – Hillel Rapoport: Tradable Refugee-admission Quotas (TRAQs), the Syrian Crisis and the new European Agenda on migration

IZA Journal of European Labor Studies, 2015. november 27.

URL: <http://www.izajoels.com/content/4/1/23>

DOI: 10.1186/s40174-015-0045-y

A szíriai polgárháború okozta a legnagyobb menekülthullámot, amely Európát érte az 1990-es évek délszláv háborúi óta. A válság igazolta, hogy komoly hiányosságok vannak az Európai Unió menekültügyi politikájában mind a szíriai menekültekkel, mind a tagállamok közötti hatékony költségmegosztással kapcsolatban. Az ENSZ menekültügyi főbiztosa szerint a szíriai menekültválság „napjaink legrettenetesebb humanitárius krízise”. Négymillió szíriai zsúfolódott össze törökországi, libanoni, jordániai, iraki és egyiptomi menekülttáborokban 2015 elején.

Korábban a svéd bevándorlási miniszter azon háborgott, hogy a legtöbb menekültügyi intézkedést csak az EU kilenc tagállamában vezették be. Ez a válság az Európai Unió szomszédságában arra kényszeríti az uniós politikai szervezeteket és intézményeket, hogy komolyan foglalkozzanak a menekültüggyel. Nagy társadalmi nyomás is nehezedik rájuk, hogy a megfelelő megoldásokat megtalálják. A sürgető humanitárius problémák eszkalálódása is arra utal, hogy stresszkezeléssel mielőbb intézkedni kell a Közös Európai Menekültügyi Rendszer (KEMR) égisze alatt, ugyanis eddig a rendszer képtelen volt megfelelő válaszokat adni az új helyzetre.

A menekültkvótákkal kapcsolatban hét különböző elosztási rendszer szabályait sorolja fel a cikk:

1. A berlini Tudomány és Politika Alapítvány (Stiftung Wissenschaft und Politik) által készített modell: az adott tagállam gazdasági ereje (GDP) 40%, a népesség száma ugyancsak 40%, a földrajzi terület 10% és a munkanélküliségi ráta 10%.
2. Német javaslat 1994-ben: 1/3 népességszám, 1/3 földrajzi terület, és 1/3 gazdasági erő (GDP) szerint.
3. Német modell a belső szétosztásra vonatkozóan: 1/3 a népességszám, és 2/3 rész a teljes adóbevételek szerint.
4. Osztrák modell: a népességszám szerint.
5. Az EU-GDP-ből való részesedés vagy gazdasági erő szerint.
6. A menedékkjog iránti kérelmek számának középértéke 2009 és 2013 között.
7. Az Európai Menekültügyi Alap elosztási rendszere: 30% az elmúlt három évben beengedett és nemzetközi védelemben részesülők száma, valamint 70% az ugyanebben az időszakban nemzetközi védelmet igénylők száma szerint.

A KEMR hosszú ideje küzdött azért, hogy a tagállamok politikáját koordinálja, de a szíriai háború okozta menekülthullámok a problémákat még nyilvánvalóbbá tették, és megoldásukat még sürgetőbb-

bé. A cikk úgy alakította ki elméleti modelljét, hogy abban az Európai Unióba jövő menekültek és menedékkérők regisztrálásának koordinációja fejlettebb legyen, és ezt tovább folytatva szimulációs kísérletet mutat be a szíriai menekültválság esetére. A szerzők javaslata három főbb elemet tartalmaz.

Az első a tagállamok közötti felelősségvállalás megosztása bizonyos kritériumok alapján. Ezzel a kérdéssel már foglalkozott az Európai Bizottság, amikor elindította az Európai Migrációs Agendát. A második szerint figyelembe kell venni a menekültek választását is az általuk preferált célországra vonatkozóan, amíg ezt a menekültkvóták engedik. Hasonlóképpen a befogadó országok is dönthessenek arról, hogy milyen típusú menekülteket részesítenek előnyben. A tanulmány szerzői ennek megvalósítására az egyik klasszikus párosítási mechanizmust javasolják, amely szerint például a hallgatókat hozzárendelnék a főiskolákhoz, vagy az orvosokat a kórházakhoz. Végül, engedjék meg a tagországoknak, hogy az Európai Bizottság által kibocsátott kvótákkal kereskedjenek, amely biztosíthatja, hogy a menekültek végül a kevésbé drága vagy számukra kedvezőbbnek látszó befogadó országokba vándoroljanak be.

A tanulmány egy ilyen „piac” kétféle lehetséges következményeit szimulálja az országok tényleges költségfüggvényeire vonatkozó, eltérő feltételek alapján. Ezek segíthetnek megérteni egy ilyen rendszer potenciális költségeit és hasznait az egyes országok számára, magyarázatot adva arra is, hogy melyikük miért lehet inkább az összehangolt megoldások híve.

A szerzők a továbbiakban kiemelik javaslatuk piaci elemeit a meglévő EU-s rendszer és az Európai Migrációs Agenda rugalmatlanságának megoldására. Egy ilyen piac lehetővé tenné a tagországok számára, hogy a KEMR-hez való hozzájárulásukat saját preferenciáiknak és sajátos helyzetüknek megfelelően, menekültek fogadásával vagy helyette pénzbeli megváltásával teljesítsék. A piac ugyanakkor nem mentesíti az országokat a védelem nyújtásának felelőssége alól, hanem csupán nagyobb mozgásteret biztosít számukra az általános közjavakhoz történő hozzájárulásban.

A párosítási mechanizmus ezen túlmenően biztosítja az egyéni menekültjogok védelmét, így senkit nem kényszeríthetnek arra, hogy egy nem kívánt célországba kelljen mennie. A preferenciák kifejezésének lehetősége tovább javíthatja az eljárások hatékonyságát mind a menekültek, mind a

fogadó országok szempontjából, ami vagy az összköltségek csökkentését, vagy az Európai Unióban védelmet találó menekültek létszámának növelését jelentheti.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlási politika, migrációs politika, nemzetközi politika, menekültkvóta, Közös Európai Menekültügyi Rendszer, Európai Unió, Szíria

TÓTH JÁNOS MÁRK

53/2016

A szakképzett bevándorlók lakásproblémái Helsinkiben

Elina Eskelä: Skilled migrants face difficulties with housing in Helsinki

Helsinki Quarterly (Kvartti Online Journal), 2015. 3. sz.

URL: <http://www.kvartti.fi/en/articles/skilled-migrants-face-difficulties-housing-helsinki>

Helsinki egyre több külföldi szakembert fogad be, akiket a versenyképesség növelése érdekében szeretnének megnyerni és megtartani. A cikk arra keresi a választ, hogy a vándorló, magasan képzett munkavállalókat mi befolyásolja a hely megválasztásában, támogatja-e letelepedésüket Helsinki lakáskínálata, és mivel lehet őket maradásra bírni?

Tíz éve a „kreatív osztályról” szóló írások a tehetséges emberek szemszögéből indítottak vitát a városokról. A cikk kiindulópontja a szerző egy korábbi, városföldrajzi tanulmánya, amely a Nagy-Helsinkiben élő szakképzett bevándorlók – magatartási barométerként szolgáló – lakóhelyi elégedettségét meghatározó tényezőket vizsgálta. A cikk alapját képező kvalitatív vizsgálatban szakképzett bevándorlókkal és a város lakásügyi szakembereivel készítettek hetven félig strukturált interjút. A kutatásban igyekeztek a bevándorlók sokszínűségét tükrözni a kreatív és tudásigényes szakmában dolgozók, az Aalto Egyetem és a Helsinki Egyetem nemzetközi képzésén tanuló hallgatók, illetve szakképzett indiai bevándorlók megkérdezésével.

A lakásproblémák elemzésénél a vizsgálat az otthonteremtési pálya fogalmát használta fel, mivel ez szorosan kapcsolódik a tágabb értelemben vett életkörülményekhez. A bevándorlók lakásigényeit kulturális, társadalmi-gazdasági és személyes háttérük, valamint korábbi lakóhelyi tapasztalataik befolyásolják. Ezt az egyén normái és a helyi körülmények közötti kapcsolatot írja le a Parsons-féle *nagy rendszer* (1967), amelynek lényege, hogy a norma-

tív beállítottság és a változó körülmények mindig benne vannak az egyén cselekedeteiben. A vizsgálat feltérképezte azokat a helyeket, ahol a bevándorlók Finnországon belül és kívül is laktak már, és kielemezte, mi alapján váltanak és választanak lakóhelyet. Az interjúkból kiderült, hogy sok szakképzett munkavállaló előzetes országismeret és konkrét elvárások nélkül költözik Helsinkibe. A döntő tényezők között szerepel többnyire a munkavégzés, a tanulmányok, néha pedig az utazás, az új kultúrák megismerése vagy társadalmi kapcsolatok iránti igény.

Egy új országban a szálláskeresés a legelső teendők egyike, a bevándorlók pedig ehhez különböző mértékű segítséget kaptak. A vállalati ügyek miatt bevándorló indiaiak kaptak támogatást munkaadójuktól, a kreatív és tudásigényes ágazatok dolgozói azonban nem. A nemzetközi képzésen tanuló hallgatók többségének ajánlottak diákszállást. Tájékoztatás és megfelelő kapcsolatrendszer hiányában azok, akik nem beszéltek finnül, nehezen boldogultak a lakáspiacon. A megkérdezettek tapasztalatai Nagy-Helsinki lakáshelyzetével kapcsolatban hasonlóak voltak – alapvetően nehéz megfizethető és megfelelő lakóhelyet találni. A magas árak terhet jelentettek elsősorban a szabadúszók, a szerződéses dolgozók, sőt a gyerekes családok számára is, hiszen az általuk megszokott, egyedülálló családi házakat Helsinkiben ritkán lehet bérelni. A lakáshelyzetben tapasztalható egy-síkúság oka főleg a bérházak túlkínálata, illetve a környezet egyhangúsága.

A szálláshelyekről ugyan kritikus vélemény alakult ki, a bevándorlók többsége elégedett volt a környezettel és a biztonsággal. A megkérdezett gyerekes családok mindegyike a külvárosban élt, de a gyermektelenek közül is sokan választották a csendes külvárost.

Korábbi vizsgálatok szerint az alacsonyabb társadalmi-gazdasági pozícióban élő bevándorlók körében a lakástulajdon a letelepedés mutatója. A szakképzett indiai bevándorlók közül sokan a drága helsinki bérlakások miatt gazdasági alapon szereztek lakástulajdont, de közösségük szoros kötődése is erősítette törekvéseiket, és befolyásolta a környék megválasztását.

A társadalmi környezet csaknem mindenkinél nagyon fontos szerepet játszott a lakóhelyi elégedettségben, amely azért meglepő, mert a szakképzett bevándorlóknak nincsenek megkötöttségeik, a mai technológia pedig lehetővé teszi a távoli kap-

csolattartást is. Mély barátságok kialakítására többnyire nem, pusztán napi szintű kapcsolattartásra volt igény, a helsinki társadalmi kötelékek behatároltsága azonban negatívan befolyásolja a bevándorlók elégedettségét. A korábbi eredményekből kimutatott, nagy-helsinki munkahelyi és személyes kapcsolatrendszeri problémák ennek fényében tehát lakóhelyi nehézségekre vezethetők vissza.

A fizikai közelség nem eredményez automatikus kapcsolattartást. A megkérdezett, Nagy-Helsinkiben, nemzetközi képzésen tanuló hallgatók néha azt sem tudták, ki mellett laknak a diákszálláson, és szobatársaikat sem látták soha. A kötelék mértéke sokszor lakástípus szerint változott: A Helsinki Diákszállás Alapítvány (HOAS) lakóhelyein élőknek kevesebb társadalmi kapcsolatuk volt, mint az egyetemi diákszálláson vagy bérelt magánlakásokban élőknek. A HOAS diákszállóin kívüli lakásformákban gyakrabban alakultak ki gyenge társadalmi kötelékek, amelyet megkönnyít a sokszínű összetétel, az önkéntes munka, illetve a képzéseken szerzett ismeretségek. A helyi kötelékek hiánya egyéni szempontból azért gond, mert csökkenti a bevándorlók lakóhelyi elégedettségét, de környezeti kötődésüket, a közösségi kapcsolatrendszerbe való bekapcsolódásukat is gyengíti, amivel javíthatnák szakmai fejlődésüket.

A jó társadalmi-gazdasági helyzetben lévő bevándorlók is nehezen találnak megfelelő lakást. A megkérdezettek meglepően hasonló módon értékelték a helyi lakásviszonyokat: szerintük Nagy-Helsinki lakáspiacja jelenleg nem tudja kielégíteni igényeiket, ez pedig az egész régió értékelését befolyásolja.

A vizsgálatból kiderült, hogy a lakáspiaci kínálat, a minőség és a megfizethetőség komolyan befolyásolja a bevándorlók lakóhelyi elégedettségét. A döntéshozóknak törekedniük kell arra, hogy a bevándorlók körében lehetővé váljon a közvetítő szerepet betöltő helyi társadalmi kötelékek kialakítása. Ha szeretnék a nemzetközi tehetségeket megtartani, ezeket a lakhatási szempontokat is figyelembe kell venniük.

TÁRGYSZAVAK: lakáshelyzet, bevándorlás, diákszállás, regionális gazdaság, társadalmi kötelékek, Helsinki

54/2016

Belső vándorlás és fejlődés: a vándorlás intenzitásának mérése a világban

Martin Bell – Elin Charles-Edwards – Philipp Ueffing – John Stillwell – Marek Kupiszewski – Dorota Kupiszewska: Internal migration and development: comparing migration intensities around the world *Population and Development Review*, 2015. 1. sz. 33–58. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2015.00025.x/abstract>

DOI: [10.1111/j.1728-4457.2015.00025.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00025.x)

A vándorlás az emberi letelepedés mintáinak meghatározását jelentő legfontosabb demográfiai folyamat, amely rendkívül fontos szerepet tölt be az emberi fejlődés szempontjából. Míg azonban a nemzetközi vándorlás mérése területén jelentős fejlődés ment végbe, a belső vándorlásra vonatkozó statisztikák fejlettsége számos országban igen szegényes képet mutat. A cikk az IMAGE (Internal Migration Around the Globe – Belső vándorlás a világ országai-ban) projekt keretében összegyűjtött adatokra épít, amelyeket éppen az említett hiányosság pótlására állítottak össze a világ országaiban zajló belső vándorlási folyamatok intenzitásának első átfogó, nemzetközi táblázatai formájában. A szerzők áttekintik az eddigi munkákat, a megbízható nemzetközi összehasonlítások fennálló akadályait, és bemutatnak egy módszert, amely egy újfajta becslési eljárást kombinál egy rugalmas térségi aggregálási eljárással. Az eredményeket aggregált nyers migrációs intenzitási sorrendek táblázatainak formájában mutatják be, amelyek a világnépesség négyötödét képviselő 96 országra vonatkozóan tartalmazzák az öt, illetve egy éven túli összes lakcímváltozást. A megfigyelhető különbségek magyarázatait is keresik, egyebek közt történeti, strukturális, kulturális és gazdasági tényezők figyelembe vételével. Egyszerű korrelációk segítségével vizsgálják a fejlődés és a vándorlási intenzitás közötti összefüggéseket különféle demográfiai, gazdasági és szociális változók bevonásával. Az eredmények egyértelműen igazolják a belső vándorlási intenzitások összefüggését az országok fejlődésének több kiválasztott mutatójával.

TÁRGYSZAVAK: belső vándorlás, intenzitás, népesedésszatisztika, demográfiai kutatás, nemzetközi összehasonlítás, ENSZ, világ

55/2016

A munkanélküliség késlelteti az első gyermek megszületését Franciaországban

Ariane Pailhé – Arnaud Régnier-Loilier: Le chômage retarde l'arrivée du premier enfant en France *Population&Sociétés*, 2015. 528. sz. 1–4. p.

URL: <https://www.ined.fr/fr/publications/population-et-societes/chomage-retarde-arrivee-premier-enfant-france/>

Franciaország Népeségtudományi Kutató Intézete (INED), valamint Statisztikai és Gazdaságkutató Intézete (INSEE) *Családi és generációk közötti kapcsolatok* címmel több hullámban végzett felmérést Franciaország európai területén. 2005-ben valamivel több, mint tízezer, 18 és 79 év közötti férfit és nőt kérdeztek meg gyermekvállalási helyzetükről és szándékaikról, majd 2008 és 2011 végén ugyanezen a mintán arra is rákérdeztek, hogy az adatszolgáltató volt-e munkanélküli. Csaknem 6900 személy volt, aki a vizsgálat második és/vagy harmadik hullámban is részt vett. E tanulmány szerzői vizsgálatuk alapján arra keresik a választ, hogy a munkanélküliség hatással van-e a termékenységre, az elemzést a célnak megfelelően a sorozat kezdetekor 45 évesnél fiatalabb (gyermekvállalási korúnak tekinthető) személyek tervezett és megvalósult gyermekvállalásaira korlátozva.

A franciák termékenysége kevésbé érzékeny a jelenlegi gazdasági konjunktúrára, mint más európai nemzeteké. A 35 éven aluliak növekvő munkanélkülisége a 2008-as válság kezdete óta nem járt a teljes termékenységi arány drámai csökkenésével: ez 2014-ben 1,98 gyermek/nő volt Franciaország európai területén a 2008. évi 2,01-gyel szemben. Lehetséges-e, hogy a munkanélküliség nem befolyásolja a termékenységi magatartást?

2005-ben a gyermekvállalási korban lévő személyek 30%-a tervezett gyermeket a következő három éven belül. Ez a szándék gyakoribb volt az egy gyermekkel már rendelkezők esetében, 28%-uk „Igen, három éven belül”, további 23% „Igen, valószínűleg három éven belül” választ adott. A legalább két gyermekkel rendelkezők 13%-a, a gyermektelenek 36%-a kívánt gyermeket vállalni az elkövetkező három év során. Az utóbbiak egy része nem, vagy csak rövid ideje élt párkapcsolatban, esetleg még diák volt vagy nem volt állása. Ezekben a helyzetekben a gyermekvállalás ritkán jelenik meg rövid távú szándékként, illetve túl távoli még ahhoz, hogy az illető erről nyilatkozni tudjon. A két- és

többgyermekesek viszont többnyire már teljesítettek gyermekvállalási tervüket, 83%-uk nem kívánt továbbiakat a jövőben.

Talán nem meglepő, hogy egy olyan országban, mint Franciaország, ahol a kétgyermekes családmodell dominál, azoknak az egy gyermekes szülőknek az aránya a legnagyobb, akik rövid időn belül második gyermeket is szeretnének.

A gyermektelenek közül a munkanélküliek kevésbé mutatnak hajlandóságot a gyermekvállalásra, mint a foglalkoztatottak. 2005-ben a megkérdezett gyermektelen, munkanélküli férfiak 24%-a, a munkanélküli nők 38%-a válaszolta, hogy három éven belül gyermeket vállal, míg ez az arány a foglalkoztatottaknál 43, illetve 53%. Ezzel szemben gyakorlatilag nincs különbség ebben a kérdésben a már gyermekes munkanélküliek és foglalkoztatottak között.

A három vagy hat évvel későbbi vizsgálatok szerint az eredetileg gyermeket vállalni szándékozó személyek közül kevesebben valósították ezt meg, ha idő közben munkanélküliek is voltak. A 2005-ben gyermektelen és azóta nem munkanélküli férfiak és nők negyedénél realizálódott az első gyermek vállalása három éven belül, míg ez a munkanélküliséget megtapasztalt férfiak 8, illetve a nők 6%-ánál valósult csak meg. Hat év elteltével ezek az arányok 43 és 16% a férfiak, illetve 53 és 23% a nők esetében.

A gyermekvállalás megvalósulása ugyanakkor nem kizárólag attól függ, hogy van-e valakinek munkája vagy nincs, hanem befolyásoló tényező lehet a családi állapot, a kor, az iskolázottság szintje, a válásgyakorlás, a származás és nem utolsósorban a gyermekvállalási szándék. A munkanélküliek arányaiban kevesebben élnek párkapcsolatban, mint a foglalkoztatott aktívok: az arány a munkanélküli férfiak esetében 14%, a nőknél 33%, míg a foglalkoztatottaknál 38% a férfiak, 45% a nők között.

A termékenységet befolyásoló összes tényező figyelembe vétele esetén a munkanélküliség hatása egy újabb gyermek (általában a második) érkezésére szinte jelentéktelen.

A második gyermek nagyon gyakori a franciáknál, vállalása a gyermekek születése közötti időszak megválasztásától és a nő korától is nagyban függ, egyebek mellett a termékenység idővel történő csökkenésével, valamint a gyermekvállalás „megfelelő korára” vonatkozó társadalmi normákkal összefüggésben.

Kisebb tehát a szülővé válási hajlandóság a munkanélküliek között, amely egyébként már megfigyelhető volt kedvezőbb gazdasági körülmények mellett is, a 2000-es évek elején. A kétgyermekes modell általános érvényesülése és a kockázatokat semlegesítő szociálpolitika miatt valószínűsíthető, hogy a munkanélküliség csak mérsékelten befolyásolhatja a befejezett termékenységet.

Röviden összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a munkanélkülivé válás esetén mind a férfiaknál, mind a nőknél csökken, de legalábbis későbbre halasztódik az első gyermek vállalásának szándéka. Ezen túlmenően a halasztást magyarázza a férfiak későbbi párválasztása is, valamint a nők kivárása egy biztosabb szakmai pozícióba kerülés érdekében. A munkanélküliség ugyanakkor nem okoz változást a gyermekvállalás megvalósításában a már szülői státuszban lévő személyeknél.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, gyermekvállalás, munkanélküliség, családi és generációk közötti kapcsolatok felvétel, INED, INSEE, Franciaország

ORBÁN-SZIRBUCZ ZSÓFIA – RÓZSA GÁBOR

56/2016

Megbízható halandósági becslések készítése hibás népességstatisztikák helyesbítésével: Moldova esete

Olga Penina – Dmitri A. Jdanov – Pavel Grigoriev: Producing reliable mortality estimates in the context of distorted population statistics: the case of Moldova

MPIDR Working Paper, WP-2015-011, 2015. november. 1–35. p.

URL: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2015-011.pdf>

A működő népességnyilvántartás ellenére Moldova demográfiai mutatói erősen torzítanak. A problémát elsősorban az okozza, hogy a halálozások és születések regisztrációja kizárólag az országon belüli eseményeket tartalmazza (vagyis a *de facto* népességet), míg a kimaradó népességbe tartozik az összes külföldön élő moldovai állampolgár (akik a *de jure* népesség részét képezik). Mivel az országból kivándorlók száma igen magas, a *de facto* és a *de jure* népesség nagysága jelentősen eltér, amelyet a népességstatisztikai mutatók számításánál figyelembe kellene venni. A megbízható demográfiai arányszámok eléréséhez a népességszámok megfe-

elő korrekciójára van szükség. A cél Moldova *de facto* népességének korrekt becslése, és megbízható halandósági becslések készítése a lehető leg-hosszabb időszakra.

A szerzők különféle hivatalos forrásokból származó adatokra alapozzák számításaikat. Ezek közé tartoznak a halandósági adatok, a népszámlálás, valamint archív vagy közvetlenül a Moldovai Statisztikai Hivataltól kapott éves népességbecslések. Alternatív adminisztratív adatforrások segítségével először helyesbítik Moldova népességszámát, majd ennek alapján a népességbecsléseket. Végül ez utóbbiakból kiindulva halandósági táblákat készítenek. Az összes számításnál az Eurostat emberi halandósági adatbázis (HMD) projektje keretében kidolgozott módszereket és programozási eszközöket alkalmazták.

A szerzők által számított korrigált népességszámok 18%-kal alacsonyabbak a hivatalos számoknál. A kiigazított adatok szerint számított, születéskor várható átlagos élettartam 2014-ben 64,94 év a férfiak és 73,74 év a nők esetében, amely 2,58, illetve 1,65 évvel alacsonyabb a hivatalos adatoknál. A szerzők népességszámra vonatkozó becslései egyébként összhangban vannak a 2014. évi népszámlálás nem közölt adataival. Kiegészítésként közlik a teljes halandósági táblákat az 1970 és 2014 közötti időszakra vonatkozóan, valamint néhány további statisztikát a HMD projekt alapján.

Mindezzel azt kívánják bemutatni, hogy még a népességi statisztikák jelentős torzulásai esetén is lehetséges hiteles halandósági becsléseket készíteni. Ez a probléma nem kizárólag Moldova esetében merül fel, hanem több más európai országban is, ahol nehézségeket okoz a vándorlások helytelen regisztrálása. A népességbecslések minőségének javításához az országoknak fokozottan törekedniük kell alternatív adminisztratív adatforrások felhasználására.

TÁRGYSZAVAK: halandóság, halandósági tábla, népességnyilvántartás, népszámlálás, *de facto* népesség, *de jure* népesség, Moldova

RÓZSA GÁBOR

57/2016

A következő években növekedni fog a halálozások száma Franciaországban

Gilles Pison – Laurent Toulemon: The number of deaths in France will increase over the coming years

Population & Societies, 2016. 531. sz. 1–4. p.

URL: www.ined.fr/fichier/s_rubrique/25103/population.societies.2016.531.death.conjoncture.france.en.pdf

A halálozások száma Franciaországban 2014 és 2015 között 7%-kal nőtt. Tekintve, hogy az utóbbi hetven évben ez a szám stabil volt, így felmerül a kérdés, hogy a növekedés egy eljövendő változás jelének tekinthető-e? A szerzőpáros arra keresi a választ, hogy mi lehet az oka a meglehetősen hosszú stabil időszaknak, és mi magyarázhatja a halálozások számának hirtelen bekövetkezett növekedését.

A születések száma az előző évhez képest kissé visszaesett 2015-ben: 2014-ben 781 ezer gyerek jött a világra, egy évre rá ez a szám 762 ezerre csökkent, és visszaesett a termékenységi mutató is. Az elmúlt évtizedek során erősen kitolódott az első gyermek vállalásának ideje: 1977-ben az első gyermeket szülő nők átlagéletkora 26,5 év volt, 2015-ben viszont már 30,5 év.

A halálozások számának emelkedése mellett 2014 és 2015 között a születéskor várható élettartam mindkét nem esetében csökkent, a nőknél 85,4 évről 85,1 évre, a férfiaknál 79,3 évről 79 évre. Ez a jelenség elsősorban egy igen súlyos influenzajárvánnyal magyarázható, amely 2015 első negyedében 24 ezerrel több halálesetet eredményezett, mint 2014 ugyanezen időszakában. A járványt követte a nyári hőség, majd az októberi kivételes hideg, amely ehhez a jelentős növekedéshez vezethetett. A képlet azonban a szerzők szerint nem ennyire egyszerű.

Az elmúlt évszázad hatásai is hozzájárultak ahhoz, hogy ennyire magas volt a halálozások 2015. évi száma Franciaországban. A halandóság 1920-tól egészen 1939-ig csökkenő tendenciát mutatott, 1939 és 1945 között évi 650 ezer és 700 ezer között stagnált, azonban a világháború vége után szinte rögtön 550 ezer alá esett. Mindeközben a születéskor várható élettartam jelentősen növekedett: 1920-ban 52,1 év volt, 1939-ben 59,5 év. 1946 és 2014 között Franciaország európai területén a lakosság száma több mint 50%-kal (40 millióról 64 millióra) nőtt, a népesség öregedett, a halálozások száma pedig éppen 2015-ben lett kiugróan magas. Ezzel talán új trend van kialakulóban?

A szerzők elsőként ezt a születéskor várható élettartam növekedésével magyarázzák, de mindemellett egy „alacsony halálozási” forgatókönyvet is vizsgáltak a kutatók. 1915 és 1919 között a születések száma a felére csökkent a háború előtti és utáni periódushoz viszonyítva. Amikor az alacsony létszámú kohorszok elérték a halálozás szempontjából veszélyeztetett életkort, akkor a görbe kiugrást produkált. 2010 után már e kohorsznak jóval kevesebb tagja volt életben, így a halálozási görbe is kisebb eltérést mutatott a többi évhez képest.

Egy hasonló jelenség pedig napjainkban kezdődik, amikor is a nagy babyboom időszak alatt, 1946 és 1973 között születettek érik el az idősebb kort. A halálozások száma erősen növekedni fog a következő évtizedekben, 2050-ig eléri az évi 770 ezret, és nagyjából a 2060-as években fordulhat át csökkenő ágba. Tehát összegezve, még ha a születéskor várható élettartam folyamatosan növekszik is – köszönhetően az öregedéssel folytatott látványos harc eredményeinek –, amint a babyboom időszak gyermekei elérik az idősebb kort, a halálozásszám kiugróan nagy növekedést fog produkálni, amelyet legfőljebb egy-két évtizeddel lehet késleltetni.

TÁRGYSZAVAK: halandóság, születéskor várható élettartam, gyermekvállalás, Franciaország

KÁLMÁN RITA

58/2016

Népesség-összeírás vagy társadalomleírás? Az angol, a walesi és a francia népszámlálások összehasonlítása

Ernestina Coast – Alex Fanghanel – Eva Lelièvre – Sara Randall: Counting the population or describing society? A comparison of English and Welsh and French censuses

European Journal of Population, 2016. 2. sz. 165–188. p.

URL: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10680-015-9372-y>

DOI: [10.1007/s10680-015-9372-y](https://doi.org/10.1007/s10680-015-9372-y)

A népszámlálások a legnagyobb és legösszetettebb statisztikai adatgyűjtések, amelyeket a világ csaknem minden országában meghatározott időközönként lebonyolítanak. A felmérésekből nyert adatokat a politikusoktól kezdve, tanácsadók, statisztikusok, nemzetközi szervezetek használják fel különböző célokra (szociális körülmények változásainak nyomon követése; egészségügyi, oktatási szolgálta-

tások megtervezése stb.). Az így elkészült elemzések segítségével közelebb kerülhetünk az egyes társadalmi trendek, változások különböző dimenzióinak megértéséhez.

Az országokra vonatkozó adatok összegyűjtése mellett, a censusok esetében fontos szempont a nemzetközi térben (és időben) való összehasonlítás és összehasonlíthatóság, az univerzalitás is. A tanulmány szerzői a népszámlálás alapegységének számító háztartás (household) fogalmi változásának okait, és azok hátterét vizsgálták Anglia, Wales és Franciaország esetében az 1960 és 2012 közötti időszakra vonatkozóan. Céljuk, hogy bemutassák az angol és a francia censusok által alkalmazott háztartásfogalom közötti eltéréseket, és rávilágítsanak a két ország adatgyűjtési módszertanában megfigyelhető különbségekre.

A tanulmányban részletesen taglalják nem csak az angol és francia, hanem az ENSZ háztartásdefiníciójának változását is. A vizsgálat alanyaiként Angliára és Franciaországra esett a szerzők választása, mivel mindkét állam magas jövedelmű, demográfiailag hasonló felépítésű, emellett hosszú ideje végeznek már népszámlálásokat. Angliában az ONS (Office for National Statistics) felelős az angliai és walesi népszámlálások lebonyolításáért, a statisztikai adatok összegyűjtéséért, valamint azok publikálásáért is. (Skóciának és Észak-Írországnak saját statisztikai hivatala van.) Francia „párja” az INSEE (Institut National de la Statistique et des Études Économiques), amely többek között megszervezi a népszámlálást, illetve különböző témákban egyéb statisztikai felméréseket is végez, a Gazdasági, Pénzügyi és Ipari Minisztérium egyik főigazgatósága. A két intézmény közötti további különbség, hogy a népszámlálást Franciaországban törvény szabályozza, míg az ONS ebben a tekintetben független.

A szerzők két módszert alkalmaztak az elemzés során. Egyrészt áttekintették és összevetették a két ország népszámlálási módszertanát, az egyes fogalmakban történt változtatásokat. Másrészt interjúkat készítettek a népszámlálásokat előkészítő szakemberekkel, statisztikusokkal, akadémikusokkal. Megnyilatkozásaikat beépítették a szövegbe.

A két ország népszámlálási gyakorlatának összevetése megmutatta, hogy alapvetően más megfontolások alapján szerveződtek és szerveződnek még ma is az angol és a francia censusok. Angliában három kulcstényezőt határoztak meg, amelyek definíciója és fontossági sorrendje idő-

ről-időre változott ugyan, de jelen voltak (és vannak) a népszámlálásnál.¹ Ennek alapján megállapítható, hogy az angol census a számlálási jelleg mellett, különös figyelmet fordít a lakosság életvitelében bekövetkezett változások minél hatékonyabban történő követésére. Ez a szempont a franciák esetében nem jelenik meg, ott a népesség pontos meghatározása az elsődleges cél. A francia népszámlálás emellett abban is különbözik az angoltól, hogy teljesen más fogalmat használ a háztartásra.² További érdekesség, hogy míg az angol háztartásfogalom 1960-tól napjainkig jelentős átalakuláson ment keresztül, a francia alig változott a XX. század második felétől (az életkörülmények terén bekövetkezett változások ellenére).

Ezek alapján megállapítható, hogy míg az angolok a lakosság megszámolása mellett megpróbálják követni az egyes társadalmi jelenségeket, így az egyes háztartásokban élők közötti kapcsolatok alakulását is, addig a franciáknál ilyen erőfeszítés nem figyelhető meg. A szerzők ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy a népszámlálás alapvetően az egyének megszámolására szolgáló módszer, amely nem alkalmas arra, hogy részletes elemzést nyújtson a bonyolult lakókörülmények között élők helyzetéről. A legutóbbi, 2011. évi népszámlálásnál már az angol háztartás definíciót is ennek megfelelően alakították át, tehát megerősítést kapott a census számlálás jellege.

Mindkét ország népszámlálásának célja a teljes népesség számának meghatározása. Látható, hogy az erre szolgáló módszerek, intézmények és fogalmak különbözőek ugyan, de az eltérések az összevetés lehetőségét nem zárják ki. A szerzők Franciaország adatgyűjtési rendszerét (annak többrétűsége miatt) hatékonyabbnak gondolják, azonban kijelentik, hogy nincs tökéletes háztartásfogalom, és e megállapításukat a népszámlálások esetében még inkább igaznak gondolják, mint a survey-típusú felméréseket illetően.

TÁRGYSZAVAK: háztartás, népszámlálás, survey statisztika, nemzetközi összehasonlítás, Franciaország, Anglia

HORVÁTH BALÁZS

59/2016

A 2013. évi népszámlálás, háztartás- és lakásösszeírás Bosznia-Hercegovinában. Az összeírás első végleges eredményei

Popis stanovistva, domacinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013. Rezultati popisa

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2016. 1–258. p.

URL: <http://www.popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvolzdanje.pdf>

2016 júniusában jelentek meg a 2013 októberében tartott bosznia-hercegovinai népszámlálás, háztartás- és lakásösszeírás első végleges eredményei. A kiadvány elkészítése Bosznia és Hercegovina Statisztikai Hivatala (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo) feladata volt, a táblázatok tartalmának és az egységes adatfeldolgozási programok kidolgozásában az entitások (Bosnyák-Horvát Föderáció, Boszniai Szerb Köztársaság, Brčko Körzet) statisztikai hivatalainak közreműködésével.

A népszámlálás előkészítésének és végrehajtásának jogi hátterét 2012–2013-ban hozott hazai törvények, valamint az Európai Parlament és az Európa Tanács rendelkezései képezték, szakmai alapjául pedig az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága és az Eurostat által közösen készített ajánlások szolgáltak.

A területi munkák szervezésében és végrehajtásában a kantonok és helyhatóságok 655 népszámlálási bizottsági tagja, 36 központi instruktora, az entitások és a helyhatóságok 2 693 instruktora, továbbá 19 089 számlálóbiztos vett részt. Az országot az előkészítés során 24 319 számlálókörzetre osztották. Az adatok feldolgozását (kézi előkészítés, OCR műveletek, szkennelés, raktári munka) 298, erre a munkára kiválasztott és felkészített operátor végezte.

A 258 oldalas kiadvány a bevezető ismertetés és a módszertani, illetve fogalmi magyarázatok után fejezetekre bontva és összesen 17 táblázatcsoportba sorolva mutatja be a főbb eredményeket, mind-egyikben először az ország egészére, majd az entitásokra és azok nagyobb közigazgatási egységeire vonatkozóan, egyes témákban néhány grafikonnal kiegészítve. Ezek a következők:

¹ A közös lakótér, a lakcím és a közös étkezés.

² A francia fogalom (ménage-logement) angol megfelelője inkább a dwelling, és nem a household.

Demográfia, népesség

1. A népesség kor és nemek szerint
2. A népesség öt éves korcsoportok és nemek szerint
3. A népesség nemzetiség/etnikum és nemek szerint
4. A népesség vallás és nemek szerint
5. A népesség anyanyelv és nemek szerint
6. A tizenöt éves és idősebb népesség családi állapot és nemek szerint
7. A tizenöt éves és idősebb nők az élve született gyermekek száma szerint
8. A fogyatékkal élők a fogyatékos jellege és nemek szerint
9. A háztartások tagjaik száma szerint

Iskolázottsági adatok

10. A tízéves és idősebb, írni-olvasni nem tudó népesség nemek szerint
11. A tizenöt éves és idősebb népesség a legmagasabb befejezett iskolai végzettség és nemek szerint
12. A tízéves és idősebb népesség a digitális írástudás és nemek szerint

Foglalkoztatottsági adatok

13. A gazdaságilag aktív népesség foglalkoztatottsági státusz szerint

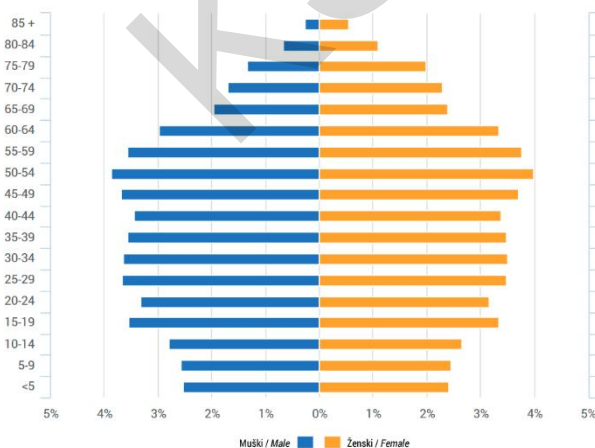
Épület- és lakásadatok

14. A lakóépületek a lakások száma szerint
15. A lakások száma és alapterülete a lakások használata szerint
16. Az állandó lakás céljára használt lakások a szobák száma és alapterület szerint

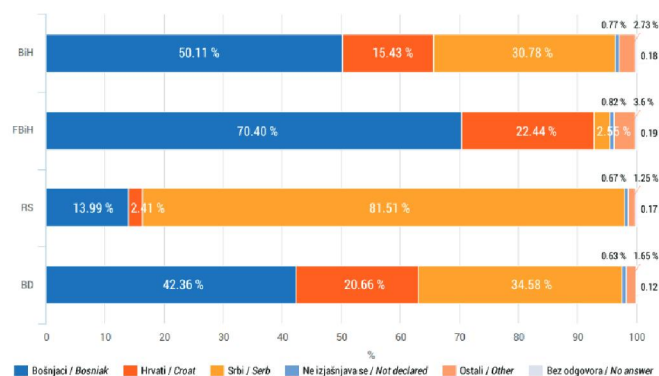
Mezőgazdaság

17. A mezőgazdasági tevékenységet végző háztartások

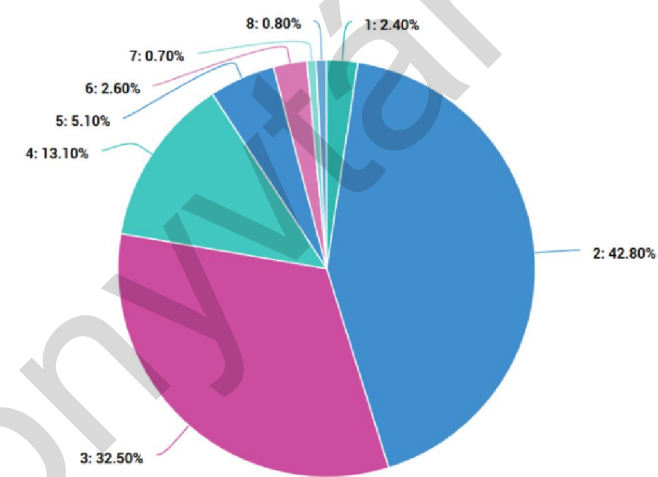
Függelék (Személyi és lakáskérdőív P-1 és P-2)



1. ábra: A népesség 5 éves korcsoportok és nemek szerint



2. ábra: A népesség nemzetiség/etnikai hovatartozás szerint (Bosznia és Hercegovina együtt, Bosnyák-Horvát Föderáció, Boszniai Szerb Köz-társaság, Brčko Körzet)



3. ábra: A lakások megoszlása a szobák száma szerint

TÁRGYSZAVAK: népszámlálás, háztartás- és lakásösszeírás, statisztikai adatközlés, nemzetközi ajánlások, Bosznia-Hercegovina

RÓZSA GÁBOR

60/2016

A 2021. évi csehországi népszámlálás előkészítésének jelenlegi állása

Josef Škrabal – Robert Šanda – Pavlína Habartová: Současný stav přípravy sčítání lidu, domů a bytů v roce 2021

Demografie, 2016. 1. sz. 71–72. p.

URL: https://www.czso.cz/documents/10180/33199359/Demografie_1_2016.pdf/e6d3e35e-e17a-4f3e-87e9-1ac3c49c24ce?version=1.3

A Cseh Statisztikai Hivatal a következő népszámlálás előkészítését már 2014-ben megkezdte, amikor előterjesztést nyújtott be a kormányhoz, egyetértését kérve a 2020 körül esedékes census koncepciójához. Az elképzelések szerint a következő népszámlálás az adminisztratív adatállományok maximális kihasználásán alapulna – azzal, hogy a lakos-

ságtól (valamint a házak és lakások tulajdonosaitól) mintavételes eljárással csak az elengedhetetlenül szükséges adatokat kérdezné. A javaslatot a kormány 2014 szeptemberében elfogadta, mérlegelésére és kidolgozására a Cseh Statisztikai Hivatal elnökének vezetésével munkacsoportot hozott létre. Ennek tagjai voltak a belügyi, a pénzügyi, a munkaügyi és szociális, az oktatási, ifjúsági és testnevelési, az egészségügyi, továbbá a területfejlesztési tárca képviselői, a földmérési és kataszteri hivatal munkatársa, valamint a miniszterelnöki hivatal munkatársai. A munkacsoport feladata volt az országos és a tárcák kezelésében lévő adminisztratív regiszterek jelenlegi állapota alapján annak megállapítása, hogy a népszámlálás igényei milyen követelményeket támasztanak a meglévő források kiegészítésére (kiigazítására), tanácsos-e esetleg új adatbázisokat létrehozni. A munkacsoport ugyancsak vizsgálta, milyen felelősségi körök lennének célszerű meghatározni a meglévő állományok aktualizálása érdekében. Feladata volt továbbá az adminisztratív forrásokból származó adatok és adatátadások jellegének pontos meghatározása, kitérve az ehhez kapcsolódó jogszabályok esetleges módosítására.

A munkacsoport 2015 júliusáig öt ülést tartott. Összesen 37 adminisztratív regisztert vettek szemügyre, közülük a census lehetséges forrásaként 13 jöhetett szóba. Ezek adatgazdái anonim minták elkészítésére kérték fel, hogy kiderítsék, tartalmi és technikai szempontból kompatibilisek-e az adatállományok a népszámlálás igényeivel. Egyes minisztériumok a vonatkozó jogszabályok hiányára hivatkozva elutasították a minták átadását. A statisztikai hivatal velük szemben az érvényben lévő európai rendeletekre hivatkozott, utalt az ilyen eljárás ésszerűségére, az adatszolgáltatók iránti szakmai felelősségre. A munkacsoport 2015 végén a kormánynak tett jelentésben ismertette a helyzetet. A beszámoló megállapítja: teljes mértékben egyik adminisztratív forrás sem alkalmas arra, hogy a népesség censusban megkövetelt ismerveit felsorakoztassa. Ráadásul a lakásállományra, vagy legalább a lakosoknak a lakások szintjéig terjedő címére tartalmazna teljes körű információt, amely egyebek mellett a háztartásokra vonatkozó adatok előállítását is gátolná.

A munkacsoport megvizsgálta azt a felvetést, hogy a meglévő regiszterek kiegészítésével, újabbak felállításával érje el az adminisztratív adatállományok felhasználását; ezen belül felmerült egy

iskolai végzettségre, foglalkozásokra, munkahelyekre és lakásokra kiterjedő regiszter kialakításának gondolata. A jogszabályok megalkotásához és elfogadásához, és az állományok feltöltéséhez szükséges idő azonban nem teszi reálissá ennek felhasználását a 2021. évi census alkalmával. Végül a felsorolt körülmények figyelembevételével a munkacsoport ismételten szemügyre vette a népszámlálás lebonyolításának összes lehetséges változatát, megállapítva: az adminisztratív források és a mintavételes eljárás ötvözésével eredetileg megfogalmazódott elgondolás nem megvalósítható. A következtetés: a meglévő adminisztratív regiszterek maximális kihasználása mellett a censust az ország egész területét lefedő terepfelvétellel tanácsos megoldani.

A jelentés kitér az elfogadott változat megvalósításához szükséges feltételekre is. Elsősorban arról kell gondoskodni, hogy a statisztikai hivatal a népszámlálás előkészítése és lebonyolítása során akadálytalanul hozzáférjen az adminisztratív adatokhoz. A kormány jóváhagyta a census több forrásból történő lebonyolításának koncepcióját, és 2016. január 13-án megbízta az érintett tárcákat a regisztereikből vett, megfelelő minták elkészítésével, hogy lehetővé váljék minőségük ellenőrzése, és ki lehessen deríteni, összekapcsolhatók-e a különböző forrásokból származó adatok. Ha az elképzelések bevalnak, úgy a terepmunka során csak azokat a tételeket kell felvenni, amelyeket a meglévő adminisztratív forrásokból nem lehet megbízható minőségben beszerezni. Ebben az esetben a 2011. évi népszámláláshoz viszonyítva jelentősen (a felére) csökkenne az adatszolgáltatók terhelése.

Kérdőív tudakolná a lakások adatait, valamint a személyes adatok egy részét (iskolai végzettség, foglalkozás, közlekedés a munkahelyre – esetleg az anyanyelvre, nemzetiségre és vallásra vonatkozó, nem kötelezően kérdezett tényeket. Az épületek adatait ugyanúgy adminisztratív forrásokból nyernék, mint az említett regiszterek valamelyikében szereplő személyeket (és így onnan lesznek megállapíthatóak a születési dátumok, az állampolgárság, a családi állapot, a bejegyzett házastársi vagy élettársi kapcsolat, a gazdasági aktivitás). Az előkészületek közé tartozik még az adatfelhasználók igényeinek teljesítése; ennek érdekében a Cseh Statisztikai Hivatal megkezdte a konzultációkat az államigazgatás, az önkormányzatok, a kormányzati és nem kormányzati szervek, a kutatóhelyek képviselőivel és egyes magánszemélyekkel. Ugyancsak

megkezdődtek az előkészületek az adatfelvétel tárgyi hátterének kialakítására, ahol a cél az elektronikus megoldások széleskörű alkalmazása.

TÁRGYSZAVAK: népszámlálás, adminisztratív regiszterek, Cseh Köztársaság

HOLKA LÁSZLÓ

61/2016

Miért hagyhatja el a „faj” szót az Amerikai Népszámlálási Hivatal 2020-ban? A szervezet új módszerek bevezetését fontolgatja az amerikaiak megkérdezésében faji és etnikai hovatartozásukról

Meagan Fitzpatrick: Why the U.S. Census Bureau might drop the term 'race' in 2020. The agency is considering new ways of asking Americans what race and ethnicity they are

CBC News/World, 2015. november 16.

URL: <http://www.cbc.ca/news/world/why-the-u-s-census-bureau-might-drop-the-term-race-in-2020-1.3311012>

Az Egyesült Államok társadalmának változásait követve a népszámlálási hivatal is igyekszik megfelelő módszereket találni az ország változó arculatának bemutatására. Ez azt is jelentheti, hogy amikor legközelebb az adatszolgáltatók kitöltik a népszámlálási kérdőíveket, nem kell a fajra vonatkozó kérdéssel foglalkozniuk. A faji kérdést az amerikai népszámlálások a kezdetektől, 1790 óta teszik fel, és majdnem minden alkalommal zavarokat okozott. 2015 őszén az Egyesült Államok Népszámlálási Hivatala különféle módszereket próbált ki, hogyan kérdezze meg az amerikaiakat faji, etnikai hovatartozásukról és származásukról a következő, 2020-as népszámlálás előtt, ugyanis sokak szerint az eddig alkalmazott fogalmak nem voltak egyértelműek. A tapasztalatok alapján jelentős változtatások lehetségesek a kérdések megfogalmazásában.

Nicholas Jones, a faji és etnikai kutatások vezetője a hivatalnál egy interjú során azt mondta, hogy egyre több népcsoportnál gondolják a jelenlegi faji és etnikai osztályozási rendszert zavarosnak vagy irrelevánsnak a helyes önbesorolás szempontjából. A faj, etnikum és eredet fogalmak mást és mást jelenthetnek az embereknek, amelyet a hivatal kutatása is igazolt. „Megértettük, hogy az amerikai nép összetétele sok szempontból egyre változato-

sabb, és ezért végezzük ezt a fontos kutatást” – mondta Jones.

Ebben a témakörben a 2010-es népszámlálás először azt kérdezte a válaszadótól, hogy spanyol nyelvű országból, latin-amerikai országból vagy Spanyolországból származik-e. A következő (9.) kérdésnél öt nagyobb faji kategóriából kellett választani:

- fehér,
- fekete/afroamerikai/néger,
- amerikai indián vagy alaskai bennszülött,
- ázsiai (több nagyobb népcsoport megnevezése közül választási lehetőséggel),
- hawaii vagy más csendes-óceáni bennszülött (szintén többféle választási lehetőséggel).

A népszámlálási hivatal a latin-amerikaiakat nem sorolja a fajok közé, inkább etnikumnak gondolja. Lehetőség volt az „egyéb faj” megjelölésű szövegdoboz választására is. Körülbelül 19 millió amerikai döntött így, többségük latin-amerikai származású volt. Az intézmény szerint egyes népcsoportok – például latin-amerikaiak és kevert fajú emberek – inkább az egyéb kategóriát jelölték be, mert nem tudták magukat besorolni az öt hagyományos faji kategória valamelyikébe. A válaszadók egy része viszont egyáltalán nem töltötte ki a fajra vonatkozó kérdést, ezzel a nem válaszolók aránya magasabb lett a vártnál.

A jobb válaszadási arányok és az amerikai népesség összetételére vonatkozó lehető legpontosabb adatok elérése érdekében a hivatal más megfogalmazást próbált ki a 2015 őszi felmérés során, 1,2 millió háztartásban. A különböző változatokat tesztelve úgy találták, hogy az embereket kevésbé zavarja meg, ha a faji és etnikai kategóriákat kombinálva kérdezik ahelyett, hogy külön-külön feltennék őket.

Volt olyan változat, amelyben teljesen elhagyták a „faj” szót, és szélesebb értelmezést hagyva tette fel a kérdést: „Melyik kategória jellemzi Önt?”

Más lehetőségeket is kipróbáltak: elhagyták a néger kifejezést, és hozzáadtak a kipontozott részhez a fehér és fekete faji kategóriák mellett továbbiakat is, mint például ír, német, nigériai vagy jamaikai, és új lehetőség a közel-keleti vagy észak-afrikai megjelölés. Jelen állás szerint azok, akik „közel-keleti vagy észak-afrikai” identitásúak, a fehér faj kategóriájába tartoznak. Ezen belül további kérdés-ként fog szerepelni, hogy például szíriai, libanoni vagy egyiptomi-e.

Általában a próbakérdések sokkal nagyobb rugalmasságot engednek meg. Több a kitöltendő hely az öt faji kategória mellett, és több jelölőnégyzet van minden egyes kategóriánál, így a válaszadók több részletre ki tudnak térni. Az ázsiai kategórián belül például az alábbi jelölőnégyzeteket tudja bejelölni a válaszadó: kínai, fülöp-szigeteki, ázsiai indiai, vietnámi, koreai vagy japán.

A válaszadók egyáltalán nem kötelesek bejelölni az öt faji kategóriát, ha nem akarják. Helyette egyszerűen be tudják írni a kipontozott részbe vagy kitölteni a jelölőnégyzetet. Jones szerint fontos, hogy olyan részletes és pontos adatok legyenek, amennyire lehetséges a faji és etnikai csoportokról az Egyesült Államokban, mert az adatokat ez alapján használják fel az adminisztratív kormányzati programokban és a testületi szabályozásokban.

Kenneth Prewitt, az Amerikai Népszámlálási Hivatal korábbi vezetője örömmel fogadja az erőfeszítéseket, hogy megváltoztassák a faji és etnikai kérdéseket. „Úgy gondolom, hogy a rendszerünk régi és elavult, több mint kétszáz éves” – mondta egy interjúban. Kevésbé kellene összpontosítani az őt hagyományos faji kategóriára, viszont nagyobb hangsúlyt fektetni a nemzetiségekre és a származási országokra. „Az eddig alkalmazott kategóriák a rasszista múlt maradványai, a rasszizmushoz kapcsolódó fogalmak ma is velünk élnek” – mondta Prewitt, aki jelenleg a Columbia Egyetem professzora. „Az Amerikai Egyesült Államoknak úgy kellene gondolkodnia, hogy a nemzetiségek nemzete, nem pedig a fajké.”

A népszámlálási hivatal befejezi a tesztelést, kiértékeli az eredményeket, nyilvános konzultációkat tart, mielőtt véglegesen eldönti, hogy mire fog rákérdezni 2020-ban.

[illegible]

TÁRGYSZAVAK: népszámlálás, statisztikai módszertan, kérdőív, identitás, kisebbségi kérdés, Amerikai Egyesült Államok

TÓTH JÁNOS MÁRK

62/2016

A hazai és nemzetközi tapasztalatok felhasználása a hajléktalanok csehországi összeírásának kidolgozásában

Kristýna Psychlová – Petr Holpuch: Možnosti využití
tuzemských a zahraničních zkušeností pro koncepci
celostátního sčítání osob bez domova v ČR
Demografie, 2015. 3. sz. 245–269. p.

URL: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555393/13005315q3.pdf/05492ae5-7188-4275-8372-c83b23f9821f?version=1.1>

A hajléktalanok népszámlálás jellegű összeírása a hajléktalanná válás megelőzésének és kezelésének nélkülözhetetlen elemévé vált az országos, regionális és helyi szintű kormányzati politikai intézkedések terén. A tanulmány áttekintést nyújt a legjobb külföldi gyakorlatokról és a Cseh Köztársaságban végrehajtott hasonló célú számbavételek eredményeiről, amelyek alapján javaslatot lehet tenni az egy időben megvalósítandó, országos hajléktalan összeírás koncepciójára. A szerzők megállapítása szerint a gyűjtendő adatok célja, hogy kiindulási pontul szolgáljanak az intézkedésekben érintett népesség meghatározásához.

A hajléktalanság és a lakhatásból való kirekesztettség európai tipológiája (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion – ETHOS) e tekintetben hasznos eszköz, amely lehetővé teszi, az ilyen összeírásokból származó eredmények nemzetközi összehasonlítását. A hajléktalanokra vonatkozó bármely összeírás tervezésekor a számbavétel konkrét céljait, a rendelkezésre álló adminisztratív adatforrásokat, valamint a felhasználható pénzügyi kereteket kell alapul venni. Míg egyes országok arra építenek, hogy használhatnák a bevezetett integrált szociális szolgáltatások ügyfeleinek adatbázisát, mások a területen történt összeírásokra alapoznak. Ez utóbbiaknál négy különböző módszer alkalmazása jöhet szóba a hajléktalanok megszámlálására, illetve számuk becslésére: egyidejű összeírás, fogás-visszafogás (capture-recapture) módszer, véletlenszerűen kiválasztott területi minták összeírása, valamint a szolgáltatások alapján történő számbavétel.

Dánia, Írország és Magyarország három különféle példáját szolgáltatja a rendszeres országos hajléktalan felvételek legjobb gyakorlatának. A Cseh Köztársaságban az állami intézmények pozitívan viszonyulnak a hajléktalanság megelőzésének és kezelésének problémájához, a hajléktalanok számbavételére azonban eddig csak helyi szinten került sor. Jelenleg nem áll rendelkezésre a szociális szolgáltatások kedvezményezettjeinek központi nyilvántartása sem.

A szerzők javasolják egy olyan egy időben történő összeírás végrehajtását, amely a helyi rendőrséggel és/vagy a szociális munkásokkal való szoros együttműködéssel valósul meg. A cikk foglalkozik a módszer előnyeivel és hátrányaival is, és megoldásokat ajánl a népesség nehezen elérhető és megszámolható alcsoportjainak összeírására.

TÁRGYSZAVAK: hajléktalanok összeírása, módszertan, egyidejű összeírás, capture-recapture módszer, szociális szolgáltatások, adminisztratív adatok, ETHOS, Cseh Köztársaság

RÓZSA GÁBOR

63/2016

A munkahelyi motivációk fontossága a munkahely és a család közötti problémák megértésében az idősebb dolgozók esetében

Gregory R. Thrasher – Keith Zabel – Kevin Wynne – Boris B. Baltes: The importance of workplace motives in understanding work–family issues for older workers

Work, Aging and Retirement, 2016. 1. sz. 1–11. p.

URL: <http://workar.oxfordjournals.org/content/workar/2/1/1.full.pdf>

DOI: 10.1093/workar/wav021

A munkahelyi és családi igények közötti egyensúly megteremtése fontos kihívás sok dolgozó számára. Ez a tanulmány áttekinti azokat a munkahelyi és családi ügyeket, amelyek a világ fejlettebb régióiban (például Nyugat-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban) összefüggenek a dolgozó népesség öregedésével. Az amerikai Bureau of Labor Statistics 2014-es adatai szerint az 55 évnél idősebb munkaerő aránya jelenleg közel 21% (1992-ben nem egészen 12% volt), és 2022-re 25,6%-ra fog emelkedni az előrejelzések szerint. Mivel a dolgozó népesség átlagéletkora tovább emelkedik, egyre fontosabbá válik a munkaadó

szervezetek számára, hogy megismerjék azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak az egészséges és hatékony munkavégzés kialakításához az idősebb korosztály esetében.

Az egyik fontos tényező a változó motivációk, valamint a munkán belüli és kívüli életükben betöltött szerepek közötti kapcsolat. A cikk a munka–család konfliktus tanulmányozásával keres választ az idősebb dolgozók vezető munkamotivációinak alakulására. Először áttekinti az ilyen konfliktusok vizsgálatával foglalkozó legfrissebb szakirodalmat. Másodszor olyan elméleteket (társadalmi-érzelmi szelekciós elmélet; válogatás, optimalizálás és kompenzáció; érzelemszabályozás) ismertetnek a szerzők, amelyek segítenek megérteni az életre, munkára, társadalomra ható vágyak összefüggését a munkahelyi és a családi szerepek fontosságával a későbbi életszakaszokban. Végül a tanulmány megvizsgálja, hogy az idősebb dolgozók említett konfliktusaira és munkahelyi motivációjára vonatkozó empirikus vizsgálatoknak milyen gyakorlati következményei lehetnek a munkáltatókra nézve, akik egészséges munkahelyi környezetet szeretnének teremteni idősebb alkalmazottaik számára.

A szerzők az alábbi témaköröket javasolják további vizsgálódásokhoz.

- *A korra vonatkozó különféle értelmezések.* A legtöbb munka–család konfliktussal kapcsolatos kutatás a kort kronológiai értelemben, az életpálya egy időbeli állomásaként használja, de más megközelítések is léteznek, mint például a munkáltatói, a teljesítményalapú, és a pszichoszociális kor fogalma. A munkáltatói kort jellemzően a foglalkoztatásban, a munkáltatóknál eltöltött idő, a karrier helyzete, illetve a munkáltatói szervezeteken belül az életkorhoz kapcsolódó normák segítségével határozzák meg. A teljesítményalapú kor fogalma azt jelenti, hogy az egyén teljesítménye hogyan változott életpályája során, és általában a kognitív képesség, az egészségi mutatók, illetve a munkatelsítmény alapján mérik. A pszichoszociális (vagyis érzékelt) kor arra utal, hogy milyennek látszik, hogyan cselekszik és milyennek érzi magát az idős munkavállaló. Az öregedéssel és a munka–család konfliktussal kapcsolatos kutatások többsége ezeket az egyéb definíciókat figyelmen kívül hagyja, holott ezek alapján magyarázatot lehetne kapni az egyénileg megtapasztalt munka–család konfliktusokra, az egyén vélekedésére a munka és család fontosságának

viszonyáról, valamint a munkáltatói beavatkozások típusaira, amelyekkel mérsékelni lehet a konfliktusokat.

- *Nemzeti sajátosságok és munkahelyi motivációk.* További kutatásoknak kellene vizsgálni, hogy az egyre erősödő globalizáció körülményei között a nemzeti kulturális hatások hogyan hatnak a munkahelyi motivációra és a munka–család konfliktusra. Így például a kollektivisták kultúrák értéke az önzetlenség, valamint a csoportérdek előbbre helyezése az egyéniek helyett. Ebből következhet, hogy a társadalmi motívumok és a másokkal való jó együttműködés a legfontosabb alkotóelemek lehetnek a munka világában is a teljes életpálya során.
- *Nyugdíjba menetel és munkahelyi motivációk.* A kötelező nyugdíjazási életkor országonként különbözik, például a legalacsonyabb, 58 év Indiában, és a legmagasabb, 65 év Ausztráliában. Egyes országokban van kötelező nyugdíjazási kor, míg másokban ilyen nincs. Valószínűsíthető, hogy az életkor és a munkahelyi motiváltság közötti tipikus összefüggéseket árnyalni lehet a nyugdíjazás idejével. Ezek a különbségek befolyásolhatják az egyén munkával kapcsolatos motivációit (például kompenzáció), mint ahogy az életpályán a hátralévő idő érzékelését (például jövőbeli kilátások) is.
- *Életkor és a munkahely–család közötti kapcsolódás.* Újabb kutatásoknak kellene vizsgálnia az öregedéssel összefüggésben a munkahely és a család közötti viszonyokat. A tanulmány arra fókuszál, hogy az életkor és a munkahelyi motívumok hogyan viszonyulnak a munkahely és család közötti negatív kapcsolatokhoz, bár egyes empirikus kutatások szerint pozitív aspektusok is vannak.

Bár többféle vonatkozást vizsgáltak a szerzők a munka és család közötti konfliktusok természetéről, további vizsgálatok szükségesek arról, hogy ezek az előzmények és következmények milyen formában és mértékben befolyásolják az idősebb dolgozókat.

TÁRGYSZAVAK: szociálgerontológia, életkor, munkahely, család, nyugdíjba vonulás, munka–család konfliktus, társadalomtudományi kutatás, Nyugat-Európa, Amerikai Egyesült Államok

TÓTH JÁNOS MÁRK

64/2016

A fiatal felnőttek családi helyzete és lakhatási körülményei Európában

Katrin Schwanitz – Clara H. Mulder: Living arrangements of young adults in Europe *Comparative Population Studies*, 2015. 4. sz. 367–398. p.

URL: <http://www.comparativepopulationstudies.de/index.php/CPoS/article/view/158/215>

<http://www.comparativepopulationstudies.de/index.php/CPoS/article/view/158/216>

DOI: 10.12765/CPoS-2015-15-en

A tanulmány egyszerre vizsgálja a fiatal európai felnőttek család- és lakáshelyzetét, valamint e két tényező országok szerinti különbözőségét és időbeli változását is. A kutatás célja a családok szerkezetével, felépítésével kapcsolatos ismeretek bővítése, illetve a fiatalok lakáskörülményeinek részletesebb megismerése.

Az európai tendenciákat tekintve jelentős eltérések figyelhetők meg az egyes országok és régiók között. Míg Nyugat- és Észak-Európára a kisebb háztartások jellemzőek a nukleáris családtípus gyakorisága miatt, addig Dél-Európában a nagycsaládos (akár több generáció együttélése) háztartás számít általánosnak. Közép- és Kelet-Európára szintén ez utóbbi típus a jellemző, több más jellegzetesség mellett is (például a fiatalok később hagyják el a szülői házat stb.). A tanulmány kiemeli, hogy az említett folyamatok kialakulásában és rögzülésében számos külső, azaz családon kívüli tényező is szerepet játszott. Ezek közé tartoznak az egyes országokra jellemző intézményi-politikai különbségek, például a szociális háló működtetése vagy a jóléti juttatások rendszere is. Az európai országok fiataljai közötti eltérést a kultúrák különbözősége is árnyalja.

A kutatók szerint fontos szerepet játszik még a „második demográfiai átmenetnek” (Second Demographic Transition) nevezett folyamat is, kiegészülve a XX–XXI. századi modernizációval, globalizációval és ezek hatásaival. Ez utóbbiak közül kiemelendő a több országban is megnövekedett munkanélküliségi ráta, vagy a szintén növekvő munkaerő-piaci verseny is. Párosulva a tanulási időszak kitolódásával, ezek a tényezők komoly szerepet játszhatnak az új családtípusok egyre gyakoribbá válásában. A szerzők a téma sokrétűsége miatt nem térhettek ki ezen aspektusokra, de felhív-

ták a kérdés kutatóinak figyelmét megkerülhetetlenségükre.

A tanulmány alapvetően két kérdésre keresi a választ. Egyrészt, hogy mekkora különbségek figyelhetők meg a fiatal európai felnőttek lakhatási és családi körülményeiben, másrészt, hogyan változtak ezek a körülmények 1980 és 2000 között. A kutatáshoz használt adatok az Integrated Public Use Microdata Series International (IPUMSI) adatbázisából származnak, amely nyilvános hozzáférést biztosít több mint nyolcvan ország népszámlálási adataihoz. A szerzők az 1980-as, 1990-es és 2000-es censusok adatait használták fel nyolc európai országra¹ vonatkozóan. A vizsgálatban résztvevő államokat az adatok hozzáférhetősége és a főbb európai régiók összehasonlíthatósága alapján választották ki. Habár fiatal felnőttekről van szó, a szerzők hangsúlyozzák, hogy ennek a fogalomnak nincs egyértelmű meghatározása a demográfiai szakirodalomban, mivel nehéz pontosan megállapítani a felnőttkorbaérés végének időpontját. A teljes mintában, amelyet felhasználtak 6 119 500, 18–34 év közötti nő és férfi adatai szerepeltek.

Az összesített adatokat táblázatokba rendezték, így a kutatás eredményei könnyebben használhatók. Ezek alapján megállapítható, hogy mind a családtípusokat, mind a lakáskörülményeket tekintve jelentős eltérések mutatkoznak az európai régiók között. Így például a férfiak sokkal korábban hagyják el a szülői házat Nyugat- és Észak-Európában, mint dél-európai társaik. A párkapcsolatban lévők jelentős része együtt élt a vizsgált időszakban, ez a megállapítás a mintában szereplő államok mindegyikére igaz. Azonban a párkapcsolatokat tekintve már kiugró különbségek jelentkeznek. Míg a 25 éves finn férfiak 48%-a élt kapcsolatban, addig hasonló korú olasz társaiknak csupán 8%-a. A párkapcsolatok milyenségét illetően is megfigyelhetők eltérések. Észak- és Nyugat-Európában gyakran élnek a fiatalok élettársi vagy életközösségi kapcsolatban, míg Dél-Európára egyértelműen a házasság jellemző. Közép- és Kelet-Európára jellemző továbbá a korai gyerekvállalás is.

A kutatás eredményeit a szerzők nem csak összességükben próbálták értelmezni, hanem több kategóriára bontva is. Ennek megfelelően a tanulmány külön említést tesz az országok szerinti különbségekről, a trendek időbeli változásairól, a kor-

osztályokra² valamint a nemekre vonatkozó, országspecifikus eltérésekről is.

A szerzők eredményeiket a korábbi kutatások sorába tudták illeszteni, és megállapították, hogy jelentős regionális különbségek léteznek, amelyet akár Észak/Nyugat – Dél/Kelet megosztottságnak is nevezhetünk. Azonban e kategorizálás nem állja meg minden esetben a helyét, éppen ezért további vizsgálatokat és megfigyeléseket tartanak szükségesnek az európai fiatalok család- és lakáshelyzetét befolyásoló tényezők feltárása, megértése, illetve az egyes országokra vonatkozó – kulturális, vallási, társadalmi-gazdasági és politikai – jellegzetességek meghatározására.

TÁRGYSZAVAK: fiatal felnőttek, családtípus, háztartás, lakáskörülmények, nemzetközi összehasonlítás, regionális különbségek, demográfiai átmenet, Európa

HORVÁTH BALÁZS

65/2016

Vallás és termékenység Nyugat-Európa egyes országaiban: a születési évjáratok trendjei Nagy-Britanniában, Franciaországban és Hollandiában

Nitzan Peri-Rotem: Religion and fertility in Western Europe: trends across cohorts in Britain, France and the Netherlands

European Journal of Population, 2016. 1. sz. 1–35. p.

URL: http://www.repository.cam.ac.uk/bitstream/handle/1810/253099/Peri-Rotem-2016-European_Journal_of_Population-VoR.pdf?sequence=4&isAllowed=y

DOI: 10.1007/s10680-015-9371-z

Az elmúlt évtizedekben a legtöbb fejlett országban jelentős változások mentek végbe a termékenységet és a családmintákat illetően is. Ezek közül a legmeghatározóbbak közé tartozik az első házasság, valamint a gyermekvállalási időszak kitolódása, amelyek magukkal vonták a termékenységi rátában bekövetkezett éles csökkenést.

A társadalmi változások mögött nem csak az adott ország és a lakosság gazdasági helyzete áll, hanem az egyházak háttérbe szorulásának, az értékek individualizáció felé történő eltolódásának is szerepe van. A témával foglalkozó tanulmányok

¹ Ausztria, Franciaország, Görögország, Magyarország, Írország, Portugália, Románia, Svájc.

² A szerzők négy alcsoportra bontották a fiatal felnőtteket: 18–19, 20–24, 25–29 és 30–34 évesek.

rámutattak arra, hogy a vallás – bár szerepe egyre csökken – még mindig komoly hatással van a termékenységre.

A vallás e téren betöltött szerepe felett gyakran átsiklanak a demográfiával foglalkozó cikkek. Jelen tanulmányban azonban a szerző bemutatja a vallás és a gyermekvállalás közti kapcsolatot Nagy-Britannia, Franciaország és Hollandia esetében. A kutatáshoz többek között a Generációk és Társadalmi Nemek Program (*Generations and Gender Programme*), illetve a brit háztartásstatisztikai panelvizsgálat (*British Household Panel Survey*) adatait használta fel. A tanulmány egyrészt a vallás szerinti teljes termékenységet, az első gyermek születésének időpontját és a következő gyermek születéséig eltelt időt is vizsgálja. A szerző leszögezi, hogy habár a vallási kötődések egyre lazábbak, ennek ellenére fontos szerepet játszanak a termékenységi minták és az egyes családmodellek kialakításában és változásában. Kiemeli továbbá, hogy a termékenység és a vallás–vallásosság közti kapcsolat országonként különböző. Míg Franciaországban és Hollandiában a vallás szerinti termékenységi különbségek nőnek, addig Nagy-Britanniában csökkennek.

A tanulmány figyelembe veszi az egyre növekvő létszámú bevándorló csoportokat is. Nagyobb részüket az iszlám vallás gyakorlója, így a vizsgált országokban folyamatosan nő a nem keresztény lakosság száma. A muszlimok sokkal vallásosabbak, és a nők termékenységi rátája is magasabb az európaiakénál. Ez a későbbiekben akár komoly konfliktusokhoz is vezethet a társadalmon belül, jelenleg azonban mindhárom országban 10% alatt van a muszlim lakosság aránya.

A tanulmány egyik fő célpontjaként a szerző megvizsgálja az egyes keresztény felekezetekhez köthető termékenységi trendeket, valamint kitér a vallástalan népesség növekedésének kérdésére is. A valláshoz való kötődés két fő dimenzióját (konkrét kapcsolat egy felekezettel, a vallás gyakorlása) vizsgálva mutatja be a vallásosság hatását az egyén önmeghatározására. A szerző szerint a gyermekkorai vallásos tapasztalatok és életérzés jelentős hatással vannak az egyének későbbi életére és döntéseire is.

A vizsgálat eredményei alapján elmondható, hogy mind az aktív, mind a névleges vallási kötődéshez magasabb termékenységi ráta társul. A fiatal korcsoportú nők vallásosság szerinti növekvő termékenységi különbségeit csak részben támasztották alá

a kutatás során begyűjtött adatok. Mindazonáltal, a gyermektelen nők aránya a vallástalanok között nőtt a leginkább, miközben általánosan csökkent az arányuk a vallásgyakorlók között.

A szerző a tanulmány végén kiemeli, hogy a témában további kutatásokra van szükség, különösen országspecifikus tényezők figyelembevételével. Ebben a tekintetben a vallás szerinti termékenységi különbségek tartósságának lehetséges okaira hívja fel a figyelmet Franciaország és Hollandia esetében. Emellett azt a kérdést is fontosnak tartja, hogy az egyes európai országokban az egyházak mennyire töltenek be jelentős szerepet a társadalom életében, milyen hatást fejtenek ki, és ezen keresztül hogyan befolyásolják a termékenységi jellemzők alakulását.

TÁRGYSZAVAK: vallás, termékenység, első szülés, szekularizáció, survey statisztika, Nyugat-Európa

HORVÁTH BALÁZS

66/2016

A pápai buzdítás az amerikai katolikusokéhoz hasonló nyitottságot mutat a nem hagyományos családok iránt

Gregory A. Smith – David Masci: Pope's proclamation, like views of U.S. Catholics, indicates openness to nontraditional families
PewResearchCenter, 2016. április 8.

URL: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/04/08/popes-proclamation-like-views-of-u-s-catholics-indicates-openness-to-nontraditional-families/>

Ferenc pápa a cikk megjelenésének napján bocsátotta ki 256 oldalas proklamációját, arra buzdítva a katolikus klérust, hogy legyen elfogadóbb az egyház által nem hagyományosnak minősített családi kapcsolatok iránt, ideértve az elváltakat és újrászózkodókat, az egyenmű párokat, valamint a szerelmi kapcsolatban házasságkötés nélkül együtt élő férfiakat és nőket. Bár az *Amoris Laetitia*, azaz *A szeretet öröme* címet viselő dokumentum első sorban óhajokat fogalmaz meg (valójában nem sugall változtatást egyetlen egyházi szabályon sem), szóhasználata és hangneme mégis nagyban megegyezik sok amerikai katolikus véleményével, amelyet a Pew Kutatóközpont által készített felmérésben olvashatunk.

A Pew Research Center 2015 júniusában végzett kutatása a katolikusok családi élettel kapcsolatos

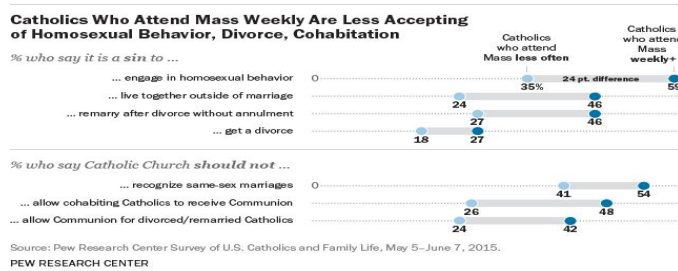
nézeteiről megállapította, hogy az amerikai katolikusok az egyházat elfogadóbbnak szeretnék látni a különböző nem hagyományos kapcsolatokban élő emberekkel szemben. Így például a katolikusok mindössze 35%-a gondolja bűnnek, ha valaki az előző házasságának érvénytelenítése nélkül válik el és köt újra házasságot. Hasonló arányban utasítják el a házasság nélküli élettársi kapcsolatot is. Kisebbségben vannak (44%) az egynemű párokat elutasító katolikusok is, és csupán 17%-uk gondolja véteknek a fogamzásgátlók használatát.

Az adatok szerint sok katolikus hisz abban, hogy az egyháznak a közeljövőben alapvetően meg kell változtatnia magatartását a családokkal kapcsolatos ügyekben. Ezt igazolja, hogy több mint háromnegyedük szerint az egyháznak engedélyeznie kellene a katolikusok számára a születésszabályozás alkalmazását, és nagy részük számol is azzal, hogy az erre vonatkozó egyházi tiltást a következő évtizedekben fel is fogják oldani. Ugyancsak a megkérdezettek több mint 60%-a gondolja, hogy az egyháznak rövidesen feloldozást kellene adnia az élettársi kapcsolatban élő, illetve az előző házasság érvénytelenítése nélkül új házasságot kötött katolikusoknak. Kevesebben gondolják, hogy az egyház a közeli jövőben áldását adná a homoszexuális és leszbikus párok házasságára.

A katolikusok e kérdésekre adott válaszai tükrözik, hogy maguk is átéltek a mai családi helyzetek komplexitását. Negyedük megélt már egy válást, ideértve 9% újrَاهázasodott személyt is. A teljes népességen belül az elváltak és újrَاهázasodottak aránya 31 és 13%. Az amerikai katolikusok 44%-a nyilatkozott úgy, hogy élete valamely szakaszában élt élettársi kapcsolatban, és közülük 9% jelenleg is így él. A teljes népességen belül ez 51, illetve 12%.

A felmérés azt is kimutatta, hogy a rendszeresen (legalább heti egy alkalommal) misét látogató katolikusok véleménye és élettörténete különbözik a ritkábban templomba járókétól. A rendszeresen templomba járók között például alacsonyabb az elváltak és a valaha élettársi kapcsolatban élők aránya, mint a ritkább templomlátogatók esetében. Ezen túlmenően az inkább templomba járók határozottabban támogatják az egyháznak a homoszexuális magatartás és a házasság nélküli együttélést bűnösnek hirdető álláspontját, és nem tartanak helyesnek, ha az egyház feloldozást adna az elvált és újrَاهázasodott, illetve az élettársi kapcsolatot fenntartó katolikusoknak. Ugyanakkor még közöt-

tük is jelentős azoknak az aránya, akik változást várnak egyházuktól ezekben a kérdésekben.



A heti rendszerességgel templomba járó katolikusok kevésbé viszonyulnak elfogadóan a homoszexualitást, válást és együttélést érintő kérdésekhez

A *szerelem öröme* az utóbbi két évben Ferenc pápa által összehívott két szinódus során végzett munka eredménye, amikor az egyház a modern családi élet kérdéseivel kapcsolatos megfelelő válaszokat kereste. Bár jelenleg nem tudni, hogy lesz-e egyáltalán mindennek gyakorlati következménye a közeljövőben, amennyiben Ferenc pápa vagy követője a proklamáció sugallatait komoly szabályokká kívánná átalakítani, biztos számíthat az amerikai katolikusok jelentős mértékű támogatására.

TÁRGYSZAVAK: katolikusok, katolicizmus, házasság, válás, élettársi kapcsolat, fogamzásgátlás, vallás és társadalom, vallási vezetők, pápai proklamáció, Pew Research Center, Amerikai Egyesült Államok

RÓZSA GÁBOR

67/2016

Ki használja az online társskereső oldalakat Franciaországban? Kik találnak ilyen módon társat?

Marie Bergstörn: Who uses online dating sites in France? Who finds their partner this way?

Population & Societies, 2016. 530. sz. 1–4. p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/25008/population.societies.530.website.dating.en.pdf

Az internetes társskereső oldalakat Franciaországban egy 2014-ben tartott szavazás alapján a felnőttek egyharmada használja. A szerző tanulmányában arra igyekszik rámutatni, hogy a kép azért némileg árnyaltabb. A cikkben részletes leírást olvashatunk arról, hogy a franciák közül kik és hogyan használják ezeket az oldalakat.

Napjainkig a társskereső honlapok nem igazán voltak elérhetőek Franciaországban. A házasságközvetítés és a házassági hirdetések már a XIX. szá-

zadtól léteztek ugyan, de a népszerűségük és elérhetőségük meglehetősen korlátozott volt. Az 1980-as évek derekán a 21–44 éves korosztálynak kevesebb, mint 2%-a használta ezt a szolgáltatást. Mára viszont úgy tűnik, hogy ezek az online oldalak nagy áttörést értek el.

A társskereső felületek elsőként az Egyesült Államokban jelentek meg az 1990-es években, számuk napjainkig folyamatosan növekszik. Franciaországban jelenleg több száz társskereső oldal érhető el az interneten. Egy 2006-ban elvégzett kutatás szerint – annak ellenére, hogy a francia háztartások csupán 42%-a rendelkezett internet-hozzáféréssel – a válaszadók 10%-a járt már ilyen oldalon, és ez a látogatottság folyamatosan növekszik. 2013-ban 26–65 év közöttiek 14%-a kattintott efféle honlapra, és becslés alapján elmondható, hogy a 18–65 évesek esetében ez az arány 16–18% körül mozog. Ez nem mutat ugyan drámai növekedést, de az bizonyos, hogy a népszerűségük sokkal nagyobb Franciaországban, mint bármelyik más országban. Példának okáért az Egyesült Államokban a 18 év feletti lakosság esetében ez a szám csupán 9%.

Az internet elterjedésével párhuzamosan a felhasználók összetétele is változott. 2006-ban még kétszer annyi felsőfokú végzettséggel rendelkező látogatója volt ezen oldalnak, mint fizikai munkás (13%, illetve 6%). Hét évvel később ez a szakadék jelentősen csökkent (16% és 13%). A földrajzi határok is kiszélesedtek. Korábban a városi lakosság alkotta a felhasználói réteg tetemes részét, különösen a párizsiak, napjainkra már az egész országra kiterjed a lefedettségük. Azonban az összkép – ahogyan azt a bevezetőben is jelzi a szerző – kissé összetettebb. Igaz ugyan, hogy a társskereső oldalak látogatóinak száma megnőtt, és a földrajzi határok is kitolódtak, de a felhasználói csoportok különböző szempontok szerint szegmentáltak, például kor, vallás, lakhely, szociális háttér stb. szerint.

A nemek között is eltérőek a felhasználási szokások. Általánosságban elmondható, hogy a harminc évnél fiatalabbak között a legnépszerűbbek az ilyen oldalak, ez egyrészt betudható természetesen annak, hogy ez a generáció a digitális korban szocializálódott, másrészt – és inkább innen gyökerezethető minden – ebben a korcsoportban a legnagyobb az egyedülállók száma, különösen a férfiak között. Ezt mutatja a regisztráltak száma is, ugyanis a 26–30 év közötti férfiak 36%-a, míg a

nőknek csupán 23%-a iratkozott fel ilyen oldalra. A nemek aránya a kor előre haladtával kiegyenlítődik, majd a 46 év felettiekénél már a nők irányába billen, hisz idősebb korban több nő él egyedül, mint férfi.

A használat módjában is különbségek mutatkoznak a nemek között. Általánosságban elmondható, hogy a férfiak nagyobb hajlandóságot mutatnak arra, hogy fizessenek a regisztrációért, mint a nők. A férfiak csaknem fele (45%), míg a nőknek csupán 18%-a tett így.

Annak ellenére, hogy a társskereső oldalak népszerűsége töretlen, a felhasználók száma ugrásszerűen nő, és a földrajzi határok gyakorlatilag eltűntek, a tartós párkapcsolatok kialakulásában mégis kevés szerepet játszanak. 2005 és 2013 között a párkapcsolatba lépőknek kevesebb, mint 9%-a találta meg ily módon a társát. A társskereső oldalak az 50. helyre szorultak azon a listán, ahol összegyűjtötték, hogy ki hol talált pártra. Előkelőbb helyen végzett például a munkahely, egy parti a barátokkal, egy közösségi hely, vagy akár valakinek az otthona. A közhiedelemmel ellentétben a partner megtalálásának nem az online felületek a legfőbb csatornái. Kivételt képeznek ez alól az azonos nemű párok, 2005 és 2013 között a megkérdezettek egyharmada találta meg azonos nemű társát az internet segítségével.

Összegzésként elmondható, hogy – bár az online társskereső oldalak felébresztik az emberek kíváncsiságát, és egyre szélesebb körben elterjednek, a párkapcsolatra vágyók a társkeresésnek inkább valamilyen hagyományosabb módját választják.

TÁRGYSZAVAK: társkeresés, internet, nemek szerinti különbség, Franciaország

KÁLMÁN RITA

Társadalom

68/2016

Miért lényegesek a képességek? A felnőttek kompetenciafelmérésének további eredményei

Andreas Schleicher: Why skills matter. Further results from the survey on adult skills

Presentation, OECD, 2016. 59 slide

URL: <http://www.oecd.org/skills/piaac/aboutpiaac.htm>

„A képességek a XXI. század globális valutájává lettek” – vélekedett Angel Gurria, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) főtitkára. Ezzel összhangban, a már munkában álló felnőttek képességeit és készségeit térképezi fel nyolcadik éve az OECD nagyszabású vizsgálatsorozata, amelynek elnevezése *Programme for the International Assessment of Adult Competencies* (PIACC). A felnőttek képességeit és készségeit feltáró nemzetközi felvétel a harmadik fordulójánál tart. A 2008 és 2013 közötti első körben 23 állam vett részt, a másodikban 2012 és 2016 között további kilenc, míg a harmadik fordulóban (2016 és 2019 között) újabb öt – úgy, hogy az Egyesült Államokban ismét sor került rá. A kezdeményezéshez nemcsak a szervezet tagállamai csatlakoztak, hanem partnerországi minőségben például Oroszország, Indonézia, Litvánia is. Magyarország a program harmadik fordulójában vesz részt.¹

A felvétel minden országban ötezer (esetenként jóval több), 16–65 év közötti foglalkoztatottat érint. Az adatfelvétel otthonukban történik, interneten vagy papír alapú kérdőívvel. A vizsgálat újító jelleggel a munkahelyi követelményeket állítja előtérbe, ezek szemszögéből kérdezi a foglalkoztatott felnőtteket a feladataik ellátásához szükséges képességekről és készségekről általában, ezen belül tudakolva, milyen intenzitással, mekkora gyakorisággal alkalmazzák ezeket munkájuk során. Egyúttal információt gyűjt a munkavégzéshez igényelt képességek négy általános kategóriájáról: az értelmi, a társasági és az interaktív, a fizikai jellegű, végül pedig a tanulási képességekről. Az első csoportba az olvasás, írás, a matematika és az infokommunikációs eszközök használata tartozik. A második érinti a megkérdezett együttműködési hajlandóságát, azt, hogy mennyiben tervezi meg előre munkáját, miként használja fel saját (és mások) idejét, valamint kitér a tárgyalási és kommunikációs készségekre, az

ügyfelekhez való viszonyra. A fizikai képességek feltérképezésekor felméri mind az általános-, mind a finom motoros tevékenységeket. A tanulás nem csupán magát a tanulási hajlandóságot fedi, hanem a többiek eligazítását, és a lépéstartást a szakterület legfrissebb fejleményeivel. Ráadásként érdeklődnek az iránt, milyen módon használja a megkérdezett az infokommunikációs eszközöket a munkahelyén és otthonában.

A felmérés első két fordulója során 215 ezer megkérdezett adatait vették fel (a legnagyobb minta 27 300 fős volt Kanadában). Az eredményeket ismertette Andreas Schleicher, az OECD oktatásért és képességhelmérésért felelős igazgatója kitér rá, hogy becslések szerint az oktatás fejlődése a tagállamokban az elmúlt fél évszázad során a bruttó hazai termék (GDP) növekményének felét eredményezte, a népesség minden egyes, oktatásban töltött esztendeje átlagosan az egy főre jutó GDP-t mintegy kilenc százalékponttal növelte. Ugyanakkor a szervezet országaiban a nők foglalkoztatási rátája tizenhárom százalékponttal elmarad a férfiakétól. Megállapítható, hogy egyre nagyobb a szerepük a formális oktatáson túl szerzett ismereteknek. Az ismertetés áttekinti a jól teljesítő országok teljesítményéből levonható tanulságokat – így az olyan előnyöket, amelyek a kora gyermekkorban kezdődő foglalkozásokból, a képzésre alkalmat teremtő formákból és ösztönzőkből, a tanulást szívüggé tévő szemléletből, a munka és tanulás kapcsolatának erősítéséből, a rugalmas munkavégzés és a távtanulás bevezetéséből fakadnak.

TÁRGYSZAVAK: felnőttek készséghelmérése, munkavégzés, továbbképzés, PIACC

HOLKA LÁSZLÓ

69/2016

A tudásmunkás halott: mi a helyzet a szakmákkal?

Jadranka Švarc: The knowledge worker is dead: what about professions?

Current Sociology, 2016. 3. sz. 392–410. p.

URL: <http://csi.sagepub.com/content/64/3/392.full.pdf+html>

DOI: 0.1177/0011392115591611

A két évtizede készített előrejelzésekkel ellentétben napjainkra mégsem vált korszakalkotó erővé, nem lett a szolgáltatásokra kihegyezett, tudásala-

¹ Magyarország 2014 decemberében jelentette be csatlakozását a programhoz, az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) és a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) vezető szakembereiből álló irányító testülete 2015 februárjában alakult. A felmérésben ötezer fő fog részt venni, eredményei hozzájárulhatnak a szakképzés és a felnőttképzés fejlesztéséhez, támpontokat nyújthatnak a foglalkoztatáspolitikára, a köznevelés és a felsőoktatás szakemberi számára:

<http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/ado-es-penzugyekert-felelos-allamtitkarsag/hirek/elindult-a-hazai-felnottkompetencia-meresi-program>

A felmérés terepróbjája idén zajlik, maga a felvétel jövőre esedékes: <https://piaac.nive.hu/>

pú társadalom pillére a felkészült, ismereteit nap mint nap kamatoztató tudásmunkás.¹ Az állítás levezethető a tudásigényes szakmákra vonatkozó statisztikákból, következményeképpen pedig kiigazításra szorulnak a „szakma” és a „szakmaiság” fogalmi keretei – állítja a zágrábi Ivo Pilar Társadalomtudományi Intézet munkatársa. Ezek a keretek radikálisan átalakultak: az ipari társadalmak viszonyait tükröző, meghatározott munkaidővel és munkahellyel, biztos állásokkal jellemezhető szakmaiságot, amely az adott társadalmakban uralkodó technokrata felfogáson alapult, felváltotta a posztindusztriális társadalmak átmenetiséget hozó világa. A szolgáltatások terjedése nyomán olyan műszaki-gazdasági modell alakult ki, amely az iparban alacsony munkaintenzitást igényel, a domináns helyzetbe jutó szolgáltatások terén pedig elterjedtek a hagyományos szakmaiság rendjéhez nem igazodó foglalkozások. A „harmadik ipari forradalom” következtében nagy valószínűséggel gyökeresen átalakulnak az ipari társadalom korában a munkára és a foglalkozásokra vonatkozó, jelenleg is érvényes nézetek, s velük a szakmákról és a szakmaiságról alkotott felfogás. A gyökeres átalakulások ellenére a szakmaiság hagyományos normái és értékei megőrzik elsőrendű fontosságukat: gyakorlati megfontolások arra intenek, hogy az ügyfeleket és a fogyasztókat meg kell óvni a silány termékektől és szolgáltatásoktól. A szakmaiság fogalomváltozásainak követésével pedig teljesülhet az a követelmény, hogy az értelmiséget és a magasan képzett munkaerőt megóvják a bizonytalan, átmeneti léhelyzetektől.

Az 1990-es években még ígéretesnek tűnő tudásmunkások letűnése részben annak a következménye, hogy a high-tech iparágak egybeolvadtak a szolgáltatási szektorral; a szerző szerint szerepük megítélését – akárcsak a tudásintenzívnek nevezett tevékenységeket –, a hivatalos statisztika egyáltalán nem könnyíti meg. Egyenesen félrevezetőnek tartja azokat az elemzéseket, mérlegeléseket, amelyek a NACE3 (magyar megfelelője a Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere, a TEÁOR) alapján készülnek. Mind az Eurostat, mind a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) hangsúlyozza: a tudásintenzív szektorok és munka-

helyek felé történő elmozdulást jelzi a munkavállalók emelkedő végzettségi és szakképzettségi szintje, az alacsonyabb felkészültségű munkaerő arányának csökkenése. Az EU elemzése szerint 2009-ben a tudásintenzív tevékenységeket végzők aránya az összes foglalkoztatottn belül átlagosan 35% volt, a tudásintenzív szolgáltatások 38,1%-ukat alkalmazták. Tüzetesebben szemügyre véve a szóban forgó szektorok és munkavállalók besorolását kiderül, hogy a fogalmi lehatárolások egyik esetben sem pontosak. A tudásalapú szektorokat a hivatalos európai statisztikák rendszerint a tudásintenzív tevékenységeket végzők (KIA, knowledge intensive activities) jelenlétével azonosítják – ezek felölelik az összes olyan NACE szerinti foglalkozást, ahol az alkalmazottak egyharmada felsőfokú végzettséggel rendelkezik, vajmi keveset árulva el az egyes állások valódi tudásigényéről. A tudásintenzív tevékenységek kiterjednek mind a high-tech iparágakra, mind a tudásintenzív szolgáltatásokra (KIS, knowledge intensive services), ez utóbbi négy alcsoportra oszlik. A szerző szerint nehezen érthető, minek alapján kerültek be a KIS csoportjába bizonyos foglalkozások, és miért maradtak ki olyanok, amelyek pedig eleget tesznek a felsőfokú végzettség formális kritériumának. Példaként említi a tudásintenzívnek minősített kiadói, ingatlanközvetítői tevékenységeket, holott ezek tudásalapja vélhetően általános, nem igényel különleges felkészültséget – a műsorkészítéshez, filmgyártáshoz, szórakoztatáshoz, idegenforgalmi tevékenységekhez hasonlóan, amelyek inkább a kulturális vagy kreatív, mint a tudásintenzív foglalkozásokhoz sorolandók. A tudásintenzív tevékenységek (KIA) meghatározása ráadásul nem követi a high-tech és low-tech iparágak meghatározásánál az OECD által alkalmazott kutatásintenzitási mutatókat sem, amely a speciális termékek előállításához szükséges kutatási fejlesztési ráfordításokat az egyéb üzleti tételekhez (eladások volumene) viszonyítja. Így azután számos, KIA alá sorolt foglalkozás közelebb áll az alacsony bérezésű, egyben alacsony szakképzettségi szinttel járó foglalkozáshoz, mint a kutatás-fejlesztést végző, vagy a high-tech jellegű iparágak által igényelt munkákhoz.

A tudásalapú foglalkozások szűkebb lehatárolása azt mutatja, hogy a magas, vagy közepesen high-tech-nek minősülő iparágakban az összes foglalkoztatottnak csupán 5,7%-a dolgozik, míg az üzleti szférára korlátozva a tudásintenzív tevékenységet végzők esetében az eredmény 13,4% lesz. Kutatói vélemények szerint a tudásmunkások

¹ A fogalmat Peter F. Drucker (1909–2005) újságíró, vállalatvezetési tanácsadó vezette be, aki *The age of discontinuity. Guidelines to our changing society* (1969) című könyvében fejtette ki a tudásalapú gazdaságra vonatkozó elképzeléseit.

szerepének tisztázása azért maradhatott el, mert nem vizsgálták munkájuk valódi tartalmát, ennek híján csak részleges és leegyszerűsítő kép nyerhető róluk. Az ezredforduló óta végbemenő változások, a kulturális és kreatív iparágak felemelkedése, a szakmává alakuló foglalkozások jelentkezése megköveteli, hogy a végbemenő társadalmi-gazdasági folyamatok nyomon követése érdekében a statisztika újragondolja a szakmai besorolások fogalmi rendszerét.

TÁRGYSZAVAK: tudásmunkás, tudásintenzív tevékenységek, szakmák besorolása, NACE, TEÁOR

HOLKA LÁSZLÓ

70/2016

Tudományos haladás, kockázatok és fejlődés: a tudománnyal szembeni felfogások magyarázata nemzetközi szinten

Anne M. Price – Lindsey P. Peterson: Scientific progress, risk, and development. Explaining attitudes towards science cross-nationally *International Sociology*, 2016. 1. sz. 57–80. p.

URL: <http://iss.sagepub.com/content/31/1/57.full.pdf+html>

DOI: 10.1177/0268580915614593

Megrendült a tudomány iránti bizalom a fejlett országokban, a haladással járó kockázatok egyre nagyobb félelmeket ébresztenek – az összejtudatás, az emberi tevékenység okozta éghajlatváltozás, a génmódosított élelmiszerek felbukkanása egyre jobban megosztja a közvéleményt. A jelenség tudományos igényű feltárására az ipari országokban történtek erőfeszítések, ám a kutatók látóköréből kimaradtak a fejlődő országok. A szerzők ezt a hiányt igyekeztek pótolni, elméleti áttekintést adva a tudománnyal szembeni magatartások magyarázatairól. A tudomány iránti bizalom a bizonytalanságok osztályozásából vezethető le, ebben a fenyegetések fogalma a természeti csapásokat fedi, a kockázatoké pedig az egyéneket vagy társadalmakat érintő, kiszámítható valószínűségeket. Mellettük a művi bizonytalanságok a társadalmilag beágyazott, közösségileg fellépő kockázatokat jelentik, mint például a globális gazdasági válságok. A tudomány iránti bizalom a háromféle bizonytalanság egyének általi felfogásából vezethető le, közülük a művi bizonytalanságok befolyása a legnagyobb, mivel a tudom-

ányos haladás nem szándékolt, ám közvetlen hatásait képviselik. A tanulmány a World Values Survey 2010 és 2014 között hat hullámban lebonyolított vizsgálatainak adatait használta dummy változók megalkotására, összefüggésbe hozva három kérdésüknek egy tízfokú skálán való besorolásával (1. a tudomány és a technológia egészségesebbé, könnyebbé és kényelmesebbé teszi életünket; 2. a világ jobb, vagy rosszabb lett a tudomány és a technológia miatt). Az elemzést összesen 47 országra vonatkozóan végezték el. A tudománnyal szembeni felfogások vizsgálatára hierarchikus, magyarázó változókkal ellátott modellt alkalmaztak: a fejlettség szintjére, a felsőfokú végzettségre, az internet-hozzáférésre és az egészségi állapotra, egyéni és országos változatokkal. Az elemzés főbb megállapításai szerint a férfiak, a fiatalok, a házasok, a magasabb iskolai végzettségűek, a kevésbé vallásosak, a társadalmi szempontból liberálisok, politikailag konzervatívok inkább vélik úgy, hogy a tudomány jobbá teszi az életet. A szegénység véletlen körülményei között élők, az egészségügyi ellátást nélkülözők bizalmatlanok a tudománnyal szemben. Az információforrások szemügyre vételével megállapítható, hogy a televíziót nézők inkább hajlamosak a kételkedésre, mint azok, akik naponta más forrásokból tájékozódnak. Végül a jómódú, posztmaterális társadalmak tagjai csekély bizalommal szemlélik a tudományt.

TÁRGYSZAVAK: tudományos haladás, bizalom, kockázat, nemzetközi összehasonlítás

HOLKA LÁSZLÓ

71/2016

A boldogságsszakadék Kelet-Európában

Simeon Djankov – Elena Nikolova – Jan Zilinsky: The happiness gap in Eastern Europe

Journal of Comparative Economics, 2016. 1. sz. 108–124. p.

URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147596715000888>

DOI: 10.1016/j.jce.2015.10.006

Kelet-Európa polgárai változatlanul kevésbé elégedettek életükkel, mint a földrész nyugati részének lakosai: a szakadék az ellenkező értelmű jóslatok ellenére hosszú idő óta fennáll. Létezését alátámasztja számos kovariáns vizsgálata, az életszínvonal összetevőitől a várható élettartamon keresztül a

vallásig. A szerzők szerint a szakadékot a volt szocialista országok polgárainak a kormányaikról alkotott felfogása magyarázza. A rendszerváltást követő gazdasági és politikai reformok okozta nehézségek elviselése nem nyerte el jutalmát; az étellel való elégedettség a nemzetközi besorolások szerint Ukrajnában és Oroszországban elmarad a Bangladesben és Szenegálban kimutatott szinttől; a magyarok kevésbé elégedettek, mint a koszovóiak és a mongolok. A szerzők következtetéseiket abból az összszegésből vonták le, amelynek alapját idősorok alkotják, amelyek 82 országban az 1990 és 2014 között végzett kutatások eredményei alapján készültek. Az alapadatokhoz négyféle felmérés hozzájárul. A Pew Global Attitudes Survey 2001 óta pásztázza az elégedettséget, országonként átlagosan ezer megkérdezett véleményét tudakolva. Igénybe vették továbbá az Európai Bizottságnak 1973 óta lebonyolított Eurobarometer vizsgálatait, amelyeket évente 2–5 alkalommal végeznek ugyancsak ezer fő megkérdezésével (Németországban 1 500 fő). Harmadikként a European Values Studies reprezentatív, kilenc évenként ismétlődő longitudinális felmérései kerültek be az idősorokba, amelyeknek utolsó hulláma 2008-ban már 47 európai országra terjedt ki, és szintén országonként ezer megkérdezettel készített interjúkon alapul. A negyedik az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) égisze alatt Life in Transition (Élet az átmenetben) címmel 2006-ban és 2010-ben lebonyolított felmérés, amely első alkalommal a rendszerváltáson átesett 29 állam polgárait mérte fel, második alkalommal kontrollcsoportként pedig kiegészült öt nyugat-európai ország és Törökország 18 évnél idősebb megkérdezettjeivel. A függő változót a felmérések egy-egy kérdése alapján alakították ki: az elsőnél a megkérdezettnek egy tízfokú skálán kellett elhelyeznie magát (a legfelső képviselte a számára lehetséges legjobb életet). Az Eurobarometer négyfokú skálán várt választ az „összességében mennyire elégedett az életével” kérdésre; az European Values Studies szintén négyféle választ várt a hasonlóan (a boldogságra) feltett kérdésre; míg az Élet az átmenetben elnevezésű vizsgálódás „Mindent egybevetve most elégedett vagyok az életemmel” felvetésre ötfokú skálán kapott válaszokat.

A szerzők szemügyre vették azokat a leegyszerűsítő magyarázatokat, amelyek szerint a boldogság közvetlen összefüggésben áll a személyes jövedelem növekedésével. A komoly gazdasági átalakuláson átesett országokból származó adatok ezt nem

támasztják alá, ami Kínától Afrikán keresztül Kelet-Európaig terjedő országokból származó példákkal igazolható. Így elemzésük két kérdés körül forgott: szűkült-e az elégedettség szubjektív érzékelésében mutatkozó szakadék az átalakulást megelőző országok és a többiek között – és ha nem, mire vezethető vissza fennmaradása? Végkövetkeztetéseik szerint túl azon, hogy a jövedelem emelkedése nem lineáris, hanem loglineáris összefüggést mutat az elégedettség szubjektív érzékelésével, az átmenetet végrehajtó országok mutatói egyrészt a régi elit felszínén maradt tagjainak gyenge kormányzati teljesítményével (és ezeknek a megkérdezettek tudatában lecsapódó érzékelésével) magyarázhatóak. Ehhez hozzájárul szerintük, hogy a görögkeleti egyházhoz tartozó lakosság nagy hányadával rendelkező államokban (Ukrajna, Oroszország, Görögország, Ciprus) az elégedettség alacsonyabb szintje egyharmad részben a vallás szerepére vezethető vissza. Felhívják a figyelmet, hogy az átalakulás a jólét emelkedését hozhatta (egyeseknek), ám egyben hosszútávú pszichológiai fáradtságot okozhatott (sokaknak). Az étellel való elégedetlenség a reformokkal szembeni apátiához vezethet, veszélyeztetve az új politikai és gazdasági intézményeket.

TÁRGYSZAVAK: boldogság, korrupció, kormányzati teljesítmény, Kelet-Európa

HOLKA LÁSZLÓ

72/2016

A jövedelmi minimumot szolgáló programok Európában. A nemzeti politikák áttekintése, 2015

Hugh Frazer – Eric Marlier: Minimum income schemes in Europe. A study of national policies 2015

Brussels, 2016. január, European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. 1–58. p.

URL: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=15304&langId=en>

DOI: 10.2767/860513

Szociálpolitikai tájékoztatásra, tanácsadásra, elemzések készítésére és szakértői vélemények kidolgozására hozta létre az Európai Bizottság 2014 júliusában három korábbi testület utódjaként az Európai Szociálpolitikai Hálózatot (ESPN). A projektet az EU Foglalkoztatási, Szociálpolitikai és Tár-

sadalmi Részvételi Főigazgatóságának megbízásából a Luxemburgi Társadalmi-Gazdasági Kutatóintézet (LISER) munkatársa, Eric Marlier irányítja, az APPLICA független kutatóintézet bevonásával és az Európai Társadalmi Obszervatórium (OSE) támogatásával. A főigazgatóság társadalombiztosítási rendszerek modernizálásával foglalkozó részlegének megbízásából összeállított 62 oldalas áttekintés a társadalmi kirekesztődés (social exclusion) ellentétéként értelmezett részvétel (social inclusion) aktív formáinak részként értelmezett eljárások közül, a rászorulóknak megadott jövedelmi minimum garantálására hivatott programokat tekinti át, harmincöt ország szakértői véleményeinek összegzésével.

A beszámoló előzménye 2009-ben keletkezett, így a szociálpolitikák előrehaladásának értékelésében az alapot az akkor kiadott összefoglaló, és a 2012. évi adatokból (és alkalmazott szakpolitikákból) kiinduló értékelés egybevetése adja. A szakértői vélemények megkerülhetetlen alkotórésze volt a háztartások referenciaköltségvetéseinek módszertani háttérét adó tanulmány.¹ A szakértők ítéleteinek további háttérét a 2. számú mellékletben szereplő, a modell-családok jelzőszámait ismertető táblázatok adták.

A jövedelmi minimum alatt olyan jövedelmi támogatás értendő, amelyben munkaképes korú (ál-lásban lévő, vagy munkanélküli) egyének részesülnek, bevált eszközökkel igazolt biztonsági hálót nyújtva mindazoknak, akik nem férnek hozzá a társadalombiztosítási ellátásokhoz, vagy ezekre formált jogcímük elévült. Az ennek szolgáltatában álló programok valójában végső megoldást kínáló tervek, céljuk megelőzni a nélkülözést, tisztas megélhetési színvonalat garantálni a minden egyéb pénzügyi támogatást nélkülöző (vagy nem elégséges mértékben megkapó) érintetteknek és eltartottjaiknak. A szakértőktől két kérdésre vártak választ. Az egyik a programok szegénységgel és a társadalmi kirekesztődéssel szembeni védelemben kimutatható hatékonyságát firtatta, míg a másik azt tudakolta, milyen mértékben és mekkora hatékonysággal kapcsolódnak ezek a programok más jellegű társadalmi juttatásokhoz és szolgáltatásokhoz, hozzájárulnak-e az érintettek munkaerő-piaci helyzetének

megszilárdításához? Magyarországot a szakértők között Albert Fruzsina (ELTE TTKP, Károli Gáspár Református Egyetem) és Gál Róbert Iván (KSH NKI, TÁRKI) képviselte.

A jövedelmi minimum garantálását ötféle típusba sorolták be, az egyes országok értékelését ezeknek megfelelően is elvégezték. A szakértők munkáját statisztikai adatokat felvonultató melléklet segítette (összeállította Jonathan Bradshaw, a program koordinátora Nagy-Britanniában és Sarah Marchal, az Antwerpeni Egyetem munkatársa). Minimum jövedelmi szint védelmének indikátorai (MIPI) elnevezést kapták az adókat és juttatásokat országonként összegző jelzőszámok, amelyeket kiválasztott családmodellekre szerkesztettek meg – ezt a készletet eredetileg a Yorki Egyetemen dolgozták ki 1992-ben, majd kibővítették az egész unióra a 2009. évi értékeléshez. Az adatbázis így Ciprus, Horvátország és Málta kivételével lefedi az EU minden tagországot, de kiterjed Dél-Koreára, Norvégiára és az Egyesült Államok három államára is. A családok szimulálása érvényes 2001-re, 2009-re és 2012-re. A MIPI-ben vizsgált öt modell tartalmazza az egyedülállót, a házaspárokat, a két (7 és 14 esztendő) gyermekkel rendelkező házaspárokat, a 7 és 14 éves gyermeket nevelő egyedülálló szülőket, valamint a kétéves gyermeket egyedül nevelőket, ugyanakkor ez a módosított változat nem terjed ki a két gyermeket egyedül nevelő szülőkre; minden felnőtt feltételezett életkora 35 év. A MIPI-ben szereplő ötféle jövedelmi eset közül az összeállítás kettőt vett figyelembe. A családmodellek megalkotásakor feltételezték, hogy nem rendelkeznek megtakarításokkal, és hogy lakásukat bérlik.

Az adatok a rendelkezésre álló nettó jövedelmek típusait tüntetik fel, azaz a bruttó kereseteket (a minimálbér esetében), amelyeket csökkentettek a személyi jövedelemadóval, növeltek a helyi adók nélküli fűtési támogatásokkal, megtoldottak az adott családmodelleket megillető alanyi jogon járó (előzetes befizetés nélküli) juttatásokkal, különös tekintettel a szociális támogatásokra és a családi (gyermeknevelési) pótlékokra. Ismertetik a szociális és a minimálbérben részesülő, egykeresős családi juttatásokat – mindkettőt megadva nemzeti valutában és PPP-ben (vásárlóerő-paritáson) is. Az utóbbit a háztartások referenciaköltségvetéseinek módszertanát kidolgozó tanulmány nem tette meg. Sőt, feltüntetik, miként arányulnak ezek a medián-jövedelem 60%-ában értelmezett küszöbértékhez.

¹ Bruder Emese: Kutatási összefoglaló a referencia-költségvetések közös módszertanának fejlesztéséről Európában (avagy fogyasztói kosár alapú szegénység-mérés az Európai Unióban). *Nemzetközi Statisztikai Figyelő*, 2016. 1. sz. 26–29. p.

TÁRGYSZAVAK: minimum jövedelmi szint, szociálpolitika, családmódell, társadalmi kirekesztődés

HOLKA LÁSZLÓ

73/2016

Az életszínvonal mint versenyképességi tényező

Peter Madzík – Jana Piteková – Alena Daňková:
Standard of living as a factor of countries' competitiveness

Procedia Economics and Finance, 2015. 500–507. p.

URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115016603>

DOI: 10.1016/S2212-5671(15)01660-3

Az EU vezetőinek 2010-es megállapodása nyomán létrejött dokumentum, az Európa 2020 Stratégia fő célja támogatni az „okos, fenntartható belső növekedést, szorosabban összehangolva az egyes nemzeti és európai politikai irányvonalakat”. A ružomberki (rózsahegy) katolikus egyetem szerzőinek tanulmánya az egyes országok versenyképessége és lakosságának életszínvonala között fennálló kapcsolatot vizsgálja. A szakirodalom áttekintése azt mutatja, hogy a versenyképességre és az életszínvonalra vonatkozó változók bizonyos átfedéseket mutatnak – a versenyképességet mérő mutatók vagy azonosak az életszínvonalával, vagy pedig impliciten tartalmazzák az életszínvonal bizonyos mutatóit. És míg a Világ-gazdasági Fórum 2014. évi jelentése 151 ország egyenként 12 aggregált mutatóját tartalmazzák, az életszínvonalra, különösen annak szubjektív megítélésére már jóval szerényebb adatbázis érhető el: a jóllétre és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) adataira támaszkodva végülis 36 ország 11 aggregált mutatóját sikerült egybegyűjteni. Az ezeken elvégzett elemzés alapján feltételezhető, hogy van korreláció az életszínvonal és a nemzetközi versenyképesség között. Viszonylag erőteljes a jövedelmeknek az ország versenyképességére gyakorolt hatása, de további kapcsolatok fedezhetőek fel a természeti környezet vagy az elégedettségi tényezők között is. Több tekintélyes tanulmány sorra vette már azokat a tényezőket, amelyek növelhetik a versenyképességet. Ezek általában a gazdasági (üzleti támogatás), társadalmi és környezeti (természeti erőforrások hasznosítása) aspektusokat vetnek fel. Jelen tanulmány rámutat, hogy van még egy potenciális forrása a nemzetközi versenyképességnek, ez

pedig a „benchmarking”, vagyis a versenytársak folyamatos összehasonlítása.

A klaszteranalízis eredménye alapján a vizsgált országok nyolc kategóriába sorolhatók, amelyekbe az egyes országok a nemzetközi versenyképesség tekintetében, illetve életszínvonal kimutatható jellemzők együttes alkalmazásával kerültek. Így alkot egy osztályt Japán, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, önmagában Dél-Korea; majd Izland, Írország, Szlovénia; ismét egy kategória Franciaország, Görögország, Izrael, Olaszország, Portugália, Spanyolország; egymaga testesít meg egy kategóriát Oroszország, és a következő osztályban együtt szerepel Csehország, Észtország, Magyarország, Lengyelország és Szlovákia. Amennyiben az országok versenyképességének egyes tényezőit tekintjük és hasonlítjuk össze, megállapíthatóvá válik, hogy melyik ország rendelkezik a legjobb eredménnyel. Ily módon azonosíthatóvá válnak a versenyképesség egyes területein a „vezetők”, akik a legjobb eredményt elérve „utat mutatnak”, vagyis a legjobb gyakorlatot (best practice), amelyet más országok is átvehetnek, követhetnek. Az egyes országok versenyképessége és életszínvonala közötti kapcsolatok vizsgálata tehát azt mutatta, hogy van összefüggés az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) értéke és a népesség életszínvonala között, sőt a legjelentősebb korrelációként emelkedett ki a vizsgált mutatók közül. Az azonosított kapcsolatok alapján továbbá azon területeket vizsgálja, amelyek képesek növelni az egyes országok versenyképességét, mindezeket a jelenlegi makrogazdasági irányvonalakkal összehasonlítva.

TÁRGYSZAVAK: versenyképesség, jóllét, szubjektív jóllét, nemzetközi összehasonlítás

SZULY RITA

74/2016

Romániai háztartások bevételei – kihívás a gazdasági-társadalmi kohézió számára

Luminita Chivu – Constantin Ciutacu – Laurentiu Georgescu: Household income in Romania. A challenge to economic and social cohesion

Procedia Economic and Finance, 2015. 398–401. p.

URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S221256711500310X>

DOI: 10.1016/S2212-5671(15)00310-X

A Costin C. Kirițescu nevét viselő Közgazdasági Intézet (INCE) két munkatársa és a Román Tudományos

Akadémia Nemzetgazdasági Intézetének kutatója által jegyzett rövid írás a fenntartható fejlődés előmozdítására életre hívott ESPERA elnevezésű nemzetközi konferencia-sorozat második, 2014 novemberében tartott ülésének tanulmányai között szerepelt. A szerzők tizenöt év összehasonlítható idősorain kimutatják, hogy a Romániában a háztartások bevételeinek alakulása nem segítette elő a gazdasági-társadalmi kohézió fenntartását. Miközben az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) 4,3-szeres bővülést mutatott, Romániában a háztartások egy-egy tagjára jutó teljes évi átlagjövedelem aránya a GDP-ben 55,5%-ról 34,4%-ra mérséklődött.

Jelentős különbségek mutatkoznak az egyéni bevételek mennyiségében és struktúrájában is vidéki és városi viszonylatban. Romániában egy vidéki háztartásban élő személy évi átlagkeresete 1998-ban mindössze 56%-a volt egy városlakóénak, 2013-ra ez az arány 51,6%-ra mérséklődött.

A háztartási bevételek strukturális sajátossága a bérből származó jövedelmek alacsony részesedése mind az összes jövedelemből, mind az egy főre jutó GDP értékéből. 1998-ban a háztartás egy tagjának összes bérbevétele a GDP/fő érték 18,6%-a volt, 2013-ban pedig 17,6%-a. Más EU tagországokhoz hasonlítva, egy romániai háztartásban élő személy számára elérhető átlagos jövedelem mértéke valódi kihívást jelent a gazdasági-társadalmi kohézió számára. 2012-ben a romániai érték 17,6%-a volt a dániai, 18,2%-a a francia, 18,4%- a belga és 66,9%-a a magyarországi adatoknak.

TÁRGYSZAVAK: életszínvonal, társadalmi kohézió, bruttó hazai termék, Románia

SZULY RITA

Gazdaság

75/2016

Airbnb: a hálózati alapú vendéglátás jövője

Jeroen Oskam – Albert Boswijk: Airbnb: the future of networked hospitality businesses

Journal of Tourism Futures, 2016. 1. sz. 22–42. p.

URL: <http://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/JTF-11-2015-0048>

DOI: 10.1108/JTF-11-2015-0048

A digitális eszközök és hálózatok gyors elterjedésével, a kommunikáció új formáinak megjelenésével jelle-

mezhető, jelenleg is zajló, harmadik ipari forradalom vagy digitális forradalom néven is ismert folyamatok nyomán 2008-ban megjelenő Airbnb szállásközvetítő felület a kezdetektől fogva kihívás elé állította a vendéglátás hagyományos szereplőit, csakúgy, mint az állami és önkormányzati döntéshozókat.

A holland szerzőpáros a társadalmi változásokon belül négy különböző nézőpontból közelítve próbálta feltárni a hasonló szolgáltatók népszerűvé válásának, elterjedésének okait. Ezek közül első a már említett technológiai változások sora, amely alapjaiban változtatta meg a személyek és szervezetek közti információcserét. Elemzik még a szociológiai változásokat (az anyagi javak előállítása és birtoklása helyett egyre inkább előtérbe került a tudás, tapasztalat és élmény, és az ezekkel összefüggő önmegvalósítás), a némiképp elvont filozófiai, és az új üzleti modellekkel jellemezhető gazdasági perspektívát.

Az Airbnb működését vizsgálva a szerzők igyekeznek eloszlatni azt a tévhitet, hogy a „sharing economy”, azaz a megosztáson alapuló üzleti-gazdasági modell része lenne. Ez ugyanis lényegében profitalapú, ahol a szálláskínálók kiadják szezonálisan vagy folyamatosan kihasználatlan szobájukat vagy lakásukat az arra igényt tartó vendégeknek, míg a felületet üzemeltetők minden tranzakció után jutalékot kapnak.

Sikerének titka mindenekelőtt olcsósága, azonban érdemes megjegyezni, hogy ezt részben az adófizetés elkerülésével tudja elérni, ami egyenesen következik az adójogi környezet technológiai változásokhoz viszonyított lemaradásából. A szolgáltató felület gyors elterjedésében szerepet játszott, hogy bárki lehet szállásadó, és őket is legfőképpen az anyagi tényező motiválja. Népszerűnek bizonyult az „Élj úgy, mint a helyiek” szlogen is, saját felmérésük szerint a vendégek 93%-a szeretné átélni ezt az élményt. Az Airbnb növekvő piaci részesedését mutatja, hogy a szerzők által ismertetett becslés szerint a 2015-ös évben nyolcvanmillió vendégéjszakás forgalomról adhatott számot a szállásközvetítő.

Az egyik oldalon tapasztalható látványos fejlődés mellett érdemes megemlíteni a másik oldal, nevezetesen a szállodák veszteségét is. Az Airbnb által okozott piaci túlkínálat az árak csökkenéséhez és a hagyományos piaci szereplők részesedésének csökkenéséhez vezet. Ez a visszaesés főként az olcsóbb, üzleti rendezvények lebonyolítására nem alkalmas szállodákat érinti. A szállásközvetítő részéről érvként hozzák fel, hogy az általuk kínált szállás-

helyek 70%-a azokon a területeken kívül található, ahol a szállodák leginkább koncentrálnak, habár az ellenérdekelt fél ennél lényegesen alacsonyabb arányt tart valószínűnek. Hasonlóan vitás kérdés az egyszerre több szállást kínáló részaránya, New Yorkban például a vendéglátók 6%-a könyvelhette el a kiadásból származó bevételek 37%-át.

A jövőre vonatkozóan a szerzők 31 szakértő bevonásával, a Delphi-módszerrel készítették el a cikkben vázolt négy forgatókönyvet:

- A „status quo” (minden marad az eredeti állapotban),
- a kísérleti (a hagyományostól eltérő szállásformák is elterjednek),
- az exkluzív (némiképp beszűkülnek a lehetőségek, ez egyedibbé és egyben drágábbá teszi a szolgáltatást),
- az elüzetiesedő (a legolcsóbbtól a luxusig minden szállásforma elérhetővé válik és lényegében folytatódnak a jelenleg is megfigyelhető folyamatok) változatot különböztették meg, két különböző befolyásoló tényező (az állami/önkormányzati szabályozás és a kereslet) függvényében.

A szerzők két befolyásoló tényező függvényében a következő változatokat különböztették meg, ahol az állami, illetve az önkormányzati szabályozás, valamint a kereslet a független változó:

- A „status quo” esetén minden marad az eredeti állapotban).
- A kísérleti változat lényege, hogy a hagyományostól eltérő szállásformák is elterjednek.
- Az exkluzív eset azt emeli ki, hogy némiképp beszűkülnek a lehetőségek, ez egyedibbé és egyben drágábbá teszi a szolgáltatást.
- Az elüzetiesedés változatban a legolcsóbbtól a luxusig minden szállásforma elérhetővé válik és lényegében folytatódnak a jelenleg is megfigyelhető folyamatok.

TÁRGYSZAVAK: turizmus, vendéglátás, adózás, digitális forradalom, információs társadalom, globalizáció, szállodák, Amerikai Egyesült Államok

ROVÁCS BARNÁ

76/2016

Tovagyűrűző hatások a fogadó országokban az Egyesült Államok kiáramló külföldi közvetlen beruházásai esetén

Jitao Tang – Rosanne Altshuler: The spillover effects of outward foreign direct investment on home countries: evidence from the United States
Oxford University Centre for Business Taxation, WP 15/03. 2015. január. 1–42. p.

URL: www.sbs.ox.ac.uk/sites/default/files/Business_Taxation/Docs/Publications/Working_Papers/Series_15/WP1503.pdf

Az elemzések sokrétűen vizsgálják, hogy a beáramló külföldi működő tőke (foreign direct investment – FDI) mennyiben tovagűrűző hatású a beruházást fogadó országokban, az érintett nemzetgazdasági ágakban, illetve a vállalatok fejlődésében. Figyelmet érdemelnek azok a járulékos hatások is, amelyek a külföldön befektetők országában (outward FDI) mutatkoznak. Az Egyesült Államok multinacionális társaságai a saját országuk gazdasági ágaira is mérhető hatással vannak, mind a félkész termékek beszállító vállalatai (upstream) körében, mind az értékesített késztermékek, szolgáltatások (downstream) piacain.

A tanulmány vállalati adatainak forrása a hitelminősítő *Standard and Poor* cég *Compustat* adatbázisa. Az amerikai társaságok külföldi működő tőke ügyleteinek (outward FDI) hivatalos adatforrása az *U.S. Bureau of Economic Analysis (BEA)* kormányzati intézmény. A vizsgált multinacionális társaságok innovációs szempontból az Egyesült Államok székhelyű beszállítóira is megtermékenyítő hatással vannak. A kiáramló működő tőke egyértelműen kedvező hatású az országban, hasonlóan a beáramló működő külföldi tőkéhez (inward FDI).

A kiáramló működő tőke hazai innovációs ereje több tényezőtől függ. Ide sorolható például az amerikai társaság exportképessége, ágazata, mérete. Az innováció közvetett hazai előnyei a kibocsátott termékektől is függnak. A belföldi hatások vállalatontként eltérők, például az ismeretek befogadóképességétől függően. A feltételezett potenciális előnyök, illetve ráfordítások összefüggenek azzal is, hogy a hazai vállalat egy multinacionális csoport leányvállalata, vagy nem. Vannak közvetlen előnyök, de sok esetben erősebbek a közvetett innovációs hatások.

Az Egyesült Királyságban és Japánban a multinacionális társaságok külföldi működő tőkéjéből származó jövedelmekre adókedvezmény igényelhető, a kormányzat ezzel is ösztönzi a közvetlen és a még tekintélyesebb közvetett hasznát hajtó innovációkat. A kiáramló külföldi működő tőke elemzései a külföldről beáramló beruházások ismert hatá-

saira összpontosíthatnak. Mérhető például, hogy mennyiben változott a munka termelékenysége, hogyan alakul a foglalkoztatottak keresete a vizsgált munkaadóknál. Összehasonlíthatók olyan multinacionális társaságokkal, amelyek azonos ágazatban működnek, de nincs kiáramló FDI ügyletük.

Közvetett munkaügyi és innovációs hatás például, hogy a magasabb képzettséggel, értékesebb gyakorlati ismeretekkel dolgozók, amikor új munkahelyet választanak, magukkal vihetik a multinacionális társaságoknál bevált technológiákat, stratégiai tervezési és elemzési módszert. A munkaadó az ilyen ágazaton belüli vándorlást, a bizalmas technológiai ismeretek kijutását az átlagosnál nagyobb keresettel igyekszik megakadályozni.

Ahol van külföldi befektetés is, ott általában hatékonyabb a „vertikális” technológiai transzfer, ennek révén a beszállító amerikai cégek a megrendelő multinacionális csoporttól átvehetnek olyan versenyképes megoldásokat, amelyek a kivitt külföldi működő tőkéhez kapcsolódnak. A hazai piac rendszerint igazodik a nemzetközi versenytársak korszerű kínálatához. Az amerikai székhelyű megrendelő szelektál, a számára gazdaságos megoldásokat részesíti előnyben. Létrehozhat belföldön is stratégiai szövetséget a fejlesztésre, a termelésre, a piaci megjelenésre egyaránt. A multinacionális társaság kész közvetlen segítséget nyújtani stratégiai szövetségeseinek, hogy teljesítsék szigorúbb minőségi, gazdasági követelményeit. A stratégiai szövetség elősegíti a partnerek nemzetközi versenyképességének javítását is, például a megnövelt kibocsátás méretgazdaságossági hatása révén.

Erre példa a *Proctor & Gamble (P&G)* multinacionális társaság, amely évekkel ezelőtt korszerűsítette nemzetközi hálózatában a mosószerek választékát, illatszerekkel (mikrokapszulákkal) keverve a termékeit. Ekkor az amerikai beszállítók átvették ezt az innovációt. A P&G mint megrendelő közvetlen segítséget adott a beszállítójának a felhasznált mikrokapszulák előállításához, így a mosószerhez az amerikai székhelyű *Appleton Paper* cég kapott megrendelést. A beszállító cég így gyorsan fejleszthette a gyártóbázisát, növelte állásheleyeinek számát, mindez javította a nemzetközi versenyképességét is.

A példa szerinti technológiai transzfer – angol kifejezéssel a „*backward spillover*” – különösen előnyös a kisebb hazai beszállítók számára. A technológiai transzfer másik iránya („*forward spillovers*”) akkor érvényesül, ha a multinacionális társaság úgy fejleszti a külföldi leányvállalata inno-

vációival a saját félkész termékeit, hogy a megrendelői ezáltal előnyhöz juthatnak az Egyesült Államokban is, például az autók versenyképes részegységeinek termelő felhasználásával.

A felmérés alapján elemezhető, hogy milyen a fogadókészség az egyes ágazatokon belül a technológiai ismeretek átadására, valamint azok között. Az amerikai adatbázisaiból származó vállalati adatok alapján elemezték a teljes tényezős termelékenység (total factor productivity – TFP) mutatóit. Az alkalmazott ún. Olley–Pakes módszer alkalmas a többes inputvétetre, valamint a mintavételi torzítások meghatározására. Az ágazati kapcsolatok vizsgálatában az U.S. Bureau of Labor Statistics input-output mátrixát is felhasználták.

A vizsgált kedvező hatások az elemzés szerint annál erősebbek, minél távolabb van az ismeretet átvevő egyesült államokbeli cég fejlettsége a külföldi befektetést is teljesítő multinacionális társaságtól. A hazai beszállítók befogadóképessége több tényezőtől függ a megfigyelt ágazatokban. A kis termelékenységgű cég a belföldi stratégiai partnerség révén gyorsabban fejlődhet. Lényegesen jobb a befogadóképesség az olyan partnernél, amelynek fejlettsége kevésbé marad el a megrendelőétől.

TÁRGYSZAVAK: kiáramló külföldi közvetlen beruházás, technológiatranszfer, termelékenységmérés, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

77/2016

Olasz cégek kiáramló FDI-ügyletei az EU környezeti szabályozásának (ETS) hatására

Simone Borghesi – Chiara Franco – Giovanni Marin: Outward foreign direct investments patterns of Italian firms in the EU ETS

SEEDS Working Paper, 2016. 1. sz. 1–50. p.

URL: <http://www.sustainability-seeds.org/papers/RePec/srt/wpaper/0116.pdf>

A termelő vállalatok meghatározott technológiákra károsanyag-kibocsátási tanúsítványt birtokolnak. A tanúsítvány forgalomképes az EU ETS rendszerében (*EU Emission Trading System*). Az ETS részvételre kötelezett multinacionális vállalatcsoport stratégiai terveiben mérlegeli, hogy a hazai emissziócsökkentés ráfordításait vállalja inkább, vagy esetleg a működő tőke kivitele (*outward foreign direct investment – FDI*) az előnyösebb. Ez utóbbi döntés

leépítheti a hazai szennyező nehézipari telep kapacitásait. Előnyös lehet olyan ország választása, amelyben a környezetvédelmi követelmények kevésbé szigorúak, például nincs kötelezettség az EU ETS tanúsítványainak forgalmazására (*auctioning of emission allowances*).

Az elvégzett statisztikai vizsgálat a jelentett FDI ügyleteket 59 ezer olaszországi vállalat paneljével hasonlította össze. Voltak az EU ETS előtt létrejött, valamint az EU ETS eddigi szakaszaiban (2002 és 2004 között, 2005-től és 2007-ig, 2008 és 2012 között) megvalósított ügyletek a működő tőke kivételével.¹ Az olaszországi üzemek becslés szerint az EU összes ETS kötelezett ipari telepének tanúsítványából 10%-kal részesedtek a 2005 és 2012 közötti időszak egészében, és számítások szerint a térség összes szén-dioxid-emissziójának mintegy 10,3%-át okozták. Eszerint aukciókon is vásároltak tanúsítványt olyan külföldi ipartelepektől, amelyek fölösleget értékesíthettek, például a károsanyag-kibocsátás erőteljes és korábbi csökkentései révén. Az EU ETS következő szakasza a 2013 és 2020 közötti időszakra határozza meg a tanúsítványok nemzetközi forgalmát.

A vizsgált olaszországi paneladatokat nem igazolták a kiáramló működő tőke általános növekedését. A szén-dioxid-kibocsátás csökkentésének kötelezettsége bizonyos ipari ágazatokban azonban megnövelte a tanúsítvány elszámolásában érintett olasz irányítású csoportok FDI kivitelét. Az FDI változatban kifizetődőbb a leányvállalatok fejlesztése külföldön, lemondva a szennyező olaszországi kapacitások beruházásairól. A vállalat olyan országot választhat, amelynek klímavédelmi szakpolitikája a leányvállalatot nem kötelezi az EU ETS szerinti tanúsítvány vásárlására. Így a csoport olaszországi beruházás nélkül csökkentheti a tanúsítvány vásárlásának növekvő költségét (*compliance costs*).

TÁRGYSZAVAK: kiáramló külföldi közvetlen beruházás, EU Emission Trading System (EU ETS), Olaszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

78/2016

A külföldi közvetlen beruházás telephelyeinek választásának motívumai komplex vállalatcsoportok esetében

¹ Forrás: a Bureau van Dijk (BvD) „AIDA” adatbázisa: <http://www.bvdinfo.com/en-gb/our-products/company-information/national-products/aida>

Charlie Joyez: Location choices and foreign direct investment motives of heterogeneous firms
European Trade Study Group, 2015. július 31. 1–26. p.
URL: <http://www.etsg.org/ETSG2015/Papers/144.pdf>

A multinacionális vállalatcsoport a leányvállalat telepítéséről a külföldi működő tőke (*foreign direct investment – FDI*) ügyletei kapcsán dönt. A befektető összehasonlítja a lehetséges földrajzi körzetek fontosabb jellemzőit, és sajátos értékelési módszerrel választ az országok és azok települései közül. Az ilyen elemzés, rangsorolás ismérveire nehéz teljes jegyzéket összeállítani. A vállalatok szempontjai igen változatosak a helyválasztás kapcsán a hasznosság megnyilvánulásairól, alkalmanként választhatók az értékelés mértékei, ahogy a változatokat páronként összemérik. A vállalati döntések trendje alapján mégis valószínűsíthető, hogy a választott külföldi telephelyek milyen megfontolás szerint vonzóbbak, mint a többi versengő ajánlat.

Ebben az elemzésben a lehetőségek közötti választás vizsgálataihoz kombináltan alkalmazták a feltételes logit és a beágyazott logit (*conditional logit and nested logit*) modellt. A potenciális befektető többféle érdekeltsége modellezhető, ilyen például a globális (horizontális, vertikális) értéklánc kiépítése, a fogadó országba irányuló kivitel, a helyi erőforrások optimális összetétele stb.

Ez a vizsgálat a 2001 és 2007 közötti időszak franciaországi vállalati adatait mintegy ezeröttszáz új FDI-ügyletre vonatkozóan tartalmazza, összesen ötvenkét fogadó országgal, sokféle fejlettségi szinten és földrajzi térségben. A fejlett technológiájú és kellő nemzetközi tapasztalattal rendelkező csoport valószínű értékelési szempontja, hogy az új külföldi telep a vertikális értékláncba illeszkedjék. A külföldi leányvállalat az FDI-ügylet keretében az anyavállalat a beszerzési stratégiájának megfelelő technológiákat vehet át, például alkatrészek, részegységek kibocsátásához.

Lényeges értékelési tényező a külföldi telephely választása során a befogadó ország bérszínvonala, továbbá az árukra, a szolgáltatásokra kivetett adó és vám mértéke. Megállapítható, hogy bár sok tényezőtől függ a telephely választása, a mintában kiemelt fontosságú a nemzetközi termelési kooperáció keretében elérhető komparatív előny, kisebb súlyú a piacszerzés célja. A franciaországi anyavállalatok külföldi telephelyei választására meghatározott ismérrendszer jó egyezést mutat például a japán, a német, valamint az egyesült államokbeli

globális vállalatcsoportok korábbi esettanulmányainak eredményeivel.

TÁRGYSZAVAK: kiáramló külföldi közvetlen beruházás, vállalatcsoport, külföldi telephely, logit modell, Franciaország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

79/2016

Az adóztatás hatása a jogdíjak kétoldalú áramlására

Olena Dudar – Christoph Spengel – Johannes Voget: The impact of taxes on bilateral royalty flows *ZEW Discussion Papers*, No. 15-052. 2015. július. 1–29. p.

URL: <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/dp/dp15052.pdf>

A fejlett országok az OECD keretében akciótervet alakítottak ki 2013-ban (*base erosion and profit shifting* – BEPS) az adóalapot csökkentő és a profitot kimenekítő nemzetközi transzferek mérséklésére. Az immateriális eszközök különösen alkalmasak ilyen nemzetközi adóműveletekre. Empirikus adatok alapján elemezték a kapcsolatot az adóztatás, valamint a jogdíjak kétoldalú nemzetközi áramlása között. A vizsgálat az OECD adatbázisa alapján az 1990 és 2012 közötti időszak mintegy 3 660 kétoldalú jogdíj-forgalmát tartalmazza, ehhez a Poisson valószínűségi becslés fix hatásait számoló (*bilateral royalty flows*) kereteit alkalmazták.

A modell függő változója a jogdíjak kétoldalú áramlása országok szerint, a független változó a jogdíjakat terhelő nettó adómérték a vizsgált országokban. A számítások alapján megállapítható, hogy az országok adóztatása a jogdíjak kétoldalú fizetéseire (*bilateral royalty flows*) nézve negatív hatású. A nettó adókulcs 1%-nyi csökkentése átlagosan 6%-kal növelte a jogdíjak kétoldalú áramlását, feltéve, hogy az elszámolás más tényezői nem változnak. Az elemzés nem az immateriális eszközök felhalmozott állományát méri az adóztatással összefüggésben, hanem a jogdíjak nemzetközi áramlását alakító adókulcsokat, valamint az adómérték különbségeit országok szerint. A díjakat kapó országok adómértékei közötti különbség erőteljesen befolyásolja a beérkezett jogdíjak alakulását. A vizsgált minta esetén a jogdíjat fogadó egyik ország adómértékében egy százalékpontnyi csökkenés (a többiét nem változtatva) a jogdíjak áramlását mintegy 2,7–3,2%-kal növelte meg a szellemi termék forrásának országában.

A G20, az OECD és az Európai Bizottság egyeztetett (BEPS nevű) adóztatási akcióterve több olyan nemzetközi szakpolitikai lépést tartalmaz, amely hatással lesz a jogdíjak alakulására is. A BEPS akcióterve figyelembe veszi, hogy más eszközökhöz mérten rendkívül nagy mobilitásúak a jogdíjak alapjaként más országnak hasznosításra átengedett immateriális eszközök. Ilyen szellemi terméket nagyon könnyű forgalmazni a multinacionális vállalatcsoporton belül. Ilyen eszközök lényegében egyedi értékbecsléseket tesznek indokolttá, az árazást a multinacionális csoport felhasználhatja a profit nemzetközi átcsoportosítására, a minimális globális adókötelezettség elérésére. A BEPS kapcsán történik például a multinacionális vállalatok és csoportjaik beszámoltatásának szigorítása, a csoporton belüli beszállítás transzferárainak következetesebb ellenőrzése. Nem lesz lehetőség a jövőben adókedvezmények elnyerésére ott, ahol a fizetett jogdíj alapjaként hasznosított szellemi tulajdon (*IP Boxes*) nem a belföldi adóalanyé. A korábbi kedvezmények megszűnése várhatóan csökkenteni fogja a multinacionális csoporton belüli nemzetközi jogdíjáramlást.

TÁRGYSZAVAK: szellemi tulajdon, OECD BEPS akcióterv, nemzetközi jogdíjáramlás, adóztatás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

80/2016

A nemzetközi gazdasági ciklusok kapcsolata a multinacionális csoportokkal

Javier Cravino – Andrei A. Levchenko: Multinational firms and international business cycle transmission *Research Seminar in International Economics. Discussion Paper*, 643. sz. 2015. június 9. 1–58. p.

URL: <http://fordschool.umich.edu/rsie/workingpapers/Papers626-650/r643.pdf>

A szerzők megvizsgálták, hogy a multinacionális vállalatcsoport működése miként függ össze a nemzetgazdaságok fellendülésének és visszaesésének globális gazdasági ciklusaival. Az elemzés harmincnégy ország összesen mintegy nyolcmillió cégének tulajdonosi adatait használta fel az ORBIS cégadattáris információival. Összehasonlították az anyavállalat és a leányvállalatok országában elért teljesítmények alakulását, ehhez az értékesítési árbevétel adata volt felhasználható.

A vizsgált hatalmas vállalati minta pozitív kapcsolatot igazol, eszerint az értékesítés a 2004 és

2012 közötti időszakban a csoport székhelyének országában átlagosan 10%-kal nőtt, a leányvállalatok országában a növekedés átlagosan 2%. Az anyavállalat és a leányvállalat mutatóinak pozitív kapcsolata a vállalati termelékenységre egyirányú változásával is igazolható.

A ciklikus hatás továbbterjedt a multinacionális vállalatcsoport termelési láncában, mind a beszállítók, mind a készterméket kibocsátók felmért teljesítményeivel. A vizsgált minta termelő és szolgáltató főtevékenységű vállalatcsoportokat egyaránt tartalmaz, így a gazdasági ágazatok szerinti aggregálás is értékelhetővé tette az időszak globális sokkhatásait.

A modell alkalmas a befektető és a fogadó országok kapcsolatainak elemzésére is. Vizsgálható, hogy miként alakult például a brit gazdaság ciklusa, ahol az anyavállalat székhelye például az Egyesült Államokban van. Ilyen, országok szerinti kombinálás alapján elhatárolhatók a magyarázó tényezők, egy részük főként a befektető, másik részük főként a fogadó ország hirtelen változó növekedési mutatóira vonatkozott. A harmincnégy ország közötti kétoldalú kapcsolatokban a befektető országhoz kapcsolódó speciális tényezők a növekedés szórásának mintegy 10%-át, a fogadó országra jellemző speciális tényezők pedig 20%-át okozták.

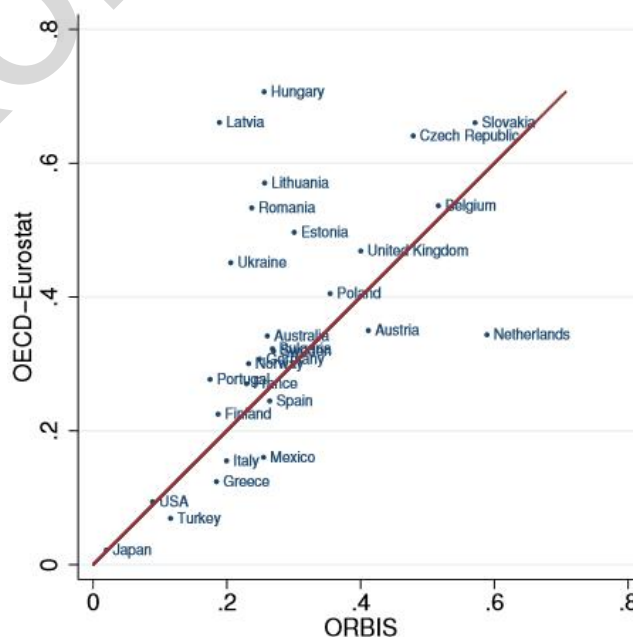
A multinacionális csoport összes értékesítésének változásában eszerint a befektető országban keletkezett gazdasági sokk releváns hatással van a leányvállalat országának növekedésre is. A vizsgálat modellje több ország vállalati adataival számol, feltételezve, hogy a leányvállalat közelít a külföldi anyavállalat termelékenységéhez, akár a késztermékek, akár a félkész egységek (alkatrészek stb.) termelésében. Ez a folyamat a csoportokon belüli technológia-transzfereket hasznosítja.

A külföldi irányítású leányvállalatok termelékenységének vizsgálatára kialakított modell elhatárolja egyrészt az irányító csoportfőnökkel (például az amerikai céggel) fenntartott, másrészt a fogadó országgal fenntartott termelési és más gazdasági kapcsolatokat. Ennek révén elemezték, hogy a bekövetkezett technológiai sokk mekkora hányada tulajdonítható a befektető, illetve a fogadó országoknak. Következtetni lehet ebből a kétoldalú vállalati termelési (tulajdonosi) kapcsolatok hatásaira, mind az egyes nemzetgazdaságokra, mind azok kialakult ágazati szerkezetére, például a számottevő változás gyakorisága, nagyságrendje alapján. A becslés szerint a külföldi tulajdonú leányvállalat sokkhatásainak 20–40%-a a befektetőországból

származott. Itt a szóródás a multinacionális termelés ágazati súlyától függ. Az adatok lehetőséget adtak a rugalmasság vizsgálatára, ismertek például a félkész termelés helyettesítésének jellemzői, valamint a munkaerőigény, így a sokkhatás kezelését is modellezték például a recessziós időszakban.

A modell a nemzetközi sokkhatás terjedésére vonatkozó mennyiségi adatokat is eredményezett, feltételezve, hogy 1%-kal növelik a befektető ország vállalati szintű termelékenységét. A világ többi országában ennek következtében a leányvállalatok termelékenysége átlagosan 0,12%-kal növelhető, azonban az erőteljesen integrált országok körében a növekedés 0,20–0,35% is lehet. Az utóbbi jellemző például az írországi, a hollandiai és a szlovákiai külföld leányvállalatokra.

A felhasznált ORBIS cégbázis mind a csoportfőnök anyavállalat, mind a külföldi leányvállalatok főtevékenységét tartalmazza tárgyév szerint, és elemezhetők az értékesítés árbevételei a székhely országa szerint. Az ábra összehasonlítja a multinacionális termelés (MP) intenzitását az Eurostat és az OECD hivatalos adatbázisai, valamint az ORBIS cégbázis alapján.



Multinacionális termelés az ORBIS és az OECD-EUROSTAT adatai alapján

Az ORBIS cégbázisban szereplő vállalatokra jellemző a belföldi és a külföldi irányítás, így elemezhető, hogy az ország teljesítményében mekkora a multinacionális csoport részesedése, például az éves értékesítési adatok (MP) szerint. Az ORBIS elemi adatait a befektető és fogadó ország szerint, a bejegyzett tulajdonosi viszonyok alapján csoportosított

ták, ezzel határozták meg a sokkhatások nemzetközi terjedésének adatsorait az országok párpai szerint.

Megvizsgálták, hogy a német, brit, francia és amerikai GDP 1%-os növelése milyen mértékű növekedést gerjeszthet a világ többi országában. A harmincnégy országot tartalmazó mintában ez a hatás gyenge, csak 0,01–0,02%, de a nem említett további harminc ország esetében is elhanyagolhatók az ilyen hatások.

Erős pozitív korreláció mutatkozott egyrészt az országok GDP-jének alakulása, másrészt a multinacionális vállalatcsoportok kibocsátásának változásai között. Eszerint amikor felfut a globális termelési lánc teljesítménye a vizsgált befektető-, illetve fogadóországokban, akkor az érintett nemzetgazdaság is a fellendülés szakaszába jut, és az ellenkező előjelű változások is érvényesülnek a gazdasági recesszió éveiben.

TÁRGYSZAVAK: gazdasági ciklus, multinacionális csoport, külföldi leányvállalat, termelékenységnövekedés

NÁDUDVARI ZOLTÁN

81/2016

A kutatás-fejlesztés kiadásai és a gazdasági növekedés közötti kapcsolatok, az 1990–2013. évi paneladatok elemzésével

Begüm Erdil Şahin: The relationship between R&D expenditures and economic growth: panel data analysis 1990–2013

EY International Congress on Economics II "Growth, inequality and poverty". Ankara, 2015. november 5–6. 1–18 p.

URL: http://www.ekonomikyaklasim.org/eyc2015/userfiles/downloads/_Paper%20207.pdf

A globális értékláncok működtetői szorgalmazzák az innovációkat, amelyek szorosan összefüggnek a nemzetgazdaságok növekvő teljesítményével. Az új termékek, eljárások létrehozására fordított kutatási-fejlesztési (K+F) kiadás elősegíti a gazdasági növekedést. A javuló műszaki színvonal javítja az országok nemzetközi versenyképességét, növeli a termelékenységet.

A modellben alkalmazott statisztikai adatsorok az egyes ágazatok emberi erőforrás ráfordításait, valamint a termékek megújításának információit tartalmazzák. Tizenöt OECD-országot tartalmazó panel 1990 és 2013 közötti időszakra vonatkozó adatsorait elemezve igazolható a pozitív kapcsolat a

K+F ráfordítás és a gazdasági növekedés trendje között. A nemzetközi összehasonlítás tartalmazza a Törökország gazdasági növekedésére, illetve K+F ráfordításaira vonatkozó 1990 és 2013 közötti adatsorokat is.

Az országok fenntartható fejlődése csak innovációik alapján lehetséges. A hosszabb időszakban megfigyelt gazdasági növekedés egyik mérhető tényezője a K+F tevékenységű foglalkoztatottak száma. Minél nagyobb ez a szellemi kapacitásként felhasznált input, annál gyorsabb az ország gazdasági növekedése, illetve az a képessége, hogy új ismereteket, hasznosított műszaki eredményeket alkalmazzon.

A tizenöt OECD-ország adatsorával számoló regressziós függvény szerint a K+F kiadás 1%-nyi növekedése átlagosan 0,61%-kal növelte az országok gazdasági növekedési ütemét. Fontos következtetés a fejlődő országok szakpolitikája számára, hogy a viszonylag gyors, fenntartható gazdasági növekedés egyik alapja, hogy szükséges a K+F ráfordításaik a GDP arányában történő növelése, a szándékolt felzárkózás érdekében.

TÁRGYSZAVAK: kutatás-fejlesztés, gazdasági növekedés, OECD, Törökország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

82/2016

A világ legnagyobb K+F-befektetőinek adatai: a multinacionális csoport és a termelékenység kapcsolata a kutatás-fejlesztéssel

Davide Castellani – Sandro Montresor – Torben Schubert – Antonio Vezzani: Multinationality, R&D and productivity evidence from the top R&D investors worldwide

IPTS Working Papers on Corporate R&D and Innovation, 2015. 4. sz. 1–23. p.

URL: https://ec.europa.eu/jrc/sites/default/files/JRC_95173_CMSV_Multinationality_RD_Productivity.pdf

A világ sok országában a termelő csoport rendszerint nagyobb hatékonyságú, mint a fogadóországban működő nem multinacionális többi vállalat. Lényeges hajtóereje a gyorsabb fejlődésüknek, hogy a kutatás-fejlesztés (K+F) nemzetközi akcióit nagyobb befektetésekkel végzik. Az adatsorok alapján a közvetett és a közvetlen hatások egymással összemérhetők és a legfontosabbak kiemelhetők.

Tény, hogy a multinacionális csoport földrajzilag nagyobb területen tevékenykedik, mint a nem külföldi tulajdonú belföldi versenytársuk, azonban

lényegesebb tényező, hogy a teljesítményben a nem belföldi rész milyen arányú, illetve a teljesítményhez mérten milyen intenzitású. A termelékenységi indikátorok erős pozitív kapcsolatban vannak a nemzetközi jelleg intenzitásával (*share of multinational on total activities*). A modellszámítás eredményei szerint a nemzetközi földrajzi kiterjedés (*geographical dispersion*) és a csoport termelékenysége között negatív a korreláció.

A modell eredményei szerint mind az említett intenzitás, mind a nemzetközi földrajzi kiterjedés közvetett pozitív korrelációjú a csoport K+F beruházásaira nézve, bár ez nem ellensúlyozza a multinacionális működés tágabb földrajzi kereteiből adódó közvetlen negatív hatást. Ezek a megállapítások is arra utalnak, hogy minél kiterjedtebb, komplexebb egy csoport működése, így a szervezeti felépítése is, annál nagyobbak a tranzakciós költségei, a koncentráltabb, intenzívebb vállalatirányításhoz mérten.

A modellalkotáshoz elsőként a teljesítmény mérésének módszerét kell meghatározni. Vizsgálták továbbá azokat a tényezőket, amelyek releváns hatásúak a vállalati teljesítményre. A teljesítmény az egységnyi munkaidőre jutó kibocsátás, vagyis a vállalati termelékenység alapján hasonlítható össze.

Ebben az elemzésben az említett „intenzitás”, valamint „földrajzi kiterjedés” a legfontosabb a nemzetközi működés sokféle jellemzője közül. E két jellemző erősen, bár ellentétes előjellel befolyásolhatja a nemzetközi csoport egészének teljesítményét.

Az elvégzett vizsgálat kiterjed a csoport K+F-befektetéseire is. Igazolható a kapcsolat az innovációs hatások valamint a teljesítmény alakulása között, elsősorban stratégiai időtávon. A multinacionális csoport több diplomást alkalmazhat, azok nagyobb költségeit is vállalva, azonban ez a forrása az átlagosnál nagyobb jövedelmezőségnek is. A csoport leányvállalatai felhalmozzák a részben védett technológiai ismereteiket. Sok csoport a nemzetközi piacain erre alapozottan monopolhelyzetet ér el, ez növeli a versenyképességüket.

A K+F-beruházások mértéke közvetetten hat a csoport termelékenységére, a multinacionális működés jól ismert közvetlen előnyeit erősítve. Közvetlen előnyként említhető például a nemzetközi piacok mérete, a végső felhasználókkal kialakított helyi kapcsolat, a külföldi jogi, gazdasági szabályozás ismerete, a méretgazdaságosság révén csökkenthető termelési és más költség stb.

A modellszámítás mintája több mint kétezer nagyvállalatot tartalmaz, amelyek nemzetközi cso-

porthoz tartoznak, és amelyek viszonylag nagy K+F beruházást teljesítenek világszerte.¹ A nemzetközi csoportok körvonalát a *Bureau van Dijk (ORBIS)* cégadatbázisa alapján térképezték fel. A modell eredményei alapján elemezhető, hogy a földrajzi kiterjedés és az intenzitás mennyire szoros kapcsolatban van a termelékenység különbségeivel. Elemezték továbbá, hogy a csoport K+F-beruházásainak alakulása miként befolyásolhatta a megállapított előnyöket vagy hátrányokat. A K+F intenzitására pozitív hatású, ha a csoport nemzetközi hálózata kiterjedtebb, valamint a multinacionális rész nagyobb az összesített kibocsátásban.

Megállapítható, hogy a nemzetközi csoport nagyobb K+F-beruházása rendszerint növeli a jövedelmezőséget is, a csoport ennek révén piaci előnyt szerez, és a nagyobb nemzetközi kibocsátással képes csökkenteni a fixköltségeit. Igazolható, hogy a világ több országának szellemi bázisát hasznosító csoport több innovációs sikert érhet el a megfelelően szervezett K+F-beruházásokkal. A csoport értékes új ismeretekkel támogathatja a hálózatába tartozó vállalatainak technológiai fejlesztését.

Lényeges a visszacsatolás is: ahol mind több releváns ismeretet halmoztak fel, ott járulékos ösztönzés is kialakul újabb K+F beruházások indítására, akár a saját szellemi bázison, akár külső közreműködőkkel. A K+F lényeges input a termelékenység alakulásához. A kutatás így válik elsőrendű termelési tényezővé, a K+F-programok stratégiai jellegű döntéseket igényelnek. Ahol a csoport multinacionális jellege erősebb, ott nagyobb figyelmet fordítanak a K+F-beruházásokra is, ebből eredően erőteljesebben javíthatják a termelékenységet is.

A földrajzi kiterjedtség tényezője itt erősebb hatású a K+F beruházásokra, mint a másik, az intenzitási tényező. Ugyanakkor számolni kell azzal is, hogy a tranzakciós költségek alakulása ronthatja a csoport egészének termelékenységét. Ott nagyobb ez a költség, ahol nagyobb a csoport földrajzi kiterjedtsége, ahol nagyobb a nemzetközi szervezet irányításának komplexitása.

TÁRGYSZAVAK: kutatás-fejlesztés, termelékenység, multinacionális csoport

NÁDUDVARI ZOLTÁN

¹ Forrás: The EU industrial R&D investment scoreboard elérhető: <http://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard.html>

83/2016

A kutatás-fejlesztés kiadásainak hatása a gazdasági növekedésre az EU tagállamaiban

Ari Kokko – Patrik Gustavsson Tingvall – Josefin Videnord: The growth effects of R&D spending in the EU: a meta-analysis

Economics. The Open-Access, Open-Assessment E-Journal, 2015. 40. sz. 1–26. p.URL: <http://dx.doi.org/10.5018/economics-ejournal.ja.2015-40>

DOI: 10.5018/economics-ejournal.ja.2015-40

Az Európai Unió (EU) államainak gazdasági növekedése szoros kapcsolatban van a kutatás-fejlesztés (K+F) ráfordításaival, illetve az elért eredmények szélesebb körű alkalmazásával. Az EU 15 tagállamának adatsorait hasonlították össze más fejlett országok K+F-ráfordításaival, illetve teljesítményének alakulásával. Az amerikai a K+F-ráfordítások felhasználását tekintve eredményesebb, ott nagyobb az ebből is eredő gazdasági növekedés. Az amerikai gazdaságban nagyobb a magánszektor K+F-beruházásainak összege, aránya, továbbá erősebb a vállalati szektor kapcsolata a közpénzekkel is támogatott kutatásokkal (*public-private sector linkages*).

Az elemzők mindkét tényezőt lényegesnek vélik az EU itt említett elmaradásának mérséklésére. Az európai országok növelhetnék a magánszektor K+F-ráfordításainak arányát. Hasonlóképp lényeges a kormányzati K+F és a vállalatok erősebb kapcsolata. Az EU 2010 és 2020 közötti időszakra elfogadott stratégiájában lényeges szerepet kap a K+F ráfordítások növelése. A távlati cél a GDP 3%-ának megfelelő átlagos arány.

A K+F eredményeként létrehozott ismeret a közösségi javakhoz tartozik, elterjedése az országok fejlődését is segítheti pozitív externáliaként. A közelmúlt globális válságfolyamata igazolta, hogy a K+F terén nagyobb beruházást teljesítők jobban átvészelték a visszaesést, kisebb volt a veszteségük. Az Egyesült Államok és az EU innovációs eredményeinek összehasonlításai¹ alapján elemezhetők a kialakult európai hátrány területei és a nemzetközi versenyképességre gyakorolt hatásai. Dél-Korea innovációi is sikeresebbek 2009-től, mint az európaiak.

Az eredményesebb innováció segítheti a fenn tartható fejlődést, a nagyobb nemzetközi versenyképességet, a gazdaság növekedését. A stratégiai tervek azzal számolnak, hogy az egy dolgozóra, illetve az egységnyi eszközértékre jutó kibocsátás az új eljárások alkalmazásával növelhető, ugyanakkor tisztább lehet a termelési folyamat kisebb károsanyag-kibocsátással, kevesebb fosszilis energiahordozó és nem megújuló nyersanyag felhasználásával.

Az EU átlagosan a 2013. tárgyévi GDP 2,03%-át fordította a K+F-akcióira, ez az arány az Egyesült Államokban 2,55, Japánban 3,34, Dél-Koreában 3,61% ebben az évben. A piacképes innováció és a gazdasági növekedés eltérő hatásfokkal követi az országok K+F-programjait, és itt lényeges tényező, hogy milyen részesedésűek a magánszektor K+F-befektetései az összes ráfordításban.

A kormányzat K+F-ráfordítása a legtöbb megfigyelt fejlett országban a GDP 1%-át éri el, ennél nagyobb a magánszektor ilyen befektetéseinek aránya például Japán, Dél-Korea és az Egyesült Államok gazdaságában. Igazolható, hogy jövedelmezőbbek ez utóbbi K+F-akciók, mint amelyeket kizárólag a költségvetési alapok finanszíroznak, jobban törekednek a kereskedelmi vagy termelési hasznosításra, a felszívó képesség is erőteljesebb a saját innovációs kezdeményezések esetén.

A K+F eredményességének nemzetközi összehasonlításai azt is kiemelik, hogy a vizsgált országokban milyen színvonalú a felsőoktatás, a munkaerő-piac mennyire hatékony például a vállalkozások innovációi kapcsán, és milyen kockázati tőke érhető el, milyen minőségűek a piac intézményei, az ország infrastruktúrája stb. Az Egyesült Államok ezeket a versenytevényezőket tekintve kétségtelenül jobb helyzetben van, mint európai versenytársai, ezek is segítik a technológiai innovációk megvalósítását.

Az EU 2004 előtt csatlakozott tizenöt tagállamának a K+F-ráfordítása a GDP arányában egymástól eltérő, és ez mérhető hatással van a gazdasági fejlődésükre is. Az egyik bemutatott kutatási irány a K+F-ráfordítások hatása a nemzetgazdaság éves teljesítményeire, a másik azt elemzi, hogy a K+F-ráfordítás milyen kapcsolatban van a gazdasági növekedéssel. A szakirodalmi források értékelt negyvenkilenc tanulmánya összesen 538 K+F-akciót említ az 1990 utáni időszakban a fejlett országok gazdasági teljesítményeivel összefüggésben. Kiemelhetők olyan lényeges szakpolitikai eltérések, amelyek az Egyesült Államok innovációit sikeresebbé tették, ahol a K+F-ráfordításoknak na-

¹ Forrás: Innovation Union Scoreboard: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/index_en.htm

gyobb a gazdasági növekedést elősegítő hatása, mint az EU 15 tagállamában.

TÁRGYSZAVAK: kutatás-fejlesztés, termelékenység

NÁDUDVARI ZOLTÁN

84/2016

A multinacionális vállalatcsoportok belső tranzakcióinak jobb kezelése a nemzeti számlákban

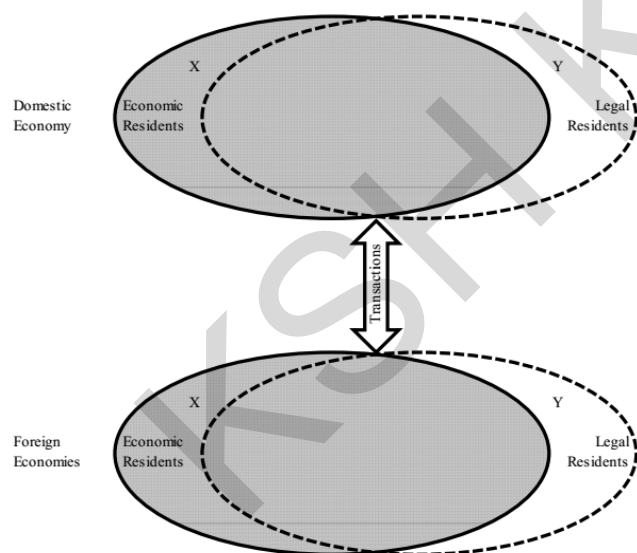
Dylan G. Rassier: Improving the SNA treatment of transactions within multinational enterprises

Bureau of Economic Analysis, 2015. július. 1–23. p.

URL: <https://www.bea.gov/papers/pdf/MNEs%20in%20the%20SNA%20Manuscript%20July%202015.pdf>

A nemzeti számlák felülvizsgált nemzetközi módszertani ajánlásában (SNA 2008) lényeges rész a multinacionális csoportok új elszámolási szabályrendszere. Ez mind világméretben, mind a nemzeti statisztikákban változásokat indokol. Kétféle megközelítés érvényesül a termelő egységek nemzetközi műveleteinek elszámolásában az ábra szerint.

Scope of Rest of World Transactions under the Residence Concept



A világ gazdasági műveleteinek hatóköre székhely szerint

A jogrendszerek a székhelyük szerint jegyzik be a gazdasági alanyokat (residence concept). A nemzeti számlák elszámolásai alapvetően a megfigyelt belföldi (domestic) gazdasági tevékenység teljesítményét tartalmazzák, amely nem rezidens egységekkel is kapcsolatban lehet.

- Az ábra nem színezett részei (Y) olyan jogi egységeket tartalmaznak a megfigyelt országokban,

amelyek kívül esnek a nemzeti számlák gazdasági (economic) tranzakcióin,

- illetve olyan megfigyelt gazdasági műveletek is adódnak (X), amelyek egynél több országra vonatkoznak és nem rendelkeznek bejegyzett belföldi székhelyű jogi személyhez (legal).

A multinacionális vállalatcsoport olyan globális értéklánccal működik, amelyeken belül a transzfer az irányító csoportfőnök (például anyavállalat) stratégiai döntéseinek megfelelő. Ez megvalósulhat az egyes nemzetgazdaságokban a leányvállalatok hazai beszállításaival (domestic), vagy kivitel és behozatal révén (foreign).

Transzferár tartozhat a csoport belső tranzakcióihoz, főként a keletkező jövedelem országok közötti átcsoportosítása érdekében. A transzferár esetenként eltér a harmadik fél piaci áraitól. A nemzeti adóhatóságok törekvése, hogy visszaszorítsák az ilyen piaci torzításokat, jogkövetkezmény is alkalmazható, ahol a csoport transzferárát eltérítik a szokásos a piaci ártól.

A globális vállalatcsoport külföldi fiókcégeket is létesíthet (például adóztatási megfontolásból), és azok mérhető saját gazdasági tevékenység, fizikai jelenlét nélkül szolgáltathatnak a csoport többi tagjának. Az anyavállalat a csoport értékpapírjait, beszerzéseit, piaci értékesítéseit, továbbá kötelezettségeit és követeléseit kivonhatja a székhely országának (magasabb kulcsú) adóztatása alól, ha ilyen külföldi „postafiókot” (empty shell) működtet.

Az ENSZ, az EU, az OECD, a Világbank és a Nemzetközi Monetáris Alap (IMF) egyeztetései alapján kialakított SNA 2008 módszertan jobban figyelembe veszi a multinacionális vállalatcsoportok számvitelének adatforrásait, az adóztatás adatállományait, ahogy a globális gazdasági egység elszámolja a kapcsolt vállalkozásai éves teljesítményét, működési eredményét és eszközeit. A statisztikai elszámolás eddig alapvetően a bejegyzett jogi egységek (*current effective concept of legal residence*) adat-szolgáltatásait vette figyelembe, és voltak „kvázi gazdasági egységek” is.

Az SNA 2008 ajánlásai szerint most olyan változtatások következnek, amelyek a csoport vagy annak részeinek gazdasági székhelyéhez (*a pure concept of economic residence*) kapcsolják a nemzetgazdasági elszámolásokat. A módosított módszertan szükségessé tesz kiegészítő információkat is, ahol az adatokat az egyes belföldi jogi egységek beszámolóit nem tartalmazzák.

TÁRGYSZAVAK: nemzeti számlák, SNA 2008, multinacionális vállalatcsoport, transzferárak, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

85/2016

A részben szintetikus mikroadatok használata a gazdaságstatisztika érzékeny adatcelláinak védelmében

Javier Miranda – Lars Vilhuber: Using partially synthetic microdata to protect sensitive cells in business statistic

Statistical Journal of the International Association for Official Statistics, 2016. 1–28. p.

URL: <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/42339>

A gazdaságstatisztikák mikroadatainak bizalmas kezelése érdekében elrejtik mind a felmért, mind a számított érzékeny adatokat, a módszertani előírásoknak megfelelő programokkal, adatvédelmi technikákkal. Az Egyesült Államok statisztikai intézménye (U.S. Census Bureau) által kiadott hivatalos adatsor adatvédelmét elemezték gazdaságstatisztikai adatbázisokban (*Business Dynamics Statistics, Synthetic Longitudinal Business Database*). Ez alapján meghatározták az érzékeny cellák titkosításának következményeit, például a több időszakra vonatkozó közlések esetén.

A hivatalos statisztikai adatgyűjtési programok elemi vállalati adatai nem tehetők közzé, ezért a bizalmas kezelés eljárásait alkalmazva elrejtik az érzékeny adatcellákat. A területsoros, illetve idősoros adattáblák esetén a legrészletesebb publikáció akár a mezők 10–40%-át is üresen hagyhatja az adatvédelmi szabályzatra való tekintettel. Így védik az elemi adatokat, mert az alkalmazott bontás (például szakma, terület, vonatkozási év) egy vagy két adatszolgáltatót tartalmazhat a keresztáblában.

A szintetikus mutatók között is előfordulnak rejtett mezők, például a foglalkozások részletes ismérvei esetén (*U.S. Census Bureau's LEHD Origin Destination Employment Statistics – LODES*). A vizsgált tárgyidőszak ilyen adatvédelmi eljárásai ronthatják a longitudinális elemzések kifejező erejét, amennyiben bizonyos cellák több év összehasonlításához nem tartalmaznak (bizalmasan kezelt) megfigyelést, illetve szintetikus számított adatot.

A hivatalos adatsor (*Business Dynamics Statistics – BDS*) a cégek demográfiai jellemzőit tartalmazza, és 2008-tól teszik közzé az Egyesült Államok mutatóit, például az újonnan indult (start up)

vállalkozások belépésének és megszűnésének elemzéseire. Sok bizalmas mikroadatot tartalmaz az adatbázis (*Longitudinal Business Database – LBD*), holott például a foglalkoztatás adatai is lényegesek az induló és megszűnő vállalkozások tevékenységei szerint.

A szövetségi cégregiszter demográfiai adatai feldolgozhatók például a vállalkozás mérete, működésének időtartama, gazdasági ágazata, földrajzi körzete, a település nagyságkategóriája stb. szerint is. Előfordult, hogy kezdeti publikációk kiegészültek újabb változókkal, a későbbi tárgyévekben például a települések és nagyobb térségek földrajzi azonosítóit is feldolgozták. Az adatvédelmi előírások érvényesültek a mélyebb bontásokban, elnyomták az érzékeny cellák tartalmát (*disclosure avoidance mechanism*).

Elsőrendű érdek a bizalmas adatkezelés előírt szigorú szabályainak alkalmazása. Kedvező esetben nem rontják nagyobb torzítások az elemzés érvényességét az érzékeny adatcellákban elnyomott (hiányzó) adatok miatt. Az adatkezelési módszer lényege az adatbázis elemzése, nem jelenhet meg a táblában olyan szintetikus mutató, amely háromnál kevesebb elemi adatot tartalmaz az érzékeny cellában.

A szabály következménye, hogy a létező adatszolgáltatók egy része nem jelenhet meg az adataival. Előfordulhat torzítás is az ilyen elrejtett adatokat alkalmazó idősoros elemzésekben. Van arra példa, hogy néhány évig rejtett cellák voltak a táblában, majd a megfigyelt cégek száma meghaladta a bizalmas kezelés küszöbszintjét, de a korábbi időszakokban az ehhez tartozó rejtett mutatókat nem publikálhatták.

Ott is előírható az érzékeny adatcella elnyomása, ahol a két legnagyobb adatszolgáltató részesedése meghaladja az előírt („P”) küszöbszintet, például a megfigyelt beruházási érték vagy a foglalkoztatottak számának kétharmadát egy adott ágazatban, földrajzi térségben vagy demográfiai csoportban. Az egyes keresztáblák adatvédelmére évenként előírt küszöbszint („P”) a cellák tartalmától függően akár változhat is. Emiatt az időszakonként kiadott táblasorozatban előfordulhat nem konzisztens elrejtés is.

A hivatalos tájékoztatás tábláinak másodlagos adatvédelmi vizsgálatait programozva végzik. Az eljárás elrejtí az adatbázisban megjelölt védett mezőket, például a szervezetek kis száma, illetve a küszöbszinttel meghatározott dominancia esetén. A szintetikus adat ennek megfelelően úgy változhat, hogy ahol előfordul védett adat, ott átszámítják, illetve összevonják (*secondary suppressions*) a ke-

reszttábla más mezőit is. Az Egyesült Államok hivatalos közléseinek statisztikai tábláiban nem lehet azonosítani, hogy az elrejtés az elsődleges vagy az említett (átszámításos) másodlagos eljárás eredménye.

Az adatbázis szervezetsorosan tartalmazza a cégek alakulásának (entrants), megszűnésének és tárgyévig folytatott működésének (continuers) demográfiai adatait. A közlési táblák érzékeny cellái nem tartalmazhatnak bizalmas adatot az egyes tárgyévekben. A következő tábla példaként bemutatja az adatvédelem hatásait.

Table 1. Suppressions in establishment-level BDS

Type	Number of cells	Suppressions (%)		
		Any	Job creation by entrants	Job creation by continuers
Age	337	0.3	0.3	0.3
Age-Initial Size	3033	18.5	14.2	14.2
Age-SIC	3033	3	2.9	2.9
Age-State	19023	3.3	3.2	3.2
Age-Size	3033	26.9	16.1	16.1
All	36	0	0	0
Initial Size	324	0.3	0	0
Initial Size-SIC	2916	19.8	6.5	6.8
Initial Size-State	18357	26.8	11.2	11.6
SIC	324	0	0	0
State	1836	0	0	0
Size	324	0.3	0	0
Size-SIC	2915	28.1	11.6	12.3
Size-State	18358	31.7	14.5	15

Intézményi szintű elnyomott adatok a (BDS) cégregiszterben

A példában említett változók az érzékeny cellákban a következők: a működés időtartama (age) a kezdőévtől, a cég méretkategóriája (size), a főtevékenység gazdasági szakágazata (SIC), a székhely szövetségi állama (state). A vállalatok demográfiai mutatója eszerint változtatás nélkül közölhető minden ágazatra (SIC=324-féle). A program szerint rejtenek, elnyomnak több bontást, például az eredeti méreteket ágazat szerint (a 2 916 cella egyötödét), illetve az Egyesült Államok szövetségi államai szerinti bontást (a 18 357 cella több mint egynegyedét).

TÁRGYSZAVAK: adatvédelem, módszertan, vállalatdemográfia, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

86/2016

A környezeti beszámolás és a vállalat „zöld” tervezése közötti kapcsolatok

Jui-Che Tu – Hsieh-Shan Huang: Analysis on the relationship between green accounting and green design for enterprises

Sustainability, 2015. 7. sz. 6264–6277. p.

URL: <http://www.mdpi.com/2071-1050/7/5/6264/pdf>
DOI: 10.3390/su7056264

Tudatosodik a vállalatok körében a globális környezet romlásának folyamata. A nemzetközi és a nemzeti programokhoz csatlakozás viszont nem általános, ehhez erkölcsi megfontolás, önkéntes kötelezettségvállalás szükséges. Vannak olyan gazdasági ösztönzők, valamint jogi korlátozások, amelyekkel erősíthető a vállalkozók részvételi szándéka a „zöld” programokban.

Az Európai Unióban, az Egyesült Államokban és más fejlett országokban megjelentek a környezeti beszámolás irányelvei (*environmental accounting guidelines*). Jogi előírás is kötelezi a nagyobb gazdasági társaságokat, hogy éves beszámolóik részeként tájékoztatást adjanak a környezettel kapcsolatos tevékenységeikről. Nyilvános információ például a termelési folyamatok auditált környezeti terhelése, a korszerűsítés eredményeként bevezetett tiszta technológia stb.

A vállalat kibocsátott termékeinek műszaki fejlesztési folyamatában előnyös az ún. „zöld” tervezés. Ennek célja, hogy a gyártó cég csökkentse a környezet terhelését, az energiafelhasználást vagy a károsanyag-kibocsátást a termékének felhasználási szakaszában, majd a selejtezést követően. A „zöld” tervezés elősegítheti a természeti erőforrások kímélését is, például a hulladék anyagainak újrahasznosításával. Angol nyelven három R (*Reduce, Recycle, Reuse*) fejezi ki a „zöld” tervezés lényegét. A termeléshez kevesebb erőforrás szükséges, a hulladék anyagát ismételten használhatják, esetleg új, ismételt hasznosítást tesznek lehetővé.

A programok keretében a vállalat sokféle intézkedése valósítható meg a környezeti felelősség érvényesítésével. Erősödő az ösztönzés a fejlett gazdaságokban, ahol a vállalat rendszeresen jelenti és hitelesíti a környezetvédelem jogszabály szerinti helyi programjainak eredményeit.

A jogszabályok a társadalom egészét korábban terhelő környezeti ráfordítások növekvő részét a vállalati termelési költségekbe tették át. Ilyen például a fosszilis energiahordozók növekvő beszerzési ára, adóterhe. A vállalat fejlesztéseit ösztönzik, támogatják, ha az a tiszta termelést valósítja meg, például a korábbi károsanyag-kibocsátást minimálisra csökkentve.

A „zöld” tervezés fontos intézkedése a termelési folyamat és a csomagolás újratervezése, a természeti erőforrások korábbanál kisebb mértékű fel-

használása érdekében. A vállalat fejlesztéseinek fontos új követelménye, hogy a termelőeszköz, a kibocsátott részegység, a végső felhasználású termék vagy szolgáltatás a környezet csökkenő terhelésével legyen használható. Ajánlások ismertek, amelyek alapján a vállalat a környezet terhelését a termékei teljes élettartamára elemzi. A gyártó ezáltal tudatosabban vizsgálja az optimális környezeti változatot, a nyersanyag kitermelésétől a használatból kivont tárgyhulladékainak kezeléséig.

A beszámolókhöz tartozó mérések alapja a „zöld” tervezés eredményeként elért állapot összehasonlítása a korábbi mutatókkal. Néhány alapelv a környezeti programok méréseihez:

- az erőforrások mennyisége kisebb lesz egységnyi termékre számítva;
- a termék tervezői mérséklék, megelőzik a környezet szennyezését, terhelését;
- a termelési folyamat tisztább, kevesebb a hulladék, csökken az energia-, illetve a vízfogyasztás;
- a tervező mérsékli a termelési folyamatok korábbi káros környezeti hatásait, kockázatait;
- a vállalat egészének környezeti teljesítménye (az auditált mutatók alapján) kedvezőbb, mint az előző időszakban;
- javul a vállalat termelésének hatékonysága, előnyös, ha a tervezett idő alatt megtérülnek a környezeti program miatti többletráfordítások.

A gazdasági és a környezeti hatékonyság egyidejű javulása a vállalat innovációi révén érhető el, a fejlődés két időszak adatait összehasonlítva elemezhető. Az elemzések alapján értékelhetik, hogy milyen javulást ért el a vállalat a vizsgált környezeti tényezőkben. Ehhez az adatokat a vállalatok hitelesített környezeti beszámolóit szolgáltatják. Az adatokból megállapíthatók például a megvalósult „zöld” tervezések fontosabb eredményei egyrészt a vizsgált szervezetben, másrészt a közvetlen földrajzi környezetében. Lényeges vizsgálati szempont a tiszta termelési technológiák alkalmazásának helyzete, összevetve a kor (nemzetközi) fejlett színvonalával.

TÁRGYSZAVAK: vállalat környezeti beszámolója, „zöld” tervezés, szakpolitikai ösztönzések, tiszta technológia

NÁDUDVARI ZOLTÁN

87/2016

A munkaerő egységköltségének reálértéke az euróövezet országaiban, a hajtóerők és a csoportok

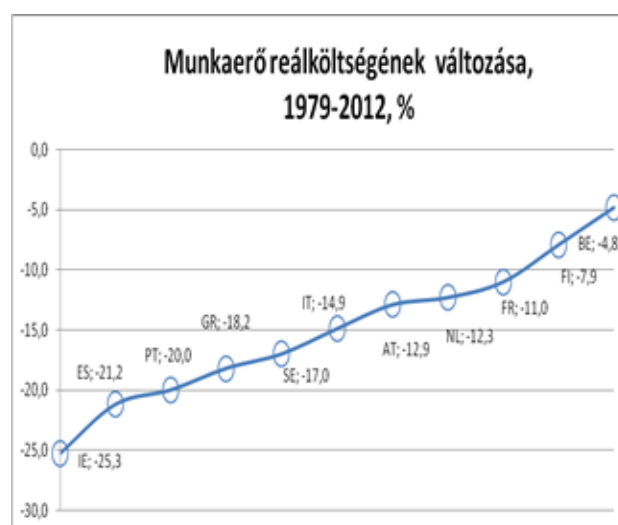
Javier Ordóñez – Hector Sala – José I. Silva: Real unit labour costs in Eurozone countries. Drivers and clusters

Universitat Jaume I Economics Department, Working Papers, 2015/09. 1–35. p.

URL: http://www.doctreballeco.uji.es/wpficheros/Ordóñez_et_al_09_2015.pdf

A nemzetközi összehasonlítás a munkaerő egységköltségének reálértékére (*real unit labour costs (RULCs)*) ható fontosabb tényezőket vizsgálta, ilyen elsősorban az alkalmazott technológia fejlettsége, valamint a számított tőkeintenzitás. Az egységköltség reálértékének csökkenése különösen gyors volt az 1979 és 2012 közötti időszakban az öt periféria országban, az ún. PIIGS csoportban. Ide tartozik Portugália (PT), Írország (IE), Olaszország (IT), Görögország (GR) és Spanyolország (ES).

A hivatalos munkaügyi és termelékenységi adatok alapján összehasonlítható a munkaerő egységköltségének alakulása az EU északi tagállamaival, ezek Ausztria (AT), Belgium (BE), Finnország (FI), Franciaország (FR), Hollandia (NL) és Svédország (SE).¹ Itt nem vették figyelembe Németország adatait, mert a szövetségi statisztikák csak a nyugat-német tartományokra vonatkoztak a nyolcvanas években.



A négy dél-európai ország (ES, PT, GR, IT) technológiai fejlődése visszafogott volt nemzetközi

¹ Az országok adatainak forrása: EU AMECO adatbázis: http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/ameco/explanatory_note_en.htm

összehasonlításban, csak Írország (IE) tartott lépést az északiakkal. Feltételezhető, hogy a dél-európai térségben a tőkeintenzitás gyors növekedése magyarázza a kedvezőbb gazdasági hatékonyságot, illetve a javuló nemzetközi versenyképességet a munkaerő egységköltsége csökkenésének megfelelően.

Az EU és az euróövezet vizsgált tizenegy tagállamában 5–25%-kal csökkent a munkaerő egységköltsége reálértéken 1979 és 2012 között. A periféria felzárkózása megakadt a válság éveiben. Az erősödő piaci verseny kikényszerítette a termelési költségek csökkenő tendenciáját, így alkalmazkodhattak például a globális termelési láncok szerepéhez, továbbá a mélyülő európai integráció egyre szélesedő kínálatához. A költségcsökkenés mértéke a francia, a finn és a belga gazdaságban lényegesen kisebb, mint a PIIGS csoportban.

Az elemzés szerinti fejlődési pályák:

- a mediterrán országok (ES, GR, IT, PT) a megnövelt tőkeintenzitás révén erőteljesen csökkentették az élőmunka egységköltségének reálértékét;
- a fejlettebb gazdaságok (BE, FI, IE, NL) főként a technológiai fejlődéssel növelték a nemzetközi versenyképességet;
- az említett mindkét tényezőnek közel azonos a magyarázó ereje az osztrák és a francia gazdaságban, növekedett a tőkeintenzitás és fejlesztették a technológiát.

A megállapításokhoz azt is figyelembe kell venni, hogy eltérő az euróövezet tizenegy vizsgált országának a mérete, ágazati szerkezete, és a gazdasági fejlettsége.

TÁRGYSZAVAK: munkaerőköltség, vállalkozások, technológiai fejlődés, tőkeintenzitás, Európa

NÁDUDVARI ZOLTÁN

88/2016

A minimálbér bevezetésének hatása a termelékenységre

Rebecca Riley – Chiara Rosazza Bondibene: Raising the standard: minimum wages and firm productivity

NIESR Discussion Paper, 2015. május, 449. sz. 1–36. p.
URL: <http://www.niesr.ac.uk/sites/default/files/publications/Minimum%20wages%20and%20firm%20productivity%20NIESR%20DP%20449.pdf>

A tanulmány elsődlegesen azt vizsgálja, hogy az Egyesült Királyságban a minimálbér bevezetése a munkaerőpiacon milyen hatást ért el a vállalatok termelékenysége alakulásában. A szerzőpáros kutatási eredményei szerint a minimálbér bevezetése, valamint a termelékenység alakulása között egyértelmű összefüggés van, amely az alacsony jövedelmet biztosító cégek esetében érhető tetten. Az Egyesült Királyságban 1999-ben vezették be a nemzeti minimálbért, majd a 2000-es évektől fokozatosan emelték, felülmúlva az átlagkeresetek szintjének emelkedését.

Általános vélekedés szerint a minimálbér bevezetése együtt jár a munkaerő-kereslet csökkenésével, a szakirodalomban azonban a mai napig vitatják ezt. Az Egyesült Királyság esetében számos tanulmány foglalkozott a minimálbér bevezetésének foglalkoztatásra gyakorolt hatásaival, amely bizonyította, hogy a bevezetést követően a munkaerő-kereslet nagyjából változatlan maradt, visszaesés nem mutatható ki. A minimálbér bevezetése előtti időszakot vizsgálva azonban nem látható ilyen tendencia, vagyis az alacsony jövedelmet nyújtó cégek termelékenysége alapvetően nincs összefüggésben a relatív munkaerőköltség alakulásával.

Számos tényező alátámasztja, hogy a minimálbér bevezetése növelheti a termelékenységet, beleértve a teljes tényező termelékenységet (total factor productivity) is. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a munkaerőköltség emelkedése mellett a munkáltató még tőkeigényesebb termelési formák felé mozdulhat el a termelésben, és végrehajthat olyan szervezeti változásokat, amelyek növelik a hatékonyságot. A munkavállalók pedig magasabb bért kapnak, amely mérsékli a munkaerő fluktuációját.

A cikkben publikált kutatás során vállalati szintű adatokat elemeztek a szerzők a teljes piaci szektor figyelembe vételével. A vizsgálatba bevont vállalatok esetében vizsgálták a bevezetés előtti (1990-es évek közepe) és az azt követő időszak adatait (bevezetést követő évek: 1999 és 2002 között, továbbá 2003-tól 2006-ig), illetve a gazdasági válságot követő időszakot (2009 és 2012 között). A vállalatokat két csoportba sorolták, az egyik csoportba kerültek az alacsonyabb jövedelmet nyújtó cégeket, amelyeket értelemszerűen jobban érintett (az átlagos bérszintet jobban befolyásolta) a minimálbér bevezetése, mint a másik csoportot alkotó cégeket, amely kontrollcsoportként működött.

A kutatáshoz alapvetően két adatbázis vállalati szintű adatait használták. Elsődleges adatforrásként az Egyesült Királyság regisztrált vállalkozásainak pénzügyi adatait nyilvántartó Financial Analysis Made Easy (FAME) adatait vették alapul, amely a Bureau van Dijk cég kereskedelmi adatbázisának adatait használja. A másik adatbázis az üzleti szektor intézményi szintű adatfelvételének adatait tartalmazó Annual Respondents Database (ARD) volt, amely az üzleti szektor intézményi szintű adataiért felelős, emellett figyelembe vették a Nemzeti Statisztikai Hivatal nemzeti számlákhoz kapcsolódó becsléseit, valamint a Workplace Employment Relations Study (WERS) és az Annual Survey of Hours and Earnings (ASHE) kereseti adatait.

A vállalatok két csoportját (érintett és kontroll csoport) tovább tagolták az éves átlagkeresetek alapján. Három küszöbértéket határoztak meg: 10 000, 12 000, 14 000 font/év, az összefüggések elemzéséhez pedig kétféle regresszió számítást alkalmaztak (OLS regression, robust regression). A regressziós vizsgálat során a munkaerőköltség, a munkaerő termelékenysége, a foglalkoztatás, a tőke–munka aránya, valamint a teljes tényező termelékenység mutatói alapján vizsgálták, hogy melyik tényezőre van hatással a minimálbér bevezetése, valamint szintjének emelése az egyes időszakokban. A kutatási eredmények alapján e tényezők közül a termelékenység, valamint a munkaerőköltség tekintetében látszott egyértelmű összefüggés az alacsony jövedelmet nyújtó cégek esetében, míg a kontroll csoportként vizsgált cégeknél a regressziós vizsgálat ezt nem mutatta ki, az átlagkeresetek a 2000-es évek közepétől ettől függetlenül is növekedtek. Az átlagkeresetek növekedése azonban az érintett cégek esetében a gazdasági válság idején és az azt követő években is megfigyelhető volt, annak ellenére, hogy a munkavállalók többségét ez az időszak kedvezőtlenül érintette, hiszen általánosságban a bérek befagyasztása vagy a bérek csökkenése volt inkább jellemző. Az alacsonyabb jövedelmet nyújtó cégeknél a munkaerőköltség növekedése pedig együtt járt a termelékenység emelkedésével. Fontos továbbá kiemelni, hogy a termelés hatékonyságának változását a vállalkozások esetében nem a létszámleépítés okozta, hanem a minimálbér bevezetésével párhuzamosan történt szervezeti átalakítások (például a munkavállalókkal szemben támasztott követelmények szigorítása, a menedzsment javítása), a képzési lehetőségek bővítése, valamint a hatékonyabb bére-

zés kialakítása (például a teljesítménybérezés bevezetése) járult ehhez hozzá.

A regressziós elemzés nem tért ki arra, hogy a minimálbér bevezetésének következtében a termelékenység növekedésében mekkora szerepet játszott a ledolgozott munkaórák átlagos számának alakulása, valamint az egyes vállalatok árpolitikájának változása. A munkaórák számának tekintetében az egyes kutatások eltérő eredményre jutottak, több szakember állítása szerint a minimálbér bevezetése a rész-munkaidős foglalkoztatás arányának csökkenését, ezzel párhuzamosan a teljes munkaidős foglalkoztatás súlyának emelkedését okozta, mások ezt cáfolják, illetve egyes kutatók szerint nem mutatható ki egyértelmű összefüggés ebben a kérdésben. Érdeemes lenne ezen kérdéskört is többféle módszer alapján további vizsgálatnak alávetni.

A tanulmány ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a minimálbérrel kapcsolatos terület egyelőre alulkutatott, többféle módszer alkalmazásával, több tényező komplex vizsgálatára lenne szükség ahhoz, hogy a minimálbér bevezetésével járó munkaerő-piaci hatások egyértelműen azonosíthatóak legyenek.

TÁRGYSZAVAK: minimálbér, munkaerőköltség, vállalati magatartás, termelékenység

SZUROMI ORSOLYA

89/2016

A mezőgazdasági és szabadidős célú földhasználat gazdasági és jogi problémái Ukrajnában

Hanna Shevchenko – Volodymyr Pakhomov – Mykola Petrushenko: Economic and legal issues of rural and recreational land use in Ukraine *Economic Annals*, 2016. 1–2. sz. 54–58. p.

URL: <http://soskin.info/userfiles/file/Economic-Annals-pdf/DOI/ea-V156-0012.pdf>

DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V156-0012>

A földhasználat problémájának rendezése kulcsfontosságú feladat Ukrajna fenntartható fejlődése érdekében – a megfelelő reformok, a makro- és mikrogazdasági rendszer szerkezetének és a nemzetgazdaság ipari és területi aspektusainak összehangolásával.

Az országban a mezőgazdasági földek piacának elsődleges jellemzője a bérleti viszony, illetve a földvásárlási moratórium letelte után a tulajdonosi viszony.

A szerzők célja, hogy vizsgálják az ukrán gazdasági és jogi szabályozás problémáit a mezőgazdasági és rekreációs célú földhasználatot illetően.

Az ukrán földtörvény 19. bekezdése a földterületeket különböző kategóriákba sorolja használatuk célja szerint:

- mezőgazdasági terület,
- lakóterület,
- természetvédelmi terület,
- egészségfejlesztési célú földterület,
- szabadidős terület,
- történelmi vagy kulturális szempontból jelentős terület,
- erdőterület,
- vízkészlet,
- ipari terület.

Az ukrán földreform következményeként a földterületek tulajdonosi szerkezete jelentősen változott, jelenleg a földek több mint 50%-a magántulajdonban van.

A mezőgazdasági területeket (szántóföld, élő növények, rétek, legelők, ugarok) kiutalják mezőgazdasági termelés, mezőgazdasági kutatás, képzési tevékenység céljaira, ipari célokra, beleértve a mezőgazdasági nagykereskedelmi piacok ipari infrastruktúráját is.

A mezőgazdasági területek tulajdon- és használati jogának alanya lehet: az állampolgár, illetve mezőgazdasági vagy nem mezőgazdasági vállalkozás (kizárólag akkor, ha mezőgazdasági termelést folytat a területen).

A törvény a jogi személyeknek különböző formákban biztosítja a tulajdonszerzést:

- törvény szabályozza a földhasználatot és a szervezeti feltételeket,
- szabályozó hatásúak az adóztatás és az állami támogatás jogszabályai, elősegítik az előnyös befektetési környezet létrejöttét a mezőgazdaság, az idegenforgalom és a szabadidős tevékenységek területén – a fenntartható fejlődés elveinek betartásával.

A hatóságok, önkormányzatok, érdekelt vállalkozások számára az állami földkataszter biztosítja a szükséges információkat. A földkataszter az alábbi adatokat tartalmazza:

- az ingatlanok szabályozását, értékelését,
- a föld osztályba sorolását,
- mennyiségi és minőségi jellemzőit, illetve
- a földtulajdonos és a földbérlő adatait, azok változásait.

A kataszter adataiból számítják ki a területre eső földadót. A mezőgazdasági területek hektáronkénti adójának mértéke függ a terület típusától is (normatív gazdasági/pénzügyi érték százaléka)

- 0,1% szántóföldek, rétek, legelők esetében,
- 0,03% élő növények esetében

Az egyszerűsített adózási rendszer lényege a rögzített mezőgazdasági adó. Ide azon mezőgazdasági termékeket gyártó kisvállalkozások, termelők tartoznak, akik saját termelésű mezőgazdasági termékeiket értékesítik, és a megelőző adóév bevételét legfeljebb 50%-kal haladta meg.

A terület bérlésénél az adóalany lehet a terület tulajdonosa, de a bérlője is az adózási időszakban. Ugyanakkor a rendelet nem határozza meg a föld (beleértve a használati jogot is) regisztrációját. Ilyen körülmények között a területek nem megfelelő nyilvántartása, a nem megfelelő állami regisztráció, a szabálytalan bérlési szerződések nem elegendőek ahhoz, hogy a területet mezőgazdasági termelésre használó igénybe vegye a rögzített mezőgazdasági adó fizetését.

A mezőgazdasági területen működő nemzetközi vállalatok arra utalnak, hogy a mezőgazdasági termelés jelenleg működő támogatási rendszere hiányos. Az IMF képviselői számára is lényeges az áfarendszer működésének mechanizmusa Ukrajnában.

Az European Business Association és más szervezetek előterjesztésében küszöbszintként a legalább 10 000 hektáron gazdálkodó, és évi ötvenmillió hrivnya forgalmat meghaladó mezőgazdasági vállalkozások szerepelnek.

A legtöbb ukrán szakértő meg van győződve róla, hogy a következő új fogalmi megközelítésekre van szükség a változásokhoz:

- a mezőgazdasági üzletágot érintő adórendszer fejlesztése, mint az agráripari ágazat különböző adózási alrendszerének komponense
- a termelők, a feldolgozók és az értékesítők közötti integráció fejlesztésének támogatása
- különleges adózás alkalmazása a falvakban tevékenykedő mezőgazdasági vállalkozások számára
- adókedvezmény a mezőgazdasági vállalkozások számára, ezzel ösztönözve azok részvételét a mezőgazdasági fejlesztésekben
- a stabilitás és a közös megközelítés elvének végrehajtása a mezőgazdasági adó rendszerében
- az adószámítás és adófizetés rendszerének egyszerűsítése.

A rekreációs célú és mezőgazdasági területek együttműködésének eredménye Ukrajnában a falusi turizmus, az idegenforgalom fejlődése.

Az állami támogatás jogi keretei kétségtelenül javítják a falusi zöld turizmus és a rekreációs tevékenységek kapcsolatát. Ez a felismerés fontos szerepet játszik az ágazati munkahelyteremtésben, az életszínvonal javításában, a vidéki lakosság támogatásában.

A szerzők kutatásának meghatározó tényezője a legális földhasználók és a velük kapcsolatos mezőgazdasági vállalkozások gazdasági aktivitása.

TÁRGYSZAVAK: földtulajdon, ökoturizmus, adóztatás, szabadidő, földhasználat, mezőgazdasági terület, adórendszer, Ukrajna

CSEH GABRIELLA

90/2016

A tudás mint a versenyelőny tényezője: kutatások Ukrajnában

Sergii Illiashenko – Yevhenii Rot-Sierov: Knowledge as a factor of competitive advantages: prospects for Ukraine

Economic Annals, 2016. 1–2. sz. 49–53. p.

URL: <http://soskin.info/userfiles/file/Economic-Annals-pdf/DOI/ea-V156-0011.pdf>

DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V156-001>

A tudástőke javítja a szervezet versenyképességét, ez a szellemi erőforrás egyben lehetőséget teremt a szervezet ismereteinek gyarapítására is (lásd 1. ábra).

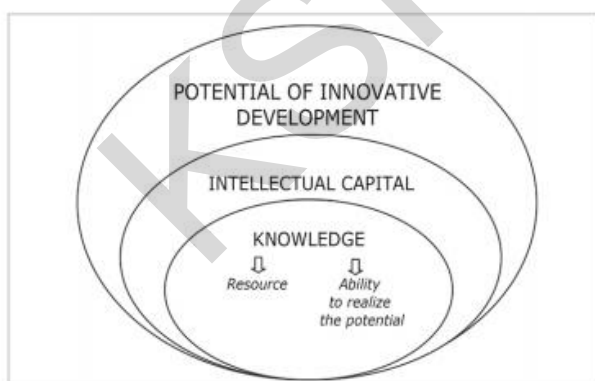


Fig. 1: Place of knowledge in intellectual capital and innovative potential of the company

1. ábra: A tudás helye a szervezet szellemi tőkéjében és innovációs potenciáljában

Szakirodalmi források szerint a „tudás” alapja a szervezet immateriális eszköze, más megnevezéssel olyan humántőke, amely tartalmazza a szellemi tulajdont, és az infrastruktúra vagyonának egy ré-

szét. A jelenben a tudás a szervezet erőforrása (resource), ez teszi képessé a kedvező lehetőségek megvalósítására.

Az 1. ábra magjaként meghatározott fogalom a szervezet által birtokolt tudás (knowledge), ennél átfogóbb a szellemi tőke (intellectual capital), amely megalapozza az innovációs fejlesztés potenciálját (potential of innovative development). A jövő piaci folyamatos kutatást igényelnek, ehhez összekapcsolják a kivitelezéshez szükséges eszközöket, szellemi erőforrásokat, és időben hozzák meg a belső és a külső innovációs folyamat döntéseit.

A tanulmány Ukrajna helyzetét értékeli a szellemi tőke, valamint az innováció nemzetközi rangsorában, amely összefügg a gazdasági fejlettséggel is. Értékeli a nemzetgazdaság erősségeit és gyengeségeit, ahogy a szellemi tőke elemei befolyásolják a gazdasági növekedés kilátásait.

A fejlett országok gazdasági növekedését segítette elő az utóbbi időszakban az információk és a tudás felhasználásával kialakított új termékek, termelési technológiák sora, valamint a korszerű vezetés és a marketing. Előnyt jelentenek a tudásra alapozott jobb minőségű, innovatív megoldások, szemléletmódok. Az 1. ábra a szervezetben történő innovatív fejlesztések, a szellemi tőke és a tudás potenciális értékét mutatja.

Alapesetben a szellemi tőke három összetevője:

- humán tőke, amely magában foglalja a tudást, a munkakultúrát, a személyes tapasztalatot, a kreativitást és a know-how-t
- a szervezeti összetevő, amely képviseli a szabadságokat, licenceket, védjegyeket, vállalati kultúrát, szervezeti struktúrát, stb.
- a szervezet ügyfélkapcsolata, ezen belül a beszállító, a vásárló és a pénzügyi intézmény innovációs szerepe.

A tudás a hatékony munkavégzés képességében mutatkozik meg. Aki az igényelt kreatív tevékenységet végzi a tudásával, olyan lényeges eszközt birtokol, mint amilyen a korszerű technológia vagy szolgáltatás a gyártási folyamatban.

A tudást is tartalmazó szellemi tőke vállalati/szervezeti összetevő, ide értve például a szabadságokat, licenceket, amelyek a szellemi tevékenység dokumentált és formalizált eredményei. A szakirodalom szerint a tudás az egyetlen versenyelőny az ingatag, változékony körülmények között.

A következő időszakok a tudástőke gazdasági hatásait elemzik a kiadott nemzetközi adatok alapján.

A világkereskedelemben a szolgáltatások 2014. évi forgalmából legalább 30% az információ és a kommunikáció részesedése (2. ábra).

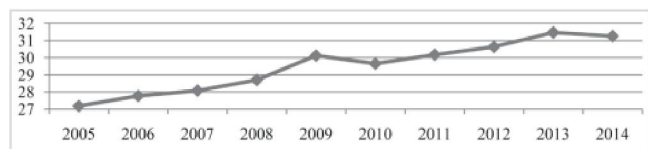


Fig. 2: Part of providing information and communication services in the total volume of service in the world, %

2. ábra: Az információ- és kommunikációs szolgáltatás részesedése a világ összes szolgáltatásából százalékban

A csúcstechnika termékeinek exportja az ezredforduló éveitől kétszeresére, a világ országaiban összesen legalább kétmilliárd USD értékre nőtt (3. ábra).

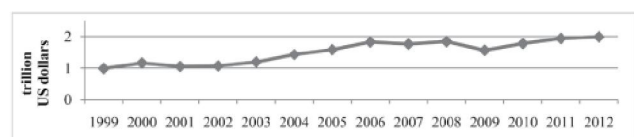


Fig. 3: Exports of high technological products in the world, US dollars

3. ábra: A világ high-tech termékeinek exportja USA dollárban

Az előbbi gyors fejlődés egyik hajtóereje a szabadalmak hasznosítása, a bejelentett találmányok száma (millió egységben) a 4. ábra szerint alakult a világ országaiban.

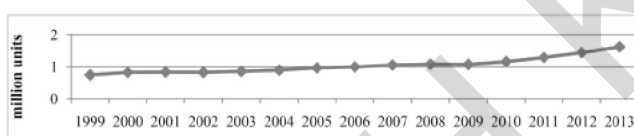


Fig. 4: Number of applications for patents in the world, million units

4. ábra: A szabadalmi kérvényt benyújtók száma a világon

Gyorsan nőtt – erre is alapozva – a szellemi tulajdon révén elért összes bevétel, 2013-ban ennek értéke mintegy 250 milliárd USD (az ezredfordulón a világ országaiban 150 milliárd USD) volt. (5. ábra, ezermilliárd USD).

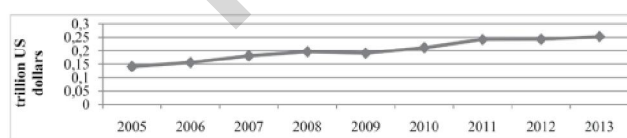


Fig. 5: Revenues from the use of intellectual property in the world, US dollars

5. ábra: A szellemi tulajdon használatából befolyó adó összege a világon, USA dollárban

Az utóbbi tíz évben a 6. ábra szerint alakult a világ országaiban a weboldalak száma (2014-ben közel egymilliárd). Az internetet használók száma háromszorosára (2014-ben mintegy hárommilliárdra) nőtt.

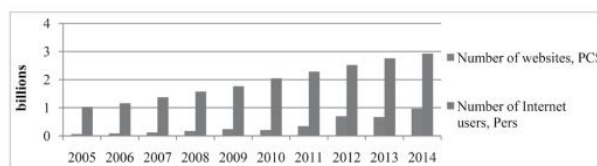


Fig. 6: Number of websites and Internet users in the world

6. ábra: Weboldalak és internet felhasználók száma a világon

Az ukrán gazdaság fejlődésében is növekvő szerepe van a tudástőkének, a globális versenyképesség egyik kulcstényezője az innovációs potenciál növelése. A tanulmány Ukrajna helyzetét értékeli a tudástőke birtoklásban, a nemzetközi innovációs versenyben.

A WIPO (World Intellectual Property Organisation) értékelt az országok rangsorát a tudás és innováció lényeges tényezői szerint, amelyben Ukrajna kedvező helyezést ért el többek között

- a felsőfokú képzésbe beiratkozottak számában (13.)
- a tudás létrehozásában (14.)
- az innovációk hatékonysági indikátorában (innovation efficiency ratio) (15.)
- az oktatás ráfordításainak a GDP-hez mért arányában (18.)
- a természettudományi és mérnöki képesítéssel rendelkezők számában (20.)
- a tudásra alapozott munkahelyeken foglalkoztatottak számában (39.)

Viszonylag kedvezőtlen Ukrajna helyezése a nemzetközi mezőnyben a következő indikátorok szerint:

- az idézésre alkalmas szakirodalom (H) indexe (43.)
- felsőoktatási intézmények közül a három vezető átlagos helyezése a világ „QS” rangsorában (46.)
- a csúcstechnológia (high- & medium-high-tech) aránya a termelésben (46.)
- a számítógépes szoftverek ráfordításainak aránya GDP-ben (47.)
- a 2012. évi KEI (Knowledge Economy Index) (56.)
- a 2014. évi GDP (59.)
- a „Global Innovation Index” szerint (64.)
- a csúcstechnológia importjának értékaránya re-import nélkül (74.)
- a „Human Development Index” (HDI) szerint (81.)
- a tudás „felszívása” (knowledge absorption, 88.)
- az infokommunikációs technológiák alkalmazása (89.)

Ezek a rangsorok arra utalnak, hogy Ukrajna gazdasági és innovációs teljesítménye nemzetközi

összehasonlításban a mezőny leszakadt részén van. A szerzők Ukrajna pozícióit az előbbi rangsorok alapján kialakított négy fejlettségi kategóriában elemzik, különös tekintettel az innovációk lehetőségeire, a tudástőkére alapozva.

A tudás képessé teszi a gazdaság szereplőit, hogy eredményesen növeljék az innováció szintjét a vállalkozásban, amely pedig a gazdaság minden szintjén befolyásolja az innovációs szintet. Nyilvánvaló tehát, hogy a tudás növekvő használata biztosítani tudja a szervezetek növekvő hatékonyságát és jövedelmezőségét.

A tanulmány következtetése, hogy az innováció társadalmi háttere lényeges, ez biztosítja a nemzetgazdaság modernizálását. Az ismeretek, a szellemi tőke és az innováció révén egyre több high-tech termék hozható létre magas hozzáadott értékkel. Igazolt a kölcsönhatás az innovációs termékek értékesítése és a hozzáadott érték között, ezzel a szervezetek profitja is növelhető. Ahol elavultak a termelési technológiák, ott a termelők fokozatos piaci pozícióvesztéssel számolhatnak.

Az ukrán innovációk lassulása összefügg azzal, hogy 2014–2015-ben csökkent a GDP (2014: 177,8 Mrd USD. 2015:130,7 Mrd USD), a politikai stabilitás nemzetközi rangsorában pedig a korábbi 77. helyről a 110. helyre esett vissza az ország. A beruházás kedvező feltételeinek rangsorában Ukrajna korábban a 127. volt, jelenleg csak a 136.

TÁRGYSZAVAK: szellemi tőke, tudásgazdaság, tudás, innovatív fejlesztési potenciál, innovatív fejlődési modell, versenyelőny, Ukrajna

CSEH GABRIELLA

Általános kérdések

91/2016

A fenntartható fejlődés mutatói: a 2030-as Agenda utolsó hiányzó eleme

Heidi Worley: Sustainable Development Indicators: the last missing piece of the 2030 Agenda
Population Reference Bureau, 2016. március
URL: <http://www.prb.org/Publications/Articles/2016/sustainable-development-indicators.aspx>

A Fenntartható Fejlődési Célok (FFC) múlt évi elfogadása fontos mérföldkőnek számít az ENSZ tagállamai számára az emberek életének javítását és egy

egészséges bolygó megőrzését célzó törekvések lendületbe hozása szempontjából. Stefan Schweinfest, az ENSZ Statisztikai Főosztályának vezetője szerint a 2030-as fenntartható fejlődési agenda felépítésének „utolsó hiányzó eleme” a fejlődési mutatók olyan átfogó keretének elfogadása, amely az említett célok 2030-ig történő eléréséhez nyújt iránymutatást az országok számára.

A 17 cél és 169 rész cél programját 2015 szeptemberében fogadták el az ENSZ-tagállamok állam- és kormányfőinek csúcstalálkozóján, hatályuk pedig 2016. január 1-től 2030 végéig terjed. Az új célok a részben megvalósult, korábbi nyolc Millenniumi Fejlődési Cél és az ezeket részletező 21 rész cél helyébe léptek, amelyek fókuszában egyebek között a szegénység leküzdése és az egészségügy állt. Az FFC ezeken túllépve a fenntartható fejlődés gazdasági és környezeti vonatkozásaira is kiterjed.

Az ENSZ Statisztikai Bizottsága, valamint a fenntartható fejlődési célokra vonatkozó mutatók intézményközi és szakértői csoportja kidolgozta az indikátorok olyan keretrendszerét, amelynek segítségével mérhető lesz a globális célok irányába történő haladás mértéke, továbbá mind a megvalósulások, mind a hiányosságok értékelése. Az ENSZ Statisztikai Bizottságának márciusban tartott 47. ülésén a szakértők áttekintik a javasolt keretrendszert, és a tervek szerint júniusban felterjesztik elfogadásra az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsához és a Közgyűléshez. A munkák további részét országos szinten kell végezni, ahol a kormányoknak a sajátos körülményeiknek és adatgyűjtési lehetőségeiknek megfelelő indikátorokat kell kidolgozniuk. E mutatók a célok elérése és a fejlődés monitorozása szempontjából segíthetnek az adott ország prioritásainak megtalálásában, ám csak annyira, amennyire az alapul szolgáló adatgyűjtések minősége engedi. Számos szakértő szerint ugyanis sok ország nincs erre felkészülve. Az egészségügyet illetően például a WHO erőfeszítéseket tett az országok egészségügyi statisztikai adatgyűjtéseinek fejlesztésére, de ez csak lassan haladt, mert a kormányok vagy a donor szervezetek a népmozgalmi statisztikát és az ilyen adatgyűjtéseket nem tekintették prioritásnak, illetve a fejlesztési infrastruktúra részének. Ez most már változóban van, de kérdéses, hogy elég gyorsan-e az FFC 2030 szempontjából szükséges adatgyűjtések megvalósításához.

A mutatórendszer kidolgozása számos tanácskozás, konferencia és ötletbörze, azaz hosszabb konzultációs folyamat eredménye. Az előzetes, decemberi változat nagyobb számú (229) indikátorra tett javasla-

tot, amelyek többségéről azóta általános megegyezés született, a kisebb részét azonban tovább kellett vitatni és finomítani. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága elé már a mutatók végleges listája került. A rendszer középpontjában a globális mutatók állnak, de az országok közreműködésével ezeket regionális, országos és országon belüli mutatókkal kell kiegészíteni. Tematikus mutatók kidolgozására is sor kerül.

Az említett szakértői munkacsoport útmutatást és támogatást nyújt az adatok részletezéséhez, lehetőség szerint nem, kor, lakóhely (város vagy vidék), valamint más releváns jellemzők szerint, hogy a mutatók elkülönítsék a sérülékeny népességcsoportokat és az FFC által meghatározott egyéb tényezőket. A jelentéseket évente kell elkészíteni, az adatgyűjtések pedig a nemzeti statisztikai hivatalok feladatát képezik. 2016 őszén az ENSZ világforumot fog tartani a fenntartható fejlődés adatairól.

Az idén március 30. és április 1. között tartott mexikóvárosi utótálálkozóra a szakértői csoport a keretrendszer megvalósításának első lépéseként három szintet határozott meg az indikátorokkal kapcsolatban:

- Kidolgozott módszertan létezése és adatok széles körű rendelkezésre állása.
- A módszertan megvan, de az adatok hozzáférése problematikus.
- Még nem sikerült nemzetközileg is elfogadható módszertant kidolgozni.

Az ENSZ főtitkárának 2015 utáni fejlesztési tervekkel foglalkozó főtanácsadója elsősorban azért aggódik, mert jó alapadatok nélkül szinte lehetetlen a fejlődés monitorozása. Szerinte mintegy száz országban a legalapvetőbb adatok beszerzése is komoly nehézséget jelent a megfelelő népmozgalmi statisztikai rendszer híján. A Világbank becslése szerint például világméretben közel 230 millió öt éven aluli gyermek nem szerepel a nyilvántartásokban. Sőt, a Brookings Institution elemzése szerint sok ország nem tudja teljesíteni a nemzetközi normáknak megfelelő, tízévenkénti népszámlálásokat sem.

Indiában és más országokban viszont egyéb kihívásokkal kell szembenézni. Van adatgyűjtési rendszer, de problémát jelent a népesség nagysága. Egyes szakértők úgy vélik, hogy az FFC nagyrészt az indiai siker függvénye lesz, ahol a világnépességének csaknem 18%-a él. India már kifejezte kétségeit a mutatók monitorozásának képességével kapcsolatban, ugyanis az országnak már azért is küszködnie kellett, hogy az ötéves tervezési ciklusokhoz tartozó 25 alapvető mutatót monitorozni tudja. Egy

1,3 milliárd lakost számláló országban az adatgyűjtés hatalmas terhet jelent.

Vegyük például a nem fertőző betegségeket, összességükben a vezető halálokokat, amelyek egyúttal a legnagyobb terheket jelentik Indiában. Az FFC 3. pontja az egészségügy, a 3.4 jelű rész célja pedig: 2030-ig a megelőzés és kezelések révén harmadával kell csökkenteni a nem fertőző betegségek miatti korai halálozást, valamint javítani kell a mentális egészséget és jóllétet. E cél eléréséhez a javasolt mutatók:

- a szív- és érrendszer megbetegedéséből, rákbetegségből, cukorbetegségből vagy a krónikus légzőszervi betegségből eredő, 30 és 70 éves kor között bekövetkező halálozások valószínűsége;
- az öngyilkossági halálozási arány;
- a káros alkoholfogyasztás az ország szokásai alapján, egy naptári évben, tiszta alkohol liter/főre (15 évesek és idősebbek) átszámítva.

Indiának nincsenek megfelelő forrásai az ilyen mutatók mérésének monitorozásához. Nincsenek átfogó információs rendszerei a megbetegedési és halálozási adatok minden területről történő gyűjtéséhez, így csak modellszámításokat végeznek a nem fertőző betegségekkel összefüggő terhek megállapítására. India országos egészségügyi irányítási információs rendszere a kormányzati eszközökre korlátozódik. A nem fertőző betegségek prevalenciáját és kezelését célzó monitorozás programjait nyolc év elteltével is alig tudták elkezdni. Az egyes szövetségi államok kezdeményezései nem elegendőek az országos szintű erőfeszítések sikeréhez. Nincsenek ismert információk a kábítószer- és alkoholfogyasztással foglalkozó intézményekről sem. Egyszóval a fejlődés monitorozása valóban jelentős kihívást fog jelenteni India számára. Hatalmas adatrendszereket kell létrehozni, és a különféle ágazatok közötti együttműködés is növekvő emberi és pénzügyi erőforrásokat fog igényelni.

Az ENSZ Statisztikai Bizottságának ülésén mindezeket a kihívásokat meg kell vitatni, ideértve a statisztikai rendszer fejlesztésének finanszírozási problémáit, valamint az FFC megvalósításánál hasznosítható lehetőségeket, amelyeket az adatok forradalma nyújt. Napjainkban különféle szervezetek és programok foglalkoznak a statisztikai kapacitásfejlesztéssel és technikai segítségnyújtással, mint például a PARIS21¹ partnerprogram, amelynek célja a szegénység csökkentése és a kormányzati munka

¹ Partnership in Statistics for Development in the 21st Century

javítása a fejlődő országokban a statisztika és a megbízható adatok beépítése révén a döntéshozatali folyamatokba. Ezen a területen azonban még rengeteg tennivaló van.

TÁRGYSZAVAK: fenntartható fejlődés, mutatók, statisztikai kapacitásfejlesztés, fejlődő országok, ENSZ Statisztikai Bizottsága, India

RÓZSA GÁBOR

92/2016

A fenntartható fejlődés hálózatként kialakított célrendszere és az integrálás esélyei

David Le Blanc: Towards integration at last? The sustainable development goals as a network of targets

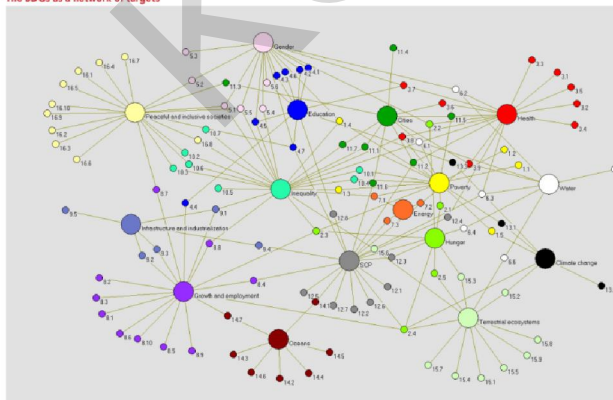
DESA Working Paper, 2015. 141. sz. 1–17. p.

URL: http://www.un.org/esa/desa/papers/2015/wp141_2015.pdf

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) a 2015 és 2030 közötti időszakra összeállított SDG (Sustainable Development Goals) célrendszere a fenntartható fejlődésre vonatkozik. A 2014-ben elfogadott célrendszer az eddigi MDG (Millennium Development Goals) ezredfordulós célokat követte.

Az SDG hierarchiája összetett hálózatként kezelhető, a részcélok feltételezik és erősítik egymást a fenntartható fejlődés egymáshoz kapcsolódó rész céljának elérésében. A szakpolitikák ennek alapján nemzetközi és nemzeti szinten egyaránt összehangolhatók, hiszen például az energiagazdálkodás (az ábra szerint narancssárga, 7.) szervesen kapcsolódik több kiemelt célrendszerhez.

Figure 1
The SDGs as a network of targets



1. ábra: Fenntartható fejlődési célok (SDG-k) mint célok hálózata

A vázolt komplex célrendszer a hálózatelemzés technikáival elemezhető. Egy éppen elemzett részrendszer szempontjai iránymutatók más részcélok

bemutatásában. Kiemelhetők azok az elemek, amelyek erősebben kapcsolódnak a vizsgált „saját” célokhoz.

A hálózatban sok olyan rész cél is van, amely gyengén hat (ha egyáltalán) az éppen vizsgált részrendszerre. Az ábra alján az „óceán” (barna, 14.) célrendszere például kellően „távol” van például az egészség megőrzésétől és nincs releváns kapcsolata például a szegénység leküzdésével.

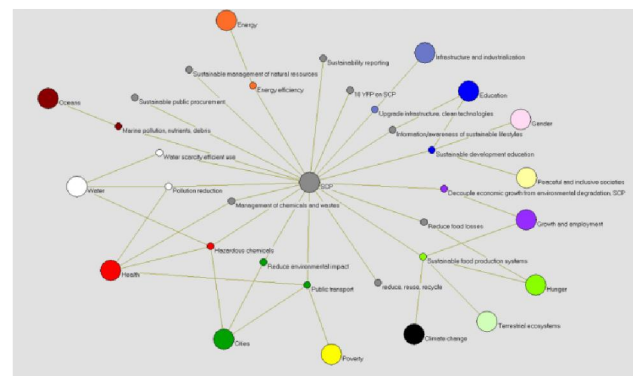
Az SDG teljes hálózatának része a békés, befo gadó társadalom (krémszín, 16.) célrendszere. Ez láthatóan kapcsolódik például a nemek szerinti (róz szaszín, 5.) célrendszerhez.

Szerteágazó kapcsolatok jellemzik az egészség megőrzés (vörös, 3.), a vízgazdálkodás (fehér, 6.) célrendszerét, amelyek igazolhatóan összefüggnek egymással, továbbá például a szegénység leküzdése (sárga, 1.), az éhezés (zöld, 2.), az egyenlőtlenség (türkiz, 10.), illetve a városok (sötétzöld, 11) egyes rész céljaival.

A hálózat része az oktatás (kék, 4.) és az ipari hátér, infrastruktúra (szürkés kék, 9.) célrendszere, amelyek a fenntartható fejlődés sok területének az alap feltételei. A gazdasági folyamatok középpontjában a fenntartható fogyasztás és felhasználás (SCF, szürke, 12.), valamint a növekedés és a foglalkoztatás (lila, 8.) céljai vannak. E részrendszereknek is szoros a kapcsolata például az energiagazdálkodás (narancssárga, 7.), a térségek ökoszisztémája (világoszöld, 2.) és a klíma változás mérséklésének (fekete, 13.) céljaival.

Az előző MDG célrendszer tételei az ezredforduló idején kevésbé voltak komplexek. Az SDG itt vázolt céljainak komplex hálózatát célszerű több lépésben elemezni és egymástól elhatárolni a valóban lényeges kapcsolatokat a fenntartható fejlődés gyakorlati feladatainak összeállításához, előkészítéséhez.

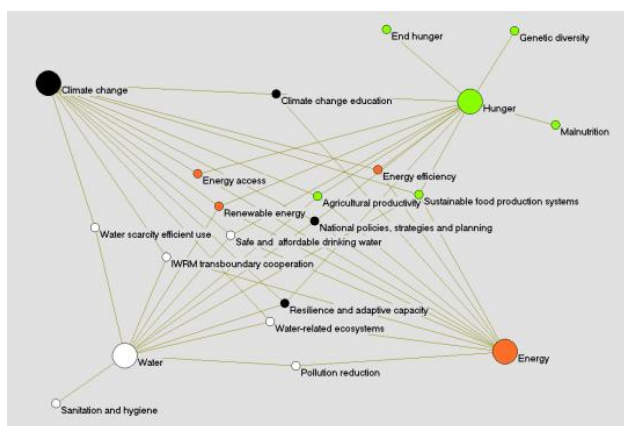
Kiemelve például a fenntartható fogyasztás és termelés (sustainable consumption and production – SCP) céljait, azok összefüggnek más célrendszerrel, a következő hálózatrész szerint.



2. ábra: Links among the goal 12 (SCP) and other goals

Az energiagazdálkodás és a vízgazdálkodás céljai kétségtelenül összefüggnek az anyagi javak fenntartható fogyasztásával, termelésével (SCF), azonban sok egyéb tennivaló is meghatározható a következő, hálózathoz megfelelő szoros kapcsolatokkal.

Az éhség (zöld) céljai például szervesen kapcsolódnak a víz (fehér) és klímaváltozás (fekete) céljaihoz. Az utóbbi rész céljai a vízgazdálkodás és energiagazdálkodás fenntarthatóságával összefüggésben elemezhetők.



3. ábra: Links among targets put forward by the ICSU-ISSC scientific review of SDGs

A részcélok között említendő (fehér jelöléssel) például a vízbe jutó szennyezőanyagok csökkentése, a vizes ökoszisztéma védelme, a szűkös vízkészlet hatékony felhasználása, a biztonságos ivóvízszolgáltatás. Az SDG azt is jelzi, hogy a vízgazdálkodás, valamint a klímaváltozás mérséklésének célrendszere nemzetközi együttműködést feltételez. Az ábra kiemeli azokat a pontokat, ahol a célok az országhatárokon átnyúló stratégiai tervekkel érhetők el, például a folyók vízgyűjtő területén vagy a légkör terheléseiben.

A vázolt hálózatok – a sokrétű társadalmi, gazdasági kapcsolódás mellett – biofizikai célokat is megjelölnek az élővilág sokrétűségének megőrzése érdekében. A példaként bemutatott összefüggések alapján lényeges feladat elérni, hogy a monitorozás ne csupán az SDG gazdasági és környezeti főcéljaihoz rendelt részcélokra vonatkozzon, hanem „kiterjesztve” olyan kapcsolódó társadalmi célokra is, amelyek a fenntartható fejlődéshez (például szegénység elleni küzdelemhez, illetve az éhezéshoz) tartoznak.

Ehhez a többféle kapcsolódó szakpolitika összehangolása, közös gondolkodás és cselekvés szükséges világszerte. Nem hagyható figyelmen kívül például a fenntartható fogyasztás és termelés (SCP) stratégiáiban a többi céllal fennálló szerves kapcsolat.

A víz és energiagazdálkodás, vagy a klímaváltozás mérséklése a hálózat többi célrendszerével összehangolt „saját” célokkal érhet el távlatilag eredményt a világ országaiban, az érintett termelőágazatokban, illetve az élővilág és a társadalmi csoportok fenntartható életfeltételeiben.

A mérés és megfigyelés tervezése is része az SDG megvalósításának, a javasolt mennyiségi és minőségi ismérvek összetett módszertani feladatokat generálnak. Hiányoznak, vagy a célnak nem megfelelőek a most elérhető információforrások. Jogos igény, hogy áttekinthető, konzisztens és közérthető adatközlések segítsék az előrehaladás méréseit és elemzéseit, például modellezéssel. Kialakítható lesz a mérés súlyrendszere, ezzel a bonyolult kapcsolatrendszer globális és nemzeti szinten történő kezelése a valóban lényeges részcélokra és kapcsolódásaikra összpontosíthat. Elfogadhatók bizonyos egyszerűsítő feltételezések is. A SMART angol betűszó (*specific, measurable, attainable, relevant, time-based*) szerint a célok monitorozásának eljárása legyen *specifikált, mérhető, megvalósítható, releváns és időadatokkal megalapozott*.

TÁRGYSZAVAK: a fenntartható fejlődés célrendszere, hálózatelemzés, kapcsolatrendszer, ENSZ

NÁDUDVARI ZOLTÁN

93/2016

A hivatalos statisztikához illeszthető hálózati információforrások esélyei, fejlesztései

Nicholas Robin – Thilo Klein – Johannes Jütting: Public-private partnerships for statistics: lessons learned, future steps. A focus on the use of non-official data sources for national statistics and public policy

OECD Development Co-operation Working Papers, 27. sz. Paris, 2016. február, OECD Publishing, 1–39. p.

URL: http://www.oecd-ilibrary.org/development/public-private-partnerships-for-statistics-lessons-learned-future-steps_5jm3nqp1g8wf-en?crawler=true

DOI: 10.1787/5jm3nqp1g8wf-en

A nemzeti és a nemzetközi statisztikai tájékoztatás mind hatékonyabban használhatja a világhálón megosztott, tömegesen elérhető (Big Data) infor-

mációkat.¹ Ez a módszertani kihívás informatikai technológiákhoz kapcsolódik. A magánszféra elterjedten alkalmaz mobil kommunikációs eszközöket, intelligens érzékelőket, és a keletkező, a hálózaton nagy tömegben elérhető információk a hivatalos statisztika adatforrásaként is alkalmazhatók. A helyet is jellemző adatok a korábbinál részletesebb, kiegészítő, ellenőrző térinformációt szolgáltathatnak a területi statisztikákhoz is. A világháló közösségi oldalai nagy mintasokasággal sokféle gazdasági, társadalmi, környezeti és egyéb lényeges folyamat információit tartalmazzák, amelyek kikérdezések nélkül is elérhetők, bár többnyire nem struktúráltan („ömlesztve”, „adatáradatként”).

A magánszférára jellemző és a világhálón megosztott információk időszerűvé teszik a statisztika új koncepciójának kialakítását. A megközelítés egyik kulcsa a közösségi és a magánszféra partnersége (*public-private partnership – PPP*) a hivatalos statisztika digitalizált adatainak elérésében, a megfigyelt folyamatok mutatósorozatainak gyorsabb és szélesebb információs háttérrel végezhető összeállításában és elemzésében. Ez világméretű jelenség, stratégiát kell kidolgozni többek között

- a PPP technikai feltételeinek megteremtésére,
- a bizalmas adatok kezelésével járó felmért kockázatok kivédésére,
- a magánszféra szolgáltatásainak ösztönzésére,
- a tárolt digitális információk fenntartható elérésére.

A tanulmány áttekinti annak lehetőségét, hogy a hivatalos statisztika minőségét megőrizték az új megközelítések mellett is.²

A közsféra és magánszféra partnerségének a hivatalos statisztikában való megjelenésére vonatkozóan több megoldási forma alakítható ki:

- az adatszolgáltató saját maga állítja össze a statisztika követelményeinek megfelelő információkat; ennek esettanulmánya a mobilkommunikáció hálózatát üzemeltető cég rendszerének fel-

dolgozott adattömege a hívások részleteiről (*in-house analysis of call detail records – CDRs*),

- a feldolgozásra kiválasztott adatállományt a végző felhasználó elérheti, kezelheti, és elemezheti a nem érzékeny információkat,
- felkészült harmadik fél is közreműködik a keletkezett információk kezelésében a partnerek megbízásából, elemzést végezhet az adatállományok alapján; ennek esettanulmánya a turisztikai, utazási statisztika³ mutatósorozatainak összeállítása (*travel statistics by trusted third party*),
- a hivatalos statisztikai intézmény vállalkozó beszállítást veszi igénybe meghatározott funkciók hatékonyabb, illetve nagy beruházással járó ellátására.

A kötet az ENSZ és az Eurostat hivatkozott forrásmunkáihoz kapcsolódó esettanulmányokat mutat be. A tömeges internetes információk megosztására és statisztikai célú átvételére alapozott négy példa közül három a mobil telefonok, egy a közösségi oldalak adatbázisára alapozott feldolgozási és elemzési eseteket tartalmazza. A közölt gyakorlati példák tanulságosak az internetes információk megosztását, statisztikai célú átvételét illetően.

A mobiltelefonok tömeges hívásinformációi világszerte felhasználhatók a hivatalos statisztikák adatforrásaként. A magánszféra részei a szolgáltatást végző szolgáltató vállalatok és a telefonáló személyek. A szerzők áttekintik a nemzeti statisztikai intézménnyel kialakítható partnerség fontosabb akadályait.

A magánvállalkozás érdekelt lehet a statisztika és annak inputjai⁴ szolgáltatásában, a létrehozott (nyers) adatok birtokában. Megállapodhatnak a partnerek, hogy a vállalkozás aktív vagy passzív módon, önkéntesen végzi a statisztikai adatgyűjtéshez kapcsolódó feladatait. A közreműködés további elterjedt módja, hogy a saját üzleti (például reklám, termékajánlatot tartalmazó) adatgyűjtésének – egyeztetett módszertanú – eredményei statisztikai célra is felhasználhatók. A magánvállalko-

¹ A KSH és az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (TK) 2016. május 27-i munkaülésének *Adatok ára Data – Big Data* című tudósítása a függelékben.

² A szerzők forrása: Steve Landefeld: Uses of Big Data for official statistics. Privacy, incentives, statistical challenges, and other issues. *Discussion Paper*. United Nations Global Working Group on Big Data for Official Statistics. Beijing, 2014. október 31. 1–20. p. Elérhető: [http://unstats.un.org/unsd/trade/events/2014/beijing/default.asp/Uses of Big Data for official statistics](http://unstats.un.org/unsd/trade/events/2014/beijing/default.asp/Uses%20of%20Big%20Data%20for%20official%20statistics) - Steve Landefeld

³ A szerzők forrása: *A feasibility study on the use of mobile positioning data for tourism statistics* című Eurostat (Unit G-3 'Short-term business statistics and tourism') kiadvány-sorozat. Elérhető: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/747990/6225717/MP-Consolidated-report.pdf/530307ec-0684-4052-87dd-0c02b0b63b73>

⁴ Az „adatok megosztása” (*data-sharing*) vonatkozhat a „nyers” adattömegekre (*raw data*), valamint az egyeztetett szerkezetben összeállított mutatókat tartalmazó statisztikára (*exchange of statistics*).

zás közreműködhet az interneten elérhető nyers információinak egyeztetett feldolgozásában, kiadvány összeállításában és terjesztésében is.

A szerzők az ilyen partnerség kedvező lehetőségeként kiemelik a költséghatékonyságot, a rövidebb elérési időt, a mélyebb bontásokat. A turizmus statisztikája például a felkeresett célterület (*destinations of travellers*) részletesebb adatsorait veheti át mobilhívások jegyzéke alapján, ami a hagyományos adatgyűjtésekkel nagy terhek árán volna csak elkészíthető. Az átvehető mikroadatok elemzéseikhez alkalmazható az elemzés előírt csoportosítása, részletezése. A hivatalos statisztika mutatói más (egyéni) adatokkal is kombinálhatók. A magánszférától átvehető tömeges információk alapján olyan új témakörök is elemezhetők a PPP révén, amelyekre korábban nem voltak megfelelő minőségű adatforrások.

A tanulmány a kockázatok között említi, hogy sérülhet a felhasznált egyedi információk bizalmas jellege, például a megfigyelt viselkedését, térbeli, illetve anyagi helyzetét stb. illetően, különösen az érzékeny személyes adatokat tekintetében. Új kihívásokat kell kezelni az adatmegosztás üzleti modelljével (*business model for data-sharing*), valamint a nemzeti adatvédelmi és egyéb jogszabály szerinti technikák alkalmazásával. A statisztikák ilyen tömeges információforrásai úgy maradnak elérhető hosszabb időszakban, ha a magánszféra kellően érdekelt a partnerség fenntartásában. Kockázatos, hogy az információforrások decentralizáltak, nem érvényesítik az elfogadott statisztikai szabványokat. A partnertől átvehető információk nem (vagy alig) strukturáltak. A statisztikai célú mintavétel új technikákat igényel, hogy a teljes sokaságot elfogadhatóan reprezentálja.

A tanulmány bemutatja egy mexikói mobilszolgáltató (Telefonica) cég partnerségét, itt megoldott a házon belüli feldolgozás. A gyakorlati példák a következők:

- a közegészségügy a fertőző betegségek riasztási információi, elemzéssel;
- a társadalmi-gazdasági helyzetértékelés, a fontosabb mutatók összeállításával.

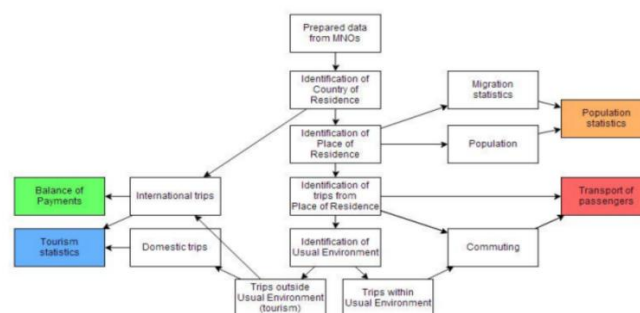
Egy másik mobilszolgáltató (Orange) elérhetővé tette a tárolt hívásinformációkat a végső felhasználó fejlesztéseinek támogatására. Esettanulmány készült egy nonprofit adatgazda (Flowminder) közreműködéséről, az intézmény a 2010-ben Haitin történt földrengés tárolt adataival segítette a koleraterjedésének elemzését.

A szerzők a PPP további lehetőségeként említik, hogy magáncég, vagy megbízható, felkészült szakértő intézmény, regionális statisztikai hivatal közreműködése támogathatja a hivatalos statisztikák előírt feldolgozási és publikációs feladatait. Az egyeztetés során a partnernek garantálnia kell, hogy jogosulatlan harmadik személy nem fér hozzá az információkhoz. Az ilyen partnerség egyik előnye, hogy az adatok feldolgozása kisebb befektetéssel végezhető. A hivatalos statisztikával konzisztens (külső) elemzés is igényelhető komplex feladatként, több szakterületre kiterjedően.

A szerzők az észtországi gyakorlatot említik, ahol a hivatalos statisztika egyes feladatainak ilyen „kiszervezése” révén 2009-ben csökkenthették a saját infrastruktúra igényeit, például az ország mobilhívásai letöltött adatainak feldolgozáshoz. Itt azzal is számolni kell, hogy a közreműködő partner – és nem a hivatalos statisztikai intézmény – birtokolja a feldolgozás és elemzés szakmai hátterét.

A negyedik együttműködési lehetőség, hogy „beszállító” állít össze a partnerek által meghatározott mutatókört. Az Egyesült Államokban a fogyasztói árak szakstatisztikájához (*Billion Prices Project – BPP*)⁵ az MIT (Massachusetts Institute of Technology) módszertanát fogadták el ellenőrzési célra.

Az OECD tanulmánya kitér a fejlődő országok sajátosságaira is. A PPP elősegítheti a szűkös erőforrásokkal rendelkező hivatalos statisztika adatgyűjtéseit és elemzéseit, a szakpolitikák hatásvizsgálatait. A szerzők esettanulmányai hivatkoznak a témák szakirodalmi forrásaira, kiemelve az általánosítható módszertani alapokat a statisztikai közvetlen adatgyűjtésből nyert és az elérhető tömeges nem hivatalos adatok összekapcsolására, az eredmények igazolására. Az 1. ábra vázolja a turisztikai és utazási adatállományok összekapcsolásának lehetőségeit és fontosabb eredményeit.



Az elért információk lehetséges felhasználása a turisztikai, utazási statisztikákban

⁵ A szerzők forrása a projekt honlapja: <http://bpp.mit.edu/datasets/>

A vázlat jobboldalán a blokkok a demográfiai, valamint az utazási mutatósorozatok, mint a feldolgozás eredményei. A vázlat baloldalán jelzett eredmények: a fizetési mérleg és a turizmus statisztikájának előírt mutatói.

A tanulmány áttekinti az adatkezelés nemzetközi jogszabályait, ezen belül a személyes adatok fokozott védelmének európai előírásait. A szerzők a brit és a holland szakirodalmi források alapján közlik a közösségi oldalak tömeges információinak felhasználását például a fogyasztók elégedettségének statisztikai mérésére.

Fontos tanulságok adódnak az esettanulmányok alapján, például a következők:

- Az adatmegosztás a magánszférának is előnyös lehet;
- a megosztott tömeges információk az előírt struktúrával illeszthetők a hivatalos statisztikához;
- a megfigyelt folyamat kategóriái a felhasználás előírt minősége, szintje szerint bonthatók;
- a megközelítéseikben új statisztikai mutatók összeállítása a hagyományostól eltérő szűrés, összegzés eredménye, ehhez speciális informatikai eljárások is szükségesek.
- A nem hivatalos adatforrások alkalmazásának minőségét elemezni kell, azok módszereit rendszeresen követve;
- a PPP esetén költséghatékony üzleti modellek választhatók, ehhez ajánlott a ráfordítások és ár-ajánlatok elemzése, a felkészült partnerek versenyeztetése.

A következő időszak fejlesztései rövidtávon az érzékeny, bizalmas adatok statisztikai célú felhasználásához kapcsolódnak, kellő garanciát nyújtva a jogosulatlan hozzáférés megakadályozására. Hosszabb távon az adatgazdákkal egyeztetett eljárások, protokollok garantálhatják a statisztikai célú adatmegosztás jól követhető, biztonságos, fenntartható módjait.

A holland közlekedésbiztonsági adatgyűjtésből például anonim jelleggel hosszabb távon átvehető nagy részletes térinformatikai adatok a hivatalos statisztikákhoz. A szerzők kiemelik, hogy az ilyen új együttműködési lehetőségek új ismereteket igényelnek a nemzeti statisztikai szolgálat munkatársaitól is, és ez a területi intézményekben is szükséges.

Függelék:

Adatok áraData – Big Data

A Központi Statisztikai Hivatal és a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont (TK) *Big Data workshop* címmel 2016. május 27-én közös rendezvényt szervezett az együttműködési megállapodásuk keretében. A közismert angol elnevezés Big Data, és az „Adatok áraData” csak egy változat a jelenségkör említésére. A szakirodalom kifejti a jelenség lehetőségeit és egyben lehetséges kockázatait. A feltárt (bányászattal elért és letöltött) információk segítik ugyan a szakmai munkát, de a modellalkotás „adattudós” ismereteket igényel a kísérletek kezdetétől fogva.

A közösségi oldalak és hálózatok bejegyzései a hagyományos személyes kikerdező felmérések kiegészítői lehetnek. Új kihívás itt a kutatási és a statisztikai feladatok metodikai hátterének létrehozása, igazolása. Házigazdaként *Vukovich Gabriella*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke nyitotta meg a rendezvényt. A KSH és az akadémiai kutatóközpont (TK) első közös rendezvénye az adatok áradatát, mint gyorsan elérhető adatforrást vizsgálja. Előnye, hogy sok információ viszonylag nagy elemszámmal a világhálón elérhető, de nem nélkülözhetők az elméletileg megalapozott modellek sem. A kutatók és statisztikusok változatlan feladata az eredmények minőségének igazolása, elemezni szükséges az új (esetenként kiegészítő, vagy ellenőrző) megközelítés kockázatait is.

Giczi Johanna (KSH) *Big Data* című előadása ismertette az adatáradat módszertani alapjait. Az új paradigma jellemzője, hogy a hagyományos statisztikai munkamenet iránya megváltozik. Az adatok áradata eseteiben az új összefüggést „alulról fölfelé” haladva keresik, ehhez megfelelő algoritmusokat alkotnak, korrelációs számításokkal elemzik a vélt kapcsolatokat. Az eljárások elemző adattudósnak (*data scientist*) igényelnek. Az adatáradat új lehetőségeinek felhasználását tervezi a KSH az időmérleg-elemzés adatgyűjtéseiben, valamint a lakásárak interneten elérhető tényadatainak és a felmért mutatók összekapcsolásában.

Koltai Júlia (TK SZI) *Okság és Big Data*, valamint *Adatmachináció Big Data adatbázisokon* című előadása a társadalomkutatás kísérleteit ismertette. Az elérhető nem strukturált információk csak elméletileg megalapozott modellekkel vezethetnek igazol-

ható oksági kapcsolatokra. A kutatói program a magyarországi (IWIW) közösségi oldal mintegy 4,5 millió adatára alapozott.

Szőke Katalin (KSH) Big Data és a hivatalos statisztika módszertani kihívásai, tapasztalatok című előadása említette a Big Data angol terminológiája szerint 4V (mennyiség, sebesség, változatosság, valamint valóság, minőség) jellemzőket, és összefüggéseiket a hagyományos statisztikai feladatokkal. A légi járatok digitális helyfoglalási rendszerének sok alkalmazója van világszerte, a letölthető, időben változó (online) információk felhasználhatók a repülőjegyek időszaki árindexének összeállításához is. A KSH kísérleti modellje a Budapestről Rómába, Berlinbe, Londonba és Párizsba, valamint onnan visszainduló járatok egységárait dolgozta fel.

Ságvári Bence (TK SZI) Big Data alapú kutatás/megismerés módszertani, tudományfilozófiai dilemmái és a szociológia útkeresése című előadása kiemelte, hogy elméleti alapok hiányában a tömegesen elért digitális adat csak zaj. Szükséges az adatáradat kezelésére felhasznált algoritmus auditálása. Javítható a minőség körültekintő szűrésekkel, amelyek elfogulatlan válaszokat szolgáltatnak az érzékeny, üzleti vagy más érdekekhez is kapcsolódó kérdésekre.

Gilyán Csaba (KSH) Online pénztárgépadatok hivatalos statisztikai célokra való felhasználásának kérdései, tapasztalatai című előadása kifejtette a kapcsolatokat az adóhatósághoz 2014 őszétől folyamatosan érkező értékesítési adatok, valamint az áfa-bevallások adatátvételei és a KSH hagyományos statisztikai adatgyűjtése között. Elemezték a NAV adatbázisából átvehető aggregált mutatók minőségét, érvényesítve a kapcsolódó szakstatisztikák nemzetközi követelményeit. A megfigyelt adóalanyok (nem csupán kiskereskedelmi üzletek) aggregált havi forgalmi adatai elérhetők és más statisztikai adatforrásokkal kombinálhatók a tárgyidőszakot követő 15. naptól. Ez az új adatforrás megalapozta a célsokasághoz tartozó mintegy nyolcezer vállalkozás adatszolgáltatási terheinek mérsékelését. A KSH kezdeményezte az online pénztárgépadatok kiegészítését a megfigyelési egység főtevékenységének ágazati (TEÁOR) kódjával. A minőségbiztosítás megkövetelte az előforduló kiugró tételek (outlier) egyedi vizsgálatát.

Lovics Gábor (KSH) A turisztikai határfelvételek NÚSZ Zrt.-től érkező járműforgalmi adatai felhasználásával kapcsolatos tapasztalatok című előadása a korábbi kézi mérés és a digitális képfelvétel kombi-

nálását mutatta be. Az adatgazda Nemzeti Útdíjfizetési Szolgáltató Zrt. (NÚSZ Zrt.) kameráival rögzített adatok 2008-tól alkalmazhatók statisztikai célra. A nem őrzött határszakaszokon az országból kilépő autók számának becslése regressziós modell alapján történik. A statisztikai adat minőségéhez az átvett nyers adatok szűrése, kiigazítása is szükséges.

Antal Z. László (TK SZI) Közösségi válaszok az ökológiai kihívásokra (A lakosság fogyasztása CO₂ kibocsátásának mérése) című előadása ajánlásokat tartalmaz új kombinált indikátorok létrehozására, a klímatudatos, ökotudatos magatartás erősítése érdekében. A diagnózis jellegű adatsorokkal kellene a terápiát megalapozni, de nem a jelenlegi (területi szempontú) indikátorokkal, hanem az adatáradat lehetőségeit felhasználó fogyasztási modell kialakításával. A KSH rendelkezik ehhez a népszámlálás, a mikrocenzus, a háztartástatisztika mutatóival, amelyek a koncepció szerint kombinálhatók a fontosabb áruk, szolgáltatások fogyasztásából számítható szén-dioxid-terhelés mértékével. A kutatók becsléssel meghatározták, hogy az informatika tömeges, globális felhasználása, annak áramfogyasztása (például internetes művelet távoli szerverével) mekkora mennyiségű szén-dioxid kibocsátását okozza a felhasználás következtében.

Vancsó Anna (TK PTI) Szövegbányászat az online médiában (corpus and automatic sentiment analysis) című előadása esettanulmányokat mutatott be az adatáradat társadalomtudományi felhasználására, az internetes bányászat, illetve az elért szöveg (korpusz) elemzéseinek gyakorlati példáival. Figyelembe vették a beszélt és szaknyelvek sajátosságait, az előforduló kifejezések gyors változásait, továbbá az érzelmek jellemző fokozatait. Magyarázatként fontos a vizsgált közösségi háló „beállítottsága”, vagyis az értékítéleteiben a „pozitív”, illetve „negatív” vélemények előfordulási trendje, például a bevándorlással, vagy a droghasználattal összefüggésben.

Sebők Miklós (TK PTI) A szöveg, mint adat a politikatudományban. Egy interpellációkkal foglalkozó kutatás tapasztalatai című előadása összefoglalta egy projekt tapasztalatait, amelyben a *Népszabadság* és a *Magyar Nemzet* újságok, valamint az országgyűlés jegyzőkönyveiben elérhető interpellációk korpuszaira gépi szövegelemzést alkalmaztak.

Zódi Zsolt (TK JT) A bírósági ítéletek szövegkorpusza, mint Big Data című előadás a *Bírósági Határozatok Gyűjteménye* digitális állományában véggezhető műveletek gyakorlati tapasztalatait ismer-

tette. A projekt a gazdasági és a polgári perek anyagait kutatta a 131 ezer Bírósági Határozat (BH) tárolt információval. Kapcsolat van a KSH igazságügyi statisztikáinak pertárgy-kategóriái, valamint a szövegtörzsekkel a kutatással kiemelt megjelölések között. Ez utóbbiak sokféle változattal emlének azonos kategóriát, például a „kártérítés” ügyeit. Ez indokolja a releváns és homogén „ügycsoportok” meghatározását a Big Data (vagyis az adatok áradata) alapján összeállított anyagokban.

TÁRGYSZAVAK: Big Data, statisztikai alkalmazások, esettanulmányok, külső adatforrás kockázata

NÁDUDVARI ZOLTÁN

E számunk szerzői

CSÁSZÁR JÁNOS

könyvtáros, Budapest

CSEH GABRIELLA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatótámogató könyvtárosa

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

ORBÁN-SZIRBUCZ ZSÓFIA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

ROVÁCS BARNA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
könyvtárosa

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese

SZULY RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatótámogató könyvtárosa

SZUROMI ORSOLYA,

a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa

TÓTH JÁNOS MÁRK,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatótámogató könyvtárosa

MEGJELENÉS ELŐTT ÁLLÓ KÖNYVÜNK

Segyevy Dániel: *Térképművek Trianon árnyékában. Magyarország néprajzi térképe (1918)*

A kötet a valaha készült egyik legnagyobb méretű és egyik legrészletesebb Magyarországot ábrázoló anyanyelvi térképet mutatja be, amelyet – társaival együtt – levéltári kutatások nyomán nemrégiben azonosított a szerző. A mű, Magyarország néprajzi térképe a magyar térképtörténet egyik kiemelkedő alkotása, az első térkép, amely már egyértelműen az első világháborút lezáró béketárgyalásokra készült Teleki Pál javaslatára, 1918 őszén. A térképsorozat a következő évtizedekben talán a közismertebb vörös térképnél is jelentősebb módszertani hatást fejtett ki mind itthon, mind külföldön. Az olvasó a könyvet lapozgatva végigkövetheti ezt a sokszor rendkívül szerteágazó hatástörténetet, bepillantást kapva a sokszor egymást tagadó korabeli nemzeti érvrendszerek mögött húzódó szövevényes nemzetközi tudományos háló rendkívül tanulságos működési mechanizmusaiiba.

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
II. évfolyam 2. szám

Főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)

Nádudvari Zoltán (Gazdaság)

Rózsa Gábor (Demográfia)

Olvasószerkesztő

Szuly Rita

Lapterv

Domonkos László

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Fülöp Ágnes

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6406

E-mail: david.rozsa@ksh.hu

Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf



KSH KÖNYVTÁR